

โครงการวิจัย

เรื่อง "การวิจารณ์ในฐานะปรากฏการณ์ร่วมสมัยเพื่อพัฒนาความรู้ด้านสังคมศาสตร์การวิจารณ์ ภาค 2"

เอกสารประกอบที่ 4

รายงานการสัมมนา

"การวิจารณ์วรรณกรรมของวินทร์ เลียววาริณ"

ณ ห้อง 207 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ตลิ่งชัน กรุงเทพฯ
วันเสาร์ที่ 6 มิถุนายน 2552 เวลา 8.30 -17.00 น.

ได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

"งานวิจัยยังไม่เสร็จสมบูรณ์ โปรดอย่านำไปใช้อ้างอิง"

โครงการวิจัย

เรื่อง "การวิจารณ์ในฐานะปรากฏการณ์ร่วมสมัยเพื่อพัฒนาความรู้ด้านสังคมศาสตร์การวิจารณ์ ภาค 2"

เอกสารประกอบที่ 4

รายงานการสัมมนา

"การวิจารณ์วรรณกรรมของวินทร์ เลียววาริณ"

ณ ห้อง 207 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ตลิ่งชัน กรุงเทพฯ

วันเสาร์ที่ 6 มิถุนายน 2552 เวลา 8.30 -17.00 น.

ได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

"งานวิจัยยังไม่เสร็จสมบูรณ์ โปรดอย่านำไปใช้อ้างอิง"

โครงการวิจัย

เรื่อง "การวิจารณ์ในฐานะปรากฏการณ์ร่วมสมัยเพื่อพัฒนาความรู้ด้านสังคมศาสตร์การวิจารณ์"

รายงานการสัมมนา

"การวิจารณ์วรรณกรรมของวินทร์ เลียววาริณ"

ณ ห้อง 207 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ตลิ่งชัน กรุงเทพฯ

วันเสาร์ที่ 6 มิถุนายน 2552 เวลา 8.30 -17.00 น.

ได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

"งานวิจัยยังไม่เสร็จสมบูรณ์ โปรดอย่านำไปใช้อ้างอิง"

สารบัญ

หน้า

บทวิเคราะห์	1
รายงานการสัมมนา "การวิจารณ์วรรณกรรมของวินทร์ เลียววาริณ"	29
ภาคผนวก	75
- วัตถุประสงค์ในการสัมมนา	76
- กำหนดการการสัมมนา	77
- ตารางเอกสารประกอบการสัมมนา	78
- บทวิจารณ์ "รักซ้อน ซ่อนคม ผู้ชายคนที่ตามรักเธอทุกชาติ" จริญญา ปรปักษ์ประลัย	79
- บทวิจารณ์ "ำ ของวินทร์ เลียววาริณ "สถานะของความจริงและความเท็จตาม คตินิยมหลังสมัยใหม่" นันทนัย ประสานนาม	83
- บทวิจารณ์ "เรื่อง "ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน" และ "สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่า คน" สองรางวัลซีไรต์ จากปลายปากกา วินทร์ เลียววาริณ" สวณัฐ ตรีสาทร	87
- บทวิจารณ์ "ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน อุดมการณ์ที่สาม บนความสุดโต่งทางการเมือง" สายพิน ปฐมาบรรณ	91
- บทวิจารณ์ " "สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน" ความจริงลวงของการสร้างเสพมหรสพทางปัญญา" สุภาพ พิมพ์ชน	97
- บทวิจารณ์ "สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน (วินทร์ เลียววาริณ)" Laughable-loves	106
- บทวิจารณ์ "Democracy and killing. An ambitions novel reviews 60 years of blood Thai history" Chris Baker	108
- บทสัมภาษณ์ วินทร์ เลียววาริณ โดย ภิญโญ ไตรสุริยธรรมา	111
- รายชื่อผู้เข้าร่วมสัมมนา	125

บทวิเคราะห์การวิจารณ์วรรณกรรมของวินทร์ เลียววาริณ

รินฤทัย สัจจพันธุ์

1. ชีวิตนักเขียนและผลงาน

ในแวดวงวรรณกรรมร่วมสมัย ชื่อของวินทร์ เลียววาริณโดดเด่นขึ้นมาอยู่แถวหน้าของนักเขียนรุ่นใหม่ เริ่มตั้งแต่เขามีเรื่องสั้นลงพิมพ์ในนิตยสารช่อการะเกดของสุชาติ สวัสดิ์ศรี แม้จะไม่ใช่ว่าเรื่องสั้นเรื่องแรกที่เขียนและเรื่องสั้นเรื่องแรกที่ได้รับการตีพิมพ์ เพราะวินทร์เริ่มเขียนเรื่องสั้นตั้งแต่ปี 2533 หลังกลับจากอเมริกาและทำงานอยู่ในบริษัทโฆษณา เรื่องสั้นเรื่องแรกที่ได้พิมพ์คือเรื่อง “ไฟ” ลงในนิตยสารฮิมเมจ ต่อมาเรื่องสั้น “หมึกหยดสุดท้าย” ได้รวมพิมพ์ในช่อปาริชาติ 1 รวมเรื่องสั้นแนวทดลองที่มีสุชาติ สวัสดิ์ศรี เป็นบรรณาธิการ ตั้งแต่ปี 2535 วินทร์เขียนหนังสือสม่ำเสมอขึ้น แม้หลายเรื่องจะถูกทิ้งลงตะกร้าของบรรณาธิการ แต่ในที่สุดความแรง สด ใหม่ ในเรื่องสั้นชื่อ “โลกีย์-นิพพาน” ซึ่งลงพิมพ์ในหนังสือช่อการะเกด ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2535 ทำให้เรื่องสั้นนี้ได้รับช่อการะเกดจากบรรณาธิการ และได้รับคะแนนเสียงจากสมาชิคนิตยสารช่อการะเกดให้เป็นเรื่องสั้นดีเยี่ยมในรอบปีจึงได้รับรางวัลช่อการะเกดยอดเยี่ยมประจำปี 2535 จากนั้นเรื่อง “การหนีของราช โลกสามใบของราชูร์ เอกเทศ” ก็ได้รับรางวัลช่อการะเกดยอดเยี่ยมใน พ.ศ. 2538 ตามด้วยเรื่องสั้น “ตุ๊กตา” ได้รับรางวัลช่อการะเกดยอดเยี่ยม พ.ศ. 2542 เรื่องสั้นทั้ง 4 เรื่องนี้ที่กล่าวมานี้เป็นเรื่องสั้นแนวทดลอง อันทำให้ วินทร์ เลียววาริณ ได้รับการตีตราว่าเป็น “นักเขียนแนวทดลอง” เพราะมุ่งมั่นกับการเล่นกับรูปแบบและวิธีการนำเสนอ ทำให้เกิดทิศทางการเขียนในแนวทดลองที่ฉีกไปจากแนวเรื่องสัจนิยมแบบเดิมที่นิยมต่อเนื่องกันมานาน ผลงานรวมเล่มครั้งแรกใน พ.ศ. 2537 ชื่อ อาเพศ ก้าวรพล เป็นรวมเรื่องสั้นแนวทดลอง แม้ในระยะหลังผู้เขียนจะให้สัมภาษณ์ว่าไม่ได้ติดขัดกับการเขียนแนวทดลองแล้ว แต่คำกล่าวนั้นก็ไม่อาจลบภาพลักษณ์ความเป็นนักเขียนแนวทดลองของเขาลงไปได้

ชื่อเสียง ความเด่น และการยอมรับจากมหาชนในตัวนักเขียนชื่อวินทร์ เลียววาริณเพิ่มมากขึ้นอีกเมื่อประชาธิปไตยบนเส้นขนาน นวนิยายเล่มแรกของเขาได้รับรางวัลดีเด่นจากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ พ.ศ. 2538 และอีก 2 ปีต่อมาก็ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน หรือรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2540 อันทำให้เขากลายเป็นนักเขียนที่ถูกจับตามองอย่างยิ่งจากวงวรรณกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากนักวิจารณ์ และวินทร์ประสบความสำเร็จสูงสุดอีกครั้งในการเขียนหนังสือเมื่อเขาได้รับรางวัลซีไรต์เป็นครั้งที่ 2 จากหนังสือรวมเรื่องสั้น สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน ใน พ.ศ. 2542 นับเป็นนักเขียนที่ได้รับรางวัลซีไรต์ 2 ครั้งต่อจากชาติ กอบจิตติ ซึ่งได้รับรางวัลซีไรต์จากงานเขียนนวนิยายทั้ง 2 เรื่องคือคำพิพากษา และเวลา วินทร์ได้รับความชื่นชมจากนักอ่านและนักวิจารณ์อย่างสูงไปพร้อมกับคำวิจารณ์เชิงลบอย่างหนักหน่วงเช่นเดียวกับที่ได้รับรางวัลซีไรต์ครั้งแรก

ในบทสัมภาษณ์ในนิตยสาร GM ปี 2538 วินทร์กล่าวว่าเขายังไม่คิดจะยึดการเขียนหนังสือเป็นอาชีพหลัก ดังกล่าวถึงการเตรียมตัวหากได้รับรางวัลวรรณกรรมว่า “*ไม่เตรียมอะไร เพราะผมไม่ได้คิดหวังอะไร การเขียนหนังสือแล้วได้รับการยอมรับขนาดนี้ ผมก็ค่อนข้างจะมีความสุขแล้ว คำวิจารณ์ไม่ว่าจะในแง่บวกหรือแง่ลบ ผมคิดว่าไม่สำคัญ เพราะถึงจุดนี้ผมมีคนอ่านงานแล้ว ตอนต้นที่ผมเริ่มเขียนหนังสือ ผมหวังเพียงแค่ว่าให้มีการรวมเล่มเรื่องที่ผมเขียนเท่านั้นเอง ไม่ได้หวังว่าจะได้รางวัลอะไร ผมเขียนเพื่อเอาใจตัวเอง ไม่ได้เพื่อเอาใจตลาด แต่ก็ไม่ได้คิดว่าจะยึดเป็นอาชีพหลักอยู่แล้ว*” แต่ประมาณ ปี 2545 วินทร์ได้เลิกทำงานโฆษณาที่เป็นงานอาชีพที่ทำมานาน 15 – 16 ปี หันมาเป็นนักเขียนอาชีพเต็มเวลาและหลังจากพบว่าถูกสำนักพิมพ์เอาเปรียบเรื่องผลประโยชน์ เขาก็ทำงานครบวงจร คือนอกจากเขียนหนังสือก็ตั้งสำนักพิมพ์เพื่อจัดพิมพ์ผลงานของตนเอง และวางแผนการตลาดด้วย ไม่ว่าจะเขียนหนังสือเพื่อเป็นงานอดิเรกหรือเขียนเป็นอาชีพ วินทร์เป็นนักเขียนที่มีวินัยในตนเอง ดังที่เขาบอกว่าต้องเขียนหนังสือทุกวัน ไม่ว่าจะแค่ 10 นาทีหรือ 15 นาทีก็ต้องเขียน ความมานะอดทนในการฝึกทักษะการคิดการเขียนของตนเองตลอดเวลา และคิดอะไรได้ก็ “จดใส่มือไว้” ทำให้เขาไม่ใช่นักเขียนที่อับจนไม่มีอะไรจะเขียนหรือไม่รู้จะเขียนอะไร ความที่สามารถสร้างสรรค์โครงเรื่องจากการผสมแนวคิดต่าง ๆ เข้าด้วยกันให้เป็นงานใหม่ ทำให้วินทร์นำ “เคล็ดลับ” นี้มาเขียนเป็นหนังสือแนวคู่มือการประพันธ์ (how to) ชื่อ *น้ำแข็งยูนิต ตราควายบิน และยาแก้ลมองผูก ตราควายบิน* เพื่อให้ความรู้และแนวทางแก่คนอยากเป็นนักเขียน

ประวัติชีวิตของนักเขียนมีความสัมพันธ์กับงานเขียนไม่น้อย อาจพิจารณาในกรณีของวินทร์ เลียววาริณได้เช่นกัน วินทร์จบปริญญาตรีสถาปัตยกรรมศาสตร์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แล้วเดินทางไปทำงานเขียนแบบที่สิงคโปร์ 5 ปี ก่อนจะย้ายไปศึกษาด้านกราฟิกอาร์ตพร้อมทำงานเขียนแบบในอเมริกา เมื่อกลับมาเมืองไทยได้เปลี่ยนอาชีพมาทำงานด้านโฆษณาอีก 15 ปี และระหว่างนั้นเรียนจบปริญญาโททางด้านการตลาดจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จากนั้นจึงลาออกจากงานประจำมาเป็นนักเขียนอิสระ และตั้งสำนักพิมพ์ผลงานของตนเอง เขาเป็นนักอ่านตัวยง ก่อนจะเริ่มเขียนหนังสือ วินทร์เคยหาเงินพิเศษจากการเขียนการ์ตูนหรือนิยายภาพ ความรู้ด้านกราฟิกทำให้เขาทำงานด้านออกแบบการ์ด ออกแบบหน้าปกหนังสือทั้งของตนเองและนักเขียนอื่น รวมทั้งนำแนวคิดของศิลปะการใช้ภาพไปใช้ในวรรณกรรม ทำให้ผลงานของวินทร์มีความโดดเด่นด้านรูปแบบการนำเสนอ

ในช่วงสองทศวรรษแห่งการเขียนหนังสือ วินทร์มีผลงานอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง และกำหนดตนเองให้มีงานใหม่ปีละ 2 – 4 เรื่อง แม้วินทร์จะเลิกจำกัดตนเองอยู่กับแนวทดลอง แต่ผลงานที่นำเสนอออกมาในแต่ละปีสะท้อนให้เห็นความสนุกในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ เขาทดลองความสามารถตนเองกับงานแนวใหม่ที่ไม่เคยเขียนมาก่อน เช่น นวนิยายแนวสืบสวนสอบสวน นวนิยายรัก ความเรียงแนววิทยาศาสตร์และปรัชญา บทภาพยนตร์ ฯลฯ ใน พ.ศ. วินทร์ได้รับรางวัลศิลปาธรจากกระทรวงวัฒนธรรม อันแสดงให้เห็นว่าเขาเป็นนักเขียนที่

ประสบความสำเร็จอย่างสูงทั้งในด้านความนิยมจากผู้อ่านและการยอมรับจากองค์กรของรัฐบาล นับจาก พ.ศ. 2533 – ปัจจุบัน (2552) วินทร์มีผลงานรวมเล่มแล้วเป็นหนังสือ 31 เล่ม มีผลงานแปลเป็นภาษาอังกฤษและญี่ปุ่น 3 เล่ม มีหนังสือที่รวมจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ที่เขียนโต้ตอบกับปราบดา หยุ่น อีก 7 เล่ม บทภาพยนตร์ 1 เรื่อง และนิทานลงในสมุดบันทึกนิทานของมูลนิธิเด็ก 1 เรื่อง แยกตามประเภทงานเขียน (ดูผลงานทั้งหมดของวินทร์เพิ่มเติมในภาคผนวกที่ 1)

2. บทวิจารณ์

ผู้วิจัยค้นข้อมูลจาก www.winbookclub.com พบว่าผู้เขียนรวบรวมบทวิจารณ์ผลงานของตนโดยจัดเป็นหมวดหมู่ตามลักษณะของงานวรรณกรรม แต่ยังไม่ครบถ้วน ผู้วิจัยพบบทวิจารณ์อีกบางส่วนในหนังสือ 25 ปีซีไรต์ ในเว็บไซต์อื่น และในนิตยสาร ได้แก่สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ เนชั่นสุดสัปดาห์ กรุงเทพธุรกิจ ผู้วิจัยจึงนำข้อมูล 4 ส่วนมารวมกัน บทวิจารณ์ที่มาจากเว็บไซต์ของผู้เขียนจะระบุชื่อเว็บไซต์ไว้ เช่นเดียวกับบทวิจารณ์ที่มาจากเว็บไซต์อื่น ส่วนบทวิจารณ์ที่ไม่ได้ระบุแสดงว่าตีพิมพ์ในนิตยสารเท่านั้น บทวิจารณ์ที่รวมในหนังสือ 25 ปีซีไรต์ ไม่ได้ระบุการตีพิมพ์ครั้งแรก เพราะในหนังสือไม่ได้ให้ข้อมูลไว้ จึงใช้ปีที่ตีพิมพ์ในหนังสือ 25 ปีซีไรต์ บทวิจารณ์ทั้งสิ้นมี 64 บท เรียงตามลำดับการเผยแพร่ผลงานต้นแบบ และในงานต้นแบบแต่ละเรื่อง จะเรียงลำดับบทวิจารณ์ตามตัวอักษร ส่วนบทความภาษาต่างประเทศหรือบทความจากเว็บไซต์จะลำดับไว้ท้ายสุด (ดูบทวิจารณ์ผลงานของวินทร์เพิ่มเติมในภาคผนวกที่ 2)

3. การวิเคราะห์บทวิจารณ์วรรณกรรมของวินทร์ เลียววาริณ

บทวิจารณ์จำนวน 65 บทนับว่าเป็นจำนวนไม่น้อย แสดงให้เห็นว่าผลงานของวินทร์ เลียววาริณท้าทายนักวิจารณ์ให้อยากแสดงทัศนะความเห็น รวมทั้งพยายามถอดรหัสความหมายในงานเขียนของเขา เมื่อวิเคราะห์บทวิจารณ์เหล่านี้ รวมทั้งทัศนะวิจารณ์จากการจัดกิจกรรมทางวิจารณ์วรรณกรรมของวินทร์ได้พบว่าการวิจารณ์แสดงทัศนะในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

3.1 นวัตกรรมการสร้างสรรค์

วินทร์ได้ชื่อว่าเป็นนักเขียน “วรรณกรรมแนวทดลอง” นับจากผลงานเรื่องสั้นในระยะแรกที่ส่งไปให้สุชาติ สวัสดิ์ศรีพิจารณาลงพิมพ์ในหนังสือช่อปาริชาติ และนิตยสารช่อเกาะเกด สุชาติกล่าวไว้ในคอลัมน์สิงห์สนามหลวง วันที่ 7 พ.ย. 2540 ว่าเขาเป็นผู้บัญญัติศัพท์ “แนวทดลอง” ขึ้นจากศัพท์วรรณกรรมสมัยใหม่ว่า innovative fiction และในหนังสือช่อปาริชาติ 1 ชุดฝนหยดเดียว เขาอธิบายว่า “คำว่า “แนวทดลอง” ที่ผมใช้จึงหมายถึง “นวัตกรรม”

(innovation) ทางศิลปะที่ศิลปิน กวี นักเขียน นักประพันธ์ จะประดิษฐ์ คิดค้น และสร้างสรรค์ ออกมาเพื่อให้เกิด ความแตกต่าง (difference) กับความแปลกต่าง (peculiarity) ไปจากของเดิม เพื่อก่อให้เกิดกรรมวิธีใหม่ ๆ และแนวทางใหม่ ๆ ที่ศิลปินและนักเขียน-นักประพันธ์จะแสวงหา “พื้นที่ลึกลับ” อันเป็นของตนเอง และเป็นการสร้าง “สมบัติร่วม” ชนิดใหม่ให้สาธารณะได้ “ทดลอง” รับรู้” (สุชาติ สวัสดิ์ศรี, 2535 : 9) สุชาติยังย้ำว่าเรื่องสั้นแนวทดลองเป็นการสร้าง นวัตกรรมทางรูปแบบและเนื้อหา

วินทร์ยอมรับตนว่าเป็นคนขี้เบื่อ ไม่ชอบเขียนอะไรซ้ำ ๆ ในระยะแรก ๆ จึงมุ่งเน้นไป ที่งานแนวทดลอง ซึ่งให้คำจำกัดความเองว่า “อะไรก็ได้ที่มันไม่เหมือนเดิม” วินทร์ให้ สัมภาษณ์ (www.vcharkarn.com) ว่าเขาสนุกกับการเขียนแนวทดลอง เพราะ “มันเหมือนกับการ เล่น ไม่ใช่การเขียน เราเป็นนักประติมากรมากกว่า” แต่หลังจากเขียนมาได้ 10 ปี วินทร์ให้ สัมภาษณ์ว่าไม่สนใจแล้วว่า จะเป็นงานทดลองหรือไม่ จะฉีกไปจากเดิมหรือไม่ แต่ให้ความ สนใจกับเนื้อหาหรือประเด็นที่ต้องการนำเสนอมากกว่า บทสัมภาษณ์ในนิตยสาร GM จะทำให้ เข้าใจความตั้งใจในการเขียนหนังสือของวินทร์ดียิ่งขึ้น

“เวลาเขียนเรื่องแนวทดลองมันก็เป็นที่ยึดกันอยู่แล้วว่า การทดลองคือการสร้างอะไร ออกมา ซึ่งเราเองก็ยังไม่รู้ว่าผลลัพธ์จะเป็นอย่างไร นั่นคือการหาทางแนวใหม่เหมือนกับการ สร้างงานศิลปะ คือแต่ละยุคสมัยมันจะเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ อาจจะมีการสร้างงานใหม่ ๆ ซึ่งตอน แรกอาจจะรับไม่ได้ แต่ว่าตอนที่เขาส่งมันยากที่คนสร้างจะได้ทั้ง 2 อย่าง คือทั้งรูปแบบและ เนื้อหาในเวลาเดียวกัน เป้าหมายของผมคือทุกเรื่องจะต้องได้ทั้ง 2 อย่าง แต่ก็พยายามที่จะให้ได้ เนื้อหาก่อน จากนั้นจึงเอาตัวรูปแบบเป็นแบ็คอัพเนื้อหานั้น ผมยืนยันว่างานเขียนของผมอันดับ 1 ยังคงเป็นเนื้อหา ส่วนอันดับ 2 คือรูปแบบ ซึ่งทั้ง 2 อย่างจะต้องกลมกลืนกันเป็นหนึ่งเดียว นั่น คือเป้าหมาย แต่เวลาทำจริง ๆ มันก็ไม่ได้ อย่างนั้นเสมอไป ซึ่งมันก็ไม่ใช้เรื่องแปลกอะไร เพราะ จริง ๆ แล้วมันค่อนข้างยากทีเดียว

คิดถึงเนื้อหาเป็นอันดับแรก ส่วนกลวิธีในการนำเสนอรูปแบบนั้นเป็นสิ่งที่เข้ามาช่วย แบ็คอัพเท่านั้นเอง เวลาเขียนผมไม่ได้คิดรูปแบบก่อน แต่บางครั้งบางครั้งเวลาเราคิดงานทาง สร้างสรรค์ก็ต้องคิดรูปแบบทั้ง ๆ เอาไว้เช่นกัน เช่น บางครั้งเราคิดว่ารูปแบบอย่างนี้น่าจะ นำมาฟรีเซนต์ได้นะ เราก็อาจจะจดไว้ก่อนที่จะมีเนื้อหา แล้วถ้ามันบังเอิญเหลือเกินที่ได้เนื้อหาที่ ตรงกับรูปแบบนั้นพอดี คือเมื่อรวมกันแล้วมันปังเลย อย่างนั้นก็หยิบใช้ได้ แต่จริง ๆ แล้วเรื่อง มันต้องเน้นที่เนื้อหา ถ้าปราศจากเนื้อหามันก็ไม่ใช้เรื่องสั้นอีกต่อไป แต่เป็นแค่วิธีการฟรีเซนต์ เท่านั้น”

ความโดดเด่นในการทดลองใช้กลวิธีแปลก ๆ ใหม่ ๆ ทำให้บทวิจารณ์ผลงานของวินทร์ แทบทุกบทเน้นไปที่นวัตกรรมการสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลงานที่ได้รับรางวัลซีไรต์ทั้ง สองเล่ม ทศนะวิจารณ์ในเรื่องนวัตกรรมแบ่งเป็น 2 ข้อ อย่างหนึ่งคือชื่นชมในความสามารถค้น คิดรูปแบบและวิธีการนำเสนอที่แปลกต่างไปจากวรรณกรรมร่วมสมัย ดังที่จัญญพร ปรปักษ์

ประลัย (2538) เห็นว่าการหยิบยืมรูปแบบซึ่งโดยทั่วไปที่ไม่ถือว่าเป็นงานวรรณกรรม เช่น ขำขัน บทสัมภาษณ์ คอลัมน์ บทวิเคราะห์ นานาทัศนะ ประวัติบุคคล ซึ่งเป็นรูปแบบการนำเสนอในหนังสือพิมพ์ รวมทั้งรูปแบบของปทานุกรม แบบเรียน บทเพลงมาใช้ในการเขียนเรื่องสั้นชุด อาเพศกำสรวล “ทำให้งานของเขาดูแปลกตาและสะดุดความสนใจของผู้อ่านได้โดยง่าย”

นพพร ประชากุล (1996) กล่าวถึงอาเพศกำสรวลว่า *“In spite of its imperfections, Win's experimental enterprise represents a laudable effort to break away from stagnant conventions and demonstrates a supremacy of form, understood as an aesthetic organization, in literature”*

สายพิน ปฐมาบรรณ (2539) วิจารณ์ประชาติปไต่โดยบนเส้นขนานว่า “จะว่า ภาพลักษณ์ของ

วินทร์ เลียววาริณ คือ นักทดลองกับรูปแบบและกลวิธีการนำเสนอที่เห็นทีจะไม่ผิดนัก”

ตรีศิลป์ บุญขจร (2540) วิจารณ์นวนิยายเรื่องประชาติปไต่โดยบนเส้นขนาน ในหัวข้อ “งานทดลองที่ท้าทายขนบการเขียนนวนิยาย : นวัตกรรมด้านกลวิธี” ไว้ตอนหนึ่งว่า “นวนิยายเรื่องนี้ทดลองหรือแหวกขนบการเขียนนวนิยายหลายประการ ผู้เขียนทดลองใช้วิธีการนำเสนอของประเภทวรรณกรรม (genre) อื่นมาใช้เช่น การนำเสนอนวนิยายด้วยวิธีการแบบงานเขียนวิชาการ ใช้ภาพประกอบ ขึ้นด้วยบทเกริ่นนำ ลงท้ายด้วยบทแทรกท้ายเรื่อง จนผู้อ่านอาจเผลอคิดว่ากำลังอ่านหนังสือประวัติศาสตร์หรืองานเขียนวิชาการ หรือการที่ผู้เขียนแกล้งจะถ่ายทอดเหตุการณ์ 50 ปีประชาติปไต่โดยไทยนี้ “ในรูปแบบเรื่องสั้นแนวหักมุม 11 เรื่อง ทั้ง 11 เรื่องนี้สมบูรณ์เป็นเอกเทศในตัวมันเอง และร้อยต่อกันเป็นเรื่องราว...เป็นอีกความพยายามที่จะทดลองเขียนเรื่องยาวการเมืองในแนวเรื่องสั้น”

ชเนศ เวศร์ภาดา (2547) กล่าวว่า “ประชาติปไต่โดยบนเส้นขนานของวินทร์ เลียววาริณ มีความโดดเด่นในฐานะนวนิยายแนวทดลองที่ผู้ประพันธ์ได้นำ “ประเภทวรรณกรรม” (genre) ต่างประเภทกัน ได้แก่ งานวิชาการ สารคดี และบันเทิงคดี มาผสมผสานกันในการประพันธ์”

นฤมิตร สอดสุข (2547) กล่าวถึงประชาติปไต่โดยบนเส้นขนานว่า “หากจะว่ากันในแง่รูปแบบแล้ว อย่างน้อยก็ต้องนับเนื่องเป็นนวัตกรรมของการเขียนนวนิยายได้ทีเดียว ในลักษณะที่เรียกได้ว่าเป็นงานเขียนแนวทดลองแบบ *alternative*”

ฤชชากร ไตรรัตนานุสรณ์ วิจารณ์งานของวินทร์ไว้ในเว็บไซต์ว่า “สิ่งที่เห็นในงานของวินทร์แทบทุกชิ้น คือความคิดที่พยายามจะหลุดออกมาจากกรอบของการเป็นนักเขียนทั่วไป โดยอาศัยมุมมองและความคิดสร้างสรรค์จากประสบการณ์การเป็นครีเอทีฟโฆษณาของเขา อาจกล่าวได้ว่างานเขียนของวินทร์เป็นงานเขียนที่แผ่ไปด้วยพลังอย่างลึกซึ้งคมคายยิ่งเสียจนผู้อ่านก็คล้อยตามไปอย่างบ้าคลั่ง ด้วยความสดใหม่ทางความคิดสร้างสรรค์ที่จะผลิตงานเขียน “แนวทดลอง” ประเภทต่าง ๆ จึงทำให้บรรดาหนอนหนังสือส่วนหนึ่งชื่นชมและชื่นชอบเป็นการใหญ่ เพราะต่างก็เบื่อในท่วงทำนองวรรณศิลป์แบบโบราณที่เชื่องช้าและไม่เร้าอารมณ์คนในยุคสมัยปัจจุบันเอาเสียเลย”

ลัดดาวัลย์ รัตนดิลลชัย ประเมินคุณค่าของนวนิยายเรื่องนี้ว่า “ประชาธิปไตยบนเส้นขนานเป็นจุดเปลี่ยนทางวรรณกรรมไทยที่น่าจับตา แสดงถึงการตอบรับจากสังคมว่า “ประสิทธิภาพ” ของรูปแบบนั้นสำคัญไม่น้อยกว่าความงามและสาระ และยังช่วยขยายพรมแดนวิธีนำเสนอเรื่องราวของสังคมการเมืองให้พันกรอบ “เพื่อชีวิต” ที่อยู่กับเรามาจนนับทศวรรษ และคงจะมีคุณูปการอีกมาก ถ้านิยายเรื่องนี้จะฮิตในกลุ่มคนรุ่นใหม่แล้วช่วยเชื่อมโยงพวกเขาให้คุ้นเคยสนใจการเมือง รู้สึกว่าการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ไม่ด่วนปฏิเสธหรือหลีกเลี่ยงหนีจากมัน เพราะแม้จะเต็มใจหรือไม่ จะเลือกด้านไหนของเส้นขนานนี้ เราก็ยังต้องอยู่กับการเมือง”

จะเห็นได้ว่านักวิจารณ์ที่ชื่นชมความสามารถของวินทร์ในการสร้างนวัตกรรมก็เน้นที่ด้านรูปแบบเป็นสำคัญ ส่วนนักวิจารณ์อีกกลุ่มหนึ่งจะมีความเห็นตรงข้าม นั่นคือเห็นว่าวินทร์ล้มเหลวกับการนำเสนอรูปแบบเชิงทดลอง เพราะไม่สามารถขบเน้นเนื้อหา และอาจขัดแย้งกับเนื้อหาด้วย ดังที่ธัญญลักษณ์ เหลืองวิสุทธิ วิจารณ์เรื่องสั้นโลกียะ-นิพพาน ในรวมเรื่องสั้นอาเพศกำสรวลว่า การใช้สีดำ-สีขาว เป็นสัญลักษณ์แทนความบริสุทธิ์และความเลวร้ายมีติดขัด และสลับสีในตอนท้ายเรื่องขัดแย้งกับข้อสรุปของผู้เขียนที่ว่า “หญิงบริการกับพระบริการก็ต่างกันตรงเสื้อที่สวมใส่” แล้วตั้งคำถามว่า “หรือจะบอกว่าหญิงบริการดีงามแค่ไหนก็แค่พระบริการ” ดังนั้นผู้วิจารณ์จึงสรุปว่า “ผู้เขียนล้มเหลวอย่างสิ้นเชิงสำหรับการจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจวิธีการมองสังคม เพราะเริ่มต้นจากตัวเรื่องสั้น โลกียะ-นิพพาน ที่ผู้เขียนสุดสำนึกนำสิ่งสุดโต่งของคู่ตรงกันเข้ามาเปรียบเทียบกัน และยังใช้การออกแบบที่คำนึงถึงการจัดหน้า เน้นรูปแบบการนำเสนอที่ไม่ยอมละทิ้งเนื้อหา สิ่งที่เราจะพบก็คือ รูปแบบ นอกจากจะไม่ได้ขบเนื้อหาให้โดดเด่นกลับทำให้เกิดความสับสน ขัดแย้งกับเนื้อหาเสียด้วยซ้ำ เพราะตัวรูปแบบก็คือสัญลักษณ์อีกอันหนึ่งที่ทำหน้าที่ในการสื่อความหมายเช่นกัน”

อันที่จริง ข้อความที่ว่า “หญิงบริการกับพระบริการก็ต่างกันตรงเสื้อที่สวมใส่” เป็นคำพูดที่ตัวละครผู้แสวงหาได้ขบคิดว่าสรรพสิ่งมีเปลือกห่อหุ้มอยู่ทั้งสิ้น หากจะค้นหาความจริงก็ต้องสกัดเปลือกเข้าไปสู่แก่นใน นักเขียนวางตัวเป็นกลางไม่ได้ประณามพระที่ให้บริการทางโลกียะสุขแก่ญาติโยม ดังที่ตัวละครผู้แสวงหาคิดในใจว่า “พระมีหลายแบบ พระแบบพี่ชายผมอาจจะเหมาะกับสังคมไทยแบบนี้แล้วก็ได้ การแสวงหาทางหลุดพ้นสำหรับตัวเองอาจเป็นสิ่งที่เห็นแก่ตัว (ตามที่พี่ชายผมว่า) จริง ๆ ก็ได้ ผมไม่รู้ ผมคงต้องแสวงหาความจริงต่อไป” ส่วนสีดำ-สีขาวที่สลับกันในตอนท้ายนั้น สีขาวไม่ได้เป็นสัญลักษณ์แทนหญิงบริการในมุมมองของสังคมอีกแล้ว แต่เป็นสัญลักษณ์แทนสภาวะของความหลุดพ้นจาก

ความไม่รู้ไปสู่ความรู้ มีแสงสว่างส่องทางให้เดินไปหาคำตอบของชีวิตต่อไป ในขณะที่สีดำคือความมืดบอดแห่งอวิชชา

ผลงานของวินทร์ที่ได้รับการวิจารณ์ในประเด็นนวัตกรรมการสร้างสรรคมากที่สุดคือหนังสือรวมเรื่องสั้นสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน ซึ่งได้รับรางวัลซีไรต์ ปี 2542 อันเป็นการได้รับรางวัลซีไรต์ครั้งที่ 2 ในระยะเวลาห่างจากครั้งแรกเพียง 2 ปี ปฏิภาณวิทย์การรับรางวัลครั้งนี้แสดงผ่านทัศนะวิจารณ์ลักษณะต่าง ๆ มุ่งประเด็นไปที่การนำเสนอรูปแบบการขับบทความนำ

เรื่องสั้นทุกเรื่อง ดังที่นักวิจารณ์บางคนเสียสละว่าเป็น “บทความห่อเรื่องสั้น” ทำนองภาพย่นโคลงซึ่งเป็นฉันทลักษณ์ไทยแต่โบราณ ดวงดา วรรณศิลป์ (2542) บันทึกปฏิกิริยาของคนในวงวรรณกรรมไว้ว่า “จะเห็นได้จากบางคำถามของนักข่าววรรณกรรมตั้งข้อสงสัยว่า “จะไม่เป็นการดูถูกคนอ่านไปหน่อยหรือ” นักวิจารณ์รุ่นใหม่บางคนแสดงความกังขาว่า “หากจะกล่าวว่าการนำบทความมารวมไว้เป็นเรื่องสั้นแนวทดลอง หรือเป็นการสร้างสรรค์ของวินทร์แล้ว เรา ก็อาจจะสามารถนำสารคดีของธีรภาพ โลหิตกุล มารวมกัน แล้วพาดปกว่า เป็นรวมเรื่องสั้นได้เหมือนกัน” บทรายงานธรรมดาบางบทมองว่า “สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน ทดลองหลายกำแพง หรือ ชนชั้นคู่แข่งโดยการเอาเปรียบ” บทวิจารณ์ของดวงดา วรรณศิลป์ได้แย้งทัศนะวิจารณ์เหล่านั้นว่ายังติดอยู่กับจารีตนิยม และตั้งคำถามว่าวินทร์สามารถประดิษฐ์อะไรในลักษณะเป็นนวัตกรรมที่สะท้อน “ตัวตน” ของเขาโดยไม่ทำให้ “ตัวงาน” สูญเสียสถานภาพของตัวเองมันเองได้หรือไม่

วาณิช จรุงกิจอนันต์ (2542) มีข้อเขียนยาวถึง 16 ตอน แสดงทัศนะวิจารณ์ว่านักเขียนรุ่นใหม่เขียนเรื่องสั้นไม่เป็น รวมทั้งโจมตีเรื่องสั้นเพื่อชีวิตที่เป็นกระแสหลักทางวรรณกรรมในช่วงนั้น และวิจารณ์สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน ในความคิดของวาณิช เรื่องสั้นแนวทดลองไม่ใช่แนวการเขียนแบบหนึ่ง แต่หมายถึงเรื่องที่นักเขียน “ลองเขียน” จึงไม่ใช่งานที่สำเร็จเสร็จสิ้นแล้ว ดังที่เขากล่าวว่า “ถ้าเป็นเรื่องสั้นแนวทดลอง อย่าส่งไปตีพิมพ์ที่ไหน ทดลองให้มันรู้แน่ ๆ ก่อนว่ามันดีจริง เป็นของจริงรอดเขาได้ แล้วค่อยส่งไปตีพิมพ์ คนอ่านเขาติดหนี้บุญคุณอะไรกับเราอยู่เล่า ถึงได้ส่งเรื่องอะไรที่ทดลองไปให้เขาอ่าน” นอกจากวิจารณ์ว่าผู้เขียนใช้มุมมองหรือพ้อยต์ออฟวิวอย่างสับสนแล้ว ยังไม่เห็นด้วยกับเทคนิคต่าง ๆ เช่นการขีดฆ่าถ้อยคำ การใช้คำนามกับเส้นทแยง การเขียนไม่มีย่อหน้า ฯลฯ โดยเห็นว่า “มันไม่ได้รับใช้วรรณศิลป์นะครับ มันทำลาย” และเห็นว่านักเขียนจะต้องสร้างภาพ สื่ออารมณ์ ด้วยตัวหนังสือเท่านั้น วาณิชยังเห็นว่าวินทร์จะต้องทบทวนความคิดเรื่องการสร้างเรื่อง สร้างเหตุการณ์ สร้างตัวละคร เพราะสิ่งที่ขาดไปคือความสมจริง ในส่วนของบทความกับเรื่องสั้น ผู้วิจารณ์เห็นว่าไม่มีเอกภาพและไม่สอดคล้องกัน บทวิจารณ์ของวาณิชแม้จะดูเหมือนรุนแรง แต่ก็มีน้ำเสียงให้กำลังใจวินทร์อยู่มากและมองเห็น “ความเป็นนักเขียน” ที่พัฒนาได้ ผู้วิจารณ์พุ่งเป้าไปที่คณะกรรมการมากกว่าในการตัดสินใจให้หนังสือเล่มนี้ได้รับรางวัลซีไรต์ ซึ่งอาจตีความได้ว่าวาณิชเห็นว่าผลงานของวินทร์ไม่เลวนัก แต่ไม่ดีพอจะได้รับรางวัลเพราะจะเป็นการสร้างมาตรฐานใหม่ให้วรรณกรรม

ตรีศิลป์ บุญขจร (2542) วิจารณ์หนังสือเล่มนี้โดยให้ความเห็นว่า “หากพิจารณาสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคนโดยภาพรวม เรื่องสั้นชุดนี้เสนอนวัตกรรมด้านกลวิธีที่แต่ละเรื่องใช้กลวิธีเฉพาะเรื่องที่สัมพันธ์กับเนื้อหาและแนวคิดของเรื่อง” อย่างไรก็ตาม ผู้วิจารณ์มีความเห็นในเชิงแนะนำผู้เขียนว่า “การพยายามให้ความสำคัญกับกลวิธีมากเกินไป อาจทำให้เขาไม่ได้เน้นเรื่องความลุ่มลึกของแนวคิดและการนำเสนอความซับซ้อนของพฤติกรรมมนุษย์มากเท่าที่ควร

ความพยายามหลีกเลี่ยงจากชนบทการเล่าเรื่องสั้นแบบเดิมอาจทำให้เขาติดกับดักของกลวิธีที่มุ่งทดลองอยู่ตลอดเวลา”

ภาคย์ จินตนมัย (2542) ชี้ให้เห็นคุณค่าของเรื่องสั้นแต่ละเรื่องที่ส่งผลสู่ความหมายรวมของหนังสือทั้งเล่ม แต่ผู้วิจารณ์ก็ไม่เห็นว่าการมีบทความประกอบเรื่องสั้นเป็นนวัตกรรมที่สัมฤทธิ์ผลแต่อย่างใด ดังกล่าวว่า “แม้ประเด็นในทุกบทความจะน่าสนใจค้นหาความจริง แต่ก็ เป็น “ส่วนเกิน” ที่ทำให้ “ความสนุก” ในการอ่านเรื่องสั้นลดลงอย่างมาก ที่สำคัญคือมันมี บทบาทซึ่งนำความคิดในการอ่านเรื่องสั้นมากเกินไป ด้วยตัวความคิดที่ปรากฏอยู่ในบทความ นั้นเอง จนทำให้ “สาร” ในเรื่องสั้น หดตัวเล็กลงจนแทบสูญสลายไปโดยไม่จำเป็น”

เช่นเดียวกับสกุล บุญยทัต เขียนบทวิจารณ์ 2 บท บทหนึ่งเขียนก่อนการประกาศผลรางวัลซีไรต์ อีกบทหนึ่งเขียนหลังจากสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคนได้รับรางวัลซีไรต์แล้ว บทวิจารณ์ ทั้งสองบทมีเนื้อความและถ้อยคำแทบไม่แตกต่างกัน ส่วนสำคัญคือในขณะที่ผู้วิจารณ์เห็นว่า งานเขียนชุดนี้เป็น “ผลงานในเชิงทดลองด้านวรรณกรรมที่ล้ำสมัย เป็นนวัตกรรมใหม่ที่มีมองเห็น ความตั้งใจของผู้เขียน” แต่ผู้วิจารณ์ก็มีความเห็นว่าบทความเป็นส่วนเกิน “จำเป็นด้วยหรือที่ นักเขียนจะต้องอธิบายเรื่องราวในเนื้อหาสาระที่ตนเขียนต่อผู้อ่านอย่างหมดเปลือกเช่นนั้น การ เขียนบทความอธิบายความคิด โดยมีตัวอย่างเป็นภาพแสดงในรูปลักษณะของเรื่องสั้น อาจทำให้ ผู้อ่านมองเห็นภาพโดยรวมได้กระจ่างชัดก็จริง แต่เมื่อแยกส่วนทั้งสองออกจากกัน ภาพ โดยรวมทั้งหมดกลับดูกระจัดกระจาย” และเน้นย้ำข้อเสียของการใช้บทความประกอบเรื่องสั้น ว่าเป็นการปิดกั้นจินตนาการของผู้อ่านอย่างน่าเสียดาย ดังกล่าวว่า “การสร้างองค์ประกอบ รวมในลักษณะเช่นนี้ อาจเป็นผลดีต่อความเป็น “หนังสือเล่มหนึ่ง” ที่มีข้อมูลแห่งการรับรู้ในข้อ สงสัยที่ไม่รู้ผ่านการตีความและอธิบายความที่สมบูรณ์ แต่กับการเสกหนังสือเล่มนี้ในมิติของ “วรรณกรรม” ผู้อ่านก็แทบไม่ต้องใช้ภูมิรู้หรือความเข้าใจส่วนตนจินตนาการกับประเด็น ความคิดอันเป็นข้อสงสัยต่าง ๆ เลย ทุกบทความเหมือนมี “คู่มือ” ประกอบการทำความเข้าใจไว้ พร้อมสรรพ ซึ่งตรงนี้เองทำให้ “สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน” ตกอยู่ในสภาพของการเป็น “หนังสือที่ ดี” แต่เป็นวรรณกรรมที่ขาดเสน่ห์ด้านการรับรู้ต่อผู้อ่านไปอย่างน่าเสียดายยิ่ง” ทั้งนี้เพราะผู้ วิจารณ์มีความคิดเห็นว่า “วรรณกรรมน่าจะสามารถอธิบายข้อเท็จจริงและเนื้อแท้แห่งสาระด้วย ตัวของมันเองได้”

ในทางตรงกันข้ามบทวิจารณ์ของธเนศ เวศร์ภาดา (2547) กลับพยายามพิสูจน์ให้ เห็นว่าบทความมีความสำคัญในการสื่อความหมายและทำให้แก่นเรื่องของเรื่องสั้นชัดเจนยิ่งขึ้น ดังกล่าวว่า “ในกรณีของงานเขียนชุดนี้ บทความและเรื่องสั้นเป็น “เนื้อ” เดียวกัน ไม่สามารถ แยกออกจากกันได้ พิจารณาในแง่องค์ประกอบงานเขียน บทความเป็นโครงสร้างใหญ่ที่ นำเสนอความคิดชุดหนึ่ง เรื่องสั้นเป็นโครงสร้างย่อยที่นำเสนอกรณีศึกษาซึ่งสนับสนุนชุด ความคิดในบทความ” ดังนั้น ผู้วิจารณ์เห็นว่าถ้าอ่านเรื่องสั้นอย่างเดียวก็น่าจะได้ความคิดสมบูรณ์ แต่ถ้าอ่านบทความประกอบด้วย ผู้อ่านจะเกิดความคิดชุดใหม่กองงามขึ้น

พิเชฐ แสงทอง ยอมรับในความเป็นนักทดลองของวินทร์ จึงมีท่าทีไม่แปลกใจประการใดกับนวัตกรรมการสร้างสรรคที่มีบทความประกอบเรื่องสั้น แต่พิเชฐก็แฝงน้ำเสียงของการเยาะหยันไว้ในการจัดข้อสงสัยเรื่องตำแหน่งของบทความที่นำหน้าเรื่องสั้น แล้วสรุปว่าเป็นเพราะวินทร์ไม่วางใจศักยภาพในการสื่อสาร/สื่อความของวรรณกรรมซึ่งเป็นเรื่องแต่ง จึงใช้บทความนำมาก่อนเพื่อให้บทความสื่อ “สาร” ที่ผู้เขียนต้องการบอกผู้อ่านได้หมดจดจบสิ้น กระบวนการอ่านจนแทบไม่ต้องอ่านเรื่องสั้นเลย

สุภาพ พิมพ์ชน เป็นนักวิจารณ์ที่เห็นว่าวินทร์เป็นนักเขียนแนวทดลองที่ประสบความสำเร็จทั้งยอดขายและรางวัลวรรณกรรม เพราะวินทร์รู้จักปรับใช้เทคนิควิธีการตลาดและการโฆษณาแนะนำเสนอผลงานทั้งในส่วนของตัวบทและการเผยแพร่ คำว่า “วรรณกรรมแนวทดลอง” ก็เป็นจุดขายทางการตลาดของเขา ดังนั้นผู้วิจารณ์จึงเห็นว่า “การทดลองทางวรรณกรรมของวินทร์จึงไม่ได้มีความมุ่งหมายเพื่อนำไปสู่นวัตกรรมใหม่ (Innovation) อย่างแท้จริง การเล่นเทคนิควิธีอันแปลกใหม่ของเขามีเจตนาเพื่อก่อความไม่คุ้นเคย (Defamiliarization) ให้เร้าความสนใจของผู้อ่าน ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการปรับปรุงสินค้าตามวิถีแห่งการตลาด (Marketing)” สุภาพ พิมพ์ชน เห็นว่าสำหรับหนังสือสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน จุดขายคือการมีบทความประกอบเรื่องสั้น และบทความเหล่านี้มีความสำคัญเพราะนอกจากทำหน้าที่ขบขันเน้นแต่ละประเด็นให้เด่นชัดขึ้นแล้ว ยังช่วยเกี่ยวร้อยเรื่องสั้นแต่ละเรื่องซึ่งมีลักษณะต่างกันให้เชื่อมโยงกันอย่างมีเอกภาพอีกด้วย ดังที่เขากล่าวว่า “บทความของวินทร์เชื่อมต่อเข้าด้วยกันในลักษณะของ “ร่างแหแห่งความสงสัย” หรือ “ลูกโซ่ของคำถาม” ซึ่งสามารถคลุมทุกประเด็นแบบครอบคลุมจักรวาล ทำให้เขาสามารถนำเรื่องสั้นอันหลากหลายมารวมไว้ด้วยกัน และให้ภาพที่ดูเหมือนว่าจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน” อย่างไรก็ตาม แม้ผู้วิจารณ์จะเห็นว่าการใช้บทความนำเรื่องสั้นเช่นนี้ในแง่การสร้างสรรค “ไม่ผิด” ในเชิงเทคนิค แต่ก็ “ไม่งาม” ในเชิงวรรณศิลป์

ทัศนะต่าง ๆ ทั้งด้านบวกและด้านลบของนักวิจารณ์ที่มีต่อผลงานของวินทร์ในประเด็นนวัตกรรมการสร้างสรรคบ่งชี้ให้เห็นว่า ในขณะที่การสร้างสรรควรรณกรรมเคลื่อนไปจากขนบหรือเกณฑ์มาตรฐาน นักวิจารณ์เป็นตัวกลางสำคัญในการชี้แนะให้ทั้งนักอ่านและนักเขียนเห็นว่าลักษณะที่แปลกต่างไปนั้นเป็นนวัตกรรมแห่งการสร้างสรรคจริงหรือไม่ และความแปลกต่างนั้นบ่งชี้ทิศทางของการสร้างสรรควรรณกรรมไทยอย่างไร ในกรณีของหนังสือสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน จะเห็นได้ว่า นักวิจารณ์แทบทุกคนเห็นด้วยว่าบทความมีบทบาทและมีคุณค่าในการเน้นย้ำความหมายของเรื่องสั้น สร้างเอกภาพแก่หนังสือ และขบขันประเด็นเชิงปรัชญาให้โดดเด่น แต่นักวิจารณ์บางคนก็ยังติดยึดอยู่กับขนบของเรื่องสั้น ทั้ง ๆ ที่ปฏิเสธว่าไม่ได้คิดเช่นนั้น ได้สรุปว่าแม้บทความจะดี แต่ไม่จำเป็น และอยู่ผิดที่ผิดทาง

หากวรรณกรรมของวินทร์ไม่ได้แสดงลักษณะอย่างใหม่ที่มีผลกระทบให้วงวรรณกรรมสั้นคลอนก็คงไม่มีการวิจารณ์ในลักษณะมองต่างมุมเช่นนี้ ดังนั้นตัวบทวรรณกรรมที่สร้างปรากฏการณ์แค้นสังคมจึงเชิญชวนให้นักวิจารณ์แสดงความคิดเห็น ยิ่งตัวบทนั้นได้รับการ

รับรองมาตรฐานจากการประกาศยกย่องให้รางวัล ตัวบทย่อมได้รับการเพ่งเล็งจากนักอ่านและนักวิจารณ์ทั่วไป จึงเกิดทัศนะวิจารณ์หลากหลายอย่างน่าสนใจ ในช่วงระยะเวลาที่วรรณกรรมกำลังเป็นที่สนใจของมหาชนเช่นนี้ นักวิจารณ์มีบทบาทในการชี้ให้เห็นว่าวรรณกรรมที่แปลกต่างไปจากวรรณกรรมอื่น ๆ ที่เขียนกันอยู่เป็นความ “เหลวไหล” หรือเป็น “ก้าวใหม่” ของวรรณกรรมไทยกันแน่

นอกจากนี้ การวิจารณ์ผลงานของวินทร์ในฐานะที่เป็น “วรรณกรรม” หรือศิลปะแห่งถ้อยภาษาและในฐานะที่เป็น “หนังสือ” คือผลผลิตเพื่อการบริโภคทางวัฒนธรรม ชวนให้คิดต่อว่าในทัศนะของวินทร์ นักเขียนมิได้มีพันธะกิจเพียงสร้างงานเขียนแต่ละชิ้นด้วยความตั้งใจเท่านั้น แต่คำนึงถึงการสร้างหนังสือไปสู่ผู้อ่านให้เป็นหนังสือที่กระตุ้นสมองผู้อ่านด้วยความคิดเป็นกลุ่มเป็นก้อน ไม่ใช่ความคิดที่กระจัดกระจาย ในลักษณะเช่นนี้ การทำหนังสือรวมเรื่องสั้นหรือกวีนิพนธ์จะเห็นได้ชัดกว่านวนิยาย ดังนั้น การรวมงานเขียนที่สร้างขึ้นต่างกรรมต่างวาระให้เป็นหนังสือเล่มหนึ่ง ย่อมต้องกำหนดมโนทัศน์หลัก (concept) หรือสารัตถะ (theme) ของเล่ม และหาวิธีเชื่อมร้อยข้อเขียนที่มีเนื้อหาแนวคิดกระจัดกระจายเหล่านั้นให้เป็นเอกภาพในวงวิชาการ การทำหนังสือรวมบทความที่มีบทสังเคราะห์สอดร้อยเนื้อหาความคิดให้เป็นเอกภาพหาได้ไม่ยากนัก แต่อาจจะเป็นของใหม่ในวงวรรณกรรมบันเทิงคดี ดังนั้น ในการสร้างรูปลักษณ์ใหม่ของวรรณกรรม คือเรื่องสั้นที่มีบทความนำ วินทร์อาจจะมีได้ตั้งใจนำเสนอเทคนิควิธีของการสร้างสรรค์วรรณกรรมเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นเทคนิควิธีของการสร้างสรรค์หนังสือด้วย ซึ่งเหมาะเจาะลงตัวพอดีในยุคที่การลบเส้นพรมแดนประเภท (genre) ของวรรณกรรมเป็นที่ยอมรับมากขึ้น และวินทร์ทดลองนำเสนอมาแล้วในนวนิยายเรื่อง *ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน* ที่นำเรื่องสั้น สารคดี บันเทิงคดีและตำราวิชาการมาผสมผสานกัน วินทร์อาจใช้แนวคิดทางการตลาดสร้างจุดขาย (positioning) ให้หนังสือของเขาต่างไปจากหนังสือรวมเรื่องสั้นในท้องตลาดไปพร้อมกับการสร้างสรรค์วรรณกรรม ปรัชญาการณของวรรณกรรมแบบใหม่ของวินทร์จึงประสบความสำเร็จในการสร้างปรากฏการณ์ของการวิจารณ์ด้วย น่าสังเกตว่าในบทวิจารณ์ของชาวต่างประเทศ ไม่มีนักวิจารณ์คนใดกล่าวถึงนวัตกรรมด้านรูปแบบหรือความเป็นวรรณกรรมแนวทดลองเลย กล่าวถึงแต่ส่วนที่เป็นเนื้อหาสาระ อาจจะเป็นไปได้ว่ารูปแบบดังกล่าวไม่ใช่นวัตกรรมอีกต่อไปแล้วในวงวรรณกรรมของตะวันตก

3.2 นวัตกรรมด้านรูปแบบบดบังสาระของเนื้อหา

นอกจากวินทร์จะได้ชื่อว่าเป็น “เจ้าพ่องานทดลอง” แล้ว ยังได้ฉายาว่าเป็น “จอมเทคนิค” อีกด้วย นั่นเพราะนักวิจารณ์เห็นว่าผลงานของวินทร์มีรูปแบบและกลวิธีการนำเสนอที่โดดเด่นและมีความหลากหลายแทบไม่ซ้ำแบบเดิม ผู้อ่านเองก็คาดหวังจะได้รับความแปลก ความใหม่เมื่ออ่านเรื่องของนักเขียนจอมเทคนิคคนนี้ ความโดดเด่นในด้านรูปแบบทำให้วินทร์ได้รับคำวิจารณ์เสมอว่าวิธีนำเสนอเด่นกว่าเนื้อหา ปราบดา หยุ่น นักเขียนรุ่นน้องเคยแสดงความเห็นไว้ในบทสัมภาษณ์ในหนังสือ *Alternative Writer* หรือ AW (2543)

ว่า “ผมไม่ได้วิจารณ์ความสามารถในการเขียนของคุณวินทร์ แต่ว่าผมรู้สึกว่าคุณเห็นด้วยที่มันหนักไปในทางรูปแบบมากกว่าเนื้อหา จริง ๆ แล้วมันเป็นอะไรที่สื่อถึงอะไรที่เป็นวรรณกรรมมาก มันเหมือนเดิม ๆ มาก สื่อถึงคนชั่วคนดี หรือว่าความยากจน หรือว่ารูปแบบของการใช้ชีวิตสังคมของคนหลายระดับชั้น จริง ๆ แล้วมันก็เหมือนเดิม ตัวละครก็คล้าย ๆ เดิม อยู่ มีเพียงรูปแบบเพิ่มซึ่งเป็นการได้รับอิทธิพลมาจาก..ดิคอนสแตคชั่น แล้วก็โพสต์โมเดิร์นนิสต์ของฝรั่ง”

คำวิจารณ์ของวิทยากรที่เชิญมาร่วมกิจกรรม สาขาวรรณศิลป์ “การวิจารณ์วรรณกรรมของวินทร์ เลียววาริณ” (อ่านรายงานกิจกรรม ในเอกสารหมายเลข....) ก็ไม่ต่างกันนัก ดังเช่น สรณัฐ ไคลังคะมีความเห็นว่าเป็นงานที่เน้นรูปแบบ เป็นการเล่นกับพื้นผิว ทำให้มีปัญหาด้านความลุ่มลึกโดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวละคร แต่บางเรื่องก็เขียนได้ดี เช่น “กระถางชะเนียงริมหน้าต่าง” ส่วนจรรยาพร ปรปักษ์ประลัย เห็นว่าแม้รูปแบบแปลก ๆ จะทำให้ตื่นตาตื่นใจ แต่เมื่ออ่านอีกครั้งจะพบว่าขาดความสมจริง ตัวละครขาดจิตวิญญาณทำให้ขาดมิติด้านลึก ผู้ร่วมสัมมนาคนหนึ่งกล่าวเปรียบเทียบกับงานเขียนของวินทร์แล้วเหมือนกินบะหมี่สำเร็จรูป อิ่มแหม่ง ๆ ไม่อ่อมลึก จึงเห็นว่าการเขียนที่ทดลองเล่นกับรูปแบบน่าจะทำให้เนื้อหาไม่แห้งแล้งด้วย

วินทร์เคยให้สัมภาษณ์ไว้ (จักรมีนา, 2540) ว่า “ที่จริงผมไม่ได้ต้องการให้รูปแบบเด่นกว่าเนื้อหา เพียงแต่คิดที่จะล่อคนให้มาอ่านเท่านั้นเอง พูดยาก ๆ ก็คือ มียาขมอยู่ ทำยังไงจะทำให้คนกินยาขมเสียโดยดี โดยเอากระดากห่อลูกกวาดสวย ๆ มาห่อก็ช่วยดึงดูดคนมาอ่าน คุณค่ามันก็ยังอยู่ ยกเว้นเนื้อเรื่องก็ห่วย และรูปแบบก็ห่วย ก็อีกเรื่องหนึ่ง คือจะได้สองอย่างนี้ยากมาก คือเขียนเนื้อหาดีนี่โอเค เขียนไป เล่าไปก็ได้ แต่ผมอยากจะได้สองอย่าง อยากจะได้วิธีการนำเสนอให้มันแรงด้วย แต่มันยาก เพราะบางอย่างถ้ารูปแบบมันแรงนี้ มันข่มเนื้อหาไปโดยอัตโนมัติ” เมื่อวินทร์มาร่วมกิจกรรมของสาขาวรรณศิลป์ ในช่วงสนทนากับนักเขียน วินทร์ตอบคำถามของการประสานรูปแบบและเนื้อหาให้สมดุลโดยยืนยันความตั้งใจของตนและผลสำเร็จของงานดังบทรายงานการสัมมนาของโครงการวิจัยรายงานว่า “ไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะเอารูปแบบที่แน่นมาก ๆ กับเนื้อหาที่แน่นมาก ๆ มารวมกันให้เป็นหนึ่งเดียว แต่นั่นเป็นเจตนารมณ์ตั้งแต่แรกในทุกครั้งที่ทำงาน ว่ามีเป้าหมายต้องการจะนำสองอย่างมารวมกันให้ได้ กล่าวคือรูปแบบต้องเฉียบขาด และเนื้อหาต้องแน่น แต่ในทางปฏิบัติทำได้ยากมาก คุณวินทร์เห็นว่าการใช้รูปแบบ จะมีรูปแบบหรือหาอาจสามสิบเปอร์เซ็นต์ที่ทำถึงระดับนั้นได้ ที่เหลืออาจเป็น 60-40 40-60 จึงยากมากที่จะได้ทั้งสองอย่างกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียว และการสร้างรูปแบบก็เป็นการสร้างกรอบมาโดยปริยาย บางครั้งพบว่าเนื้อหาทำให้รูปแบบไม่เบ่งบานเต็มที่ และยอมรับว่าเท่าที่ทำมา ไม่ทุกเรื่องที่ทำอย่างนั้นได้ ส่วนใหญ่ทำไม่ได้”

แม้นักเขียนจะยืนยันว่าไม่ได้ให้ความสำคัญกับเนื้อหาน้อยกว่ากลวิธีการนำเสนอ แต่ก็ยอมรับว่า

เป็นเรื่องยากมากที่จะทำให้องค์ประกอบสองส่วนสมดุลและลงตัว อย่างไรก็ตาม นักวิจารณ์หลายคนได้วิเคราะห์ผลงานบางเรื่องอย่างละเอียด และชี้ให้เห็นว่าวินทร์ประสบความสำเร็จในการประสานรูปแบบได้กลมกลืนกับเนื้อหาได้ดี อย่างเช่น จุฑาพร ปรปักษ์ประลัย (2545) กล่าวไว้ในบทวิจารณ์เรื่องสั้นประกอบภาพหนึ่งวันเดียวกัน ว่า “บางคนพูดถึงงานของเขาว่ารูปแบบในการทดลองของเขาไม่ตอบรับกับเนื้อหาสักเท่าไรนัก เป็นเพียงประกายไฟในความมืดที่ถูกจุดขึ้นมาเพื่อเรียกร้องความสนใจอย่างไรเหตุผลเท่านั้น แต่ผมไม่คิดเช่นนั้น แม้ยอมรับว่าหลายครั้งรูปแบบอันแปลกตาเหล่านั้นจะโดดเด่นจนกลบเนื้อหาไว้มืดมิดจนเกินไปก็เถอะ อย่างไรก็ตาม หลายปีบนเส้นทางการทำงานเขียน สิ่งที่เราได้พบในงานของวินทร์ เลียววาริณอยู่ตลอดเวลา คือ พัฒนาการทางด้านเนื้อหาที่หนักแน่น จริงจังมากขึ้น รูปแบบแปลก ๆ แม้ยังคงปรากฏให้เห็นชนิดเป็นเยื่อหุ้มประจำตัว แต่ก็กลมกลืนและมีความหมายมากยิ่งขึ้น”

ชัยสิริ สมุทวณิช (2544) พอใจเรื่องสั้นแนวทดลองในหนึ่งวันเดียวกันเช่นกัน และเห็นว่า “เทคนิคของวินทร์ในการใช้ภาพประกอบเรื่องมีส่วนอย่างยิ่งที่เรื่องต่าง ๆ ที่วินทร์นำมาเขียนอย่างสร้างสรรค์ กลายเป็นวรรณกรรมที่ใหม่และมีผู้อ่านสามารถเข้าใจโครงสร้าง การนำเสนอแนวคิด กลวิธีการนำเสนอ การให้ภาพตัวละคร ปมความขัดแย้ง และการคลี่คลายจุดสำคัญของเรื่องได้ดีมาก”

ส่วนสุภาพ พิมพ์ชน ซึ่งเมื่อวิจารณ์สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน มีความเห็นว่ารูปแบบและวิธีการนำเสนอลำหน้าเนื้อหา แต่เมื่อวิจารณ์รวมเรื่องสั้นหลังอาณบุรี (2545) ก็กล่าวชมงานเขียนชุดหนึ่งวันเดียวกันเช่นกันว่า “ถือเป็นก้าวหนึ่งในการบุกเบิกมิติใหม่ของวรรณกรรมที่เล่าเรื่องด้วยการผสมผสานสัญญาณในถ้อยคำกับสัญญาณของรูปภาพ” และกล่าวชมหลังอาณบุรีว่าเป็น “การแปลงโฉมวรรณกรรมการเมืองเสียใหม่จากรูปลักษณ์ซึ่งเคยยึดในแบบเดิม กลายมาเป็นขนมหวานที่เข้าถึงผู้อ่านทั่วไป แม้กลุ่มที่ไม่ได้สนใจการเมืองเลยก็ตาม” ก่อนที่จะวิเคราะห์โดยละเอียดให้เห็นว่าผู้เขียนใช้เทคนิคพิเศษในการนำเสนออย่างหลากหลายสอดคล้องกับเนื้อหา ไม่ว่าจะเป็นการใช้กระดาดไขว่ กระดาดรีไซเคิล กระดาดปรูฟ กระดาดสีเหลือง การเล่นกับภาษา การใช้อารมณ์ขันเหลือร้าย การใช้คำเสียงดลร้าย การใช้บทสนทนา ฯลฯ

วรรณกรรมอีกเรื่องหนึ่งของวินทร์ คือ ผู้ชายที่ตามรักเธอทุกชาติ พิมพ์ครั้งที่ 85 เป็นงานเขียนอีกเรื่องหนึ่งที่แสดงถึงความสนุกในการทดลองเขียนเรื่องแนวรักโรแมนติกที่ยังไม่เคยเขียนมาก่อน และความสนุกในการผสมผสานแนวเรื่องต่าง ๆ เข้าด้วยกัน นวนิยายชื่อยาวเรื่องนี้จึงเป็นนวนิยายรักข้ามภพที่ผสมผสานกับแนวเสียดสีและสะท้อนสังคม รวมทั้งใช้สื่อประกอบหลากหลาย ทั้งภาพถ่าย ภาพวาด ภาพกราฟิก แผนที่ ดังที่วินทร์ให้ฉายาผลงานเรื่องนี้ของเขาว่าเป็น “คอลลาจวรรณกรรม” แม้จะดูเหมือนเป็นเรื่องยาวใหญ่ แต่นักวิจารณ์ก็ชี้ให้เห็นว่าวินทร์มีพัฒนาการขึ้นเรื่อย ๆ ดังที่จุฑาพร ปรปักษ์ประลัย (2549) วิเคราะห์ไว้ว่า “หากมองพัฒนาการของวินทร์ อาจบอกได้ว่า เขาพยายามหาจุดสมดุลระหว่างเนื้อเรื่องที่อุดมด้วยสาระ กับความบันเทิงเร้าใจของคนอ่าน หลายเรื่องจึงอ่านได้มากกว่าหนึ่งระดับ คือ อ่านเอาสนุกก็ได้ อ่านเอารสชาติก็ได้ หรือถ้าจะถอดรหัส ค้นหาความหมายระหว่างบรรทัด เราก็จะได้

คมคิดมาประดับหัวสมองเพียบ ผู้ชายคนที่ตามรักเธอทุกชาติ พิมพ์ครั้งที่ 85 นวนิยายชื่อยาวเหยียด ผลงานเรื่องล่าสุดของเขาเป็นส่วนผสมที่ค่อนข้างลงตัว ทั้งความสนุกสนาน อารมณ์ในตัวอักษร และการสื่อความคิด หากแต่ความซับซ้อนของเรื่องก็เรียกร้องความตั้งใจในการอ่านไม่น้อย นี่จึงเป็นหนังสือที่มีใช้จะ “อ่านผ่าน” ได้ หากแต่ต้อง “อ่านเก็บ” กันอย่างละเอียดลออ

ดังนั้น หากพิจารณาจากบทวิจารณ์เหล่านี้ ก็อาจกล่าวได้ว่าผู้เขียนประสบความสำเร็จในการสร้างสมดุลระหว่างรูปแบบกับเนื้อหาได้มากขึ้น ทั้ง ๆ ที่ผู้เขียนก็ยังสนุกกับการทดลองหาวิธีที่ฉีกแนวตัวเองไปเรื่อย ๆ แต่มีความคิดลุ่มลึกและความชัดเจนในการใช้ภาษายิ่งขึ้น บทวิจารณ์จึงส่งสะท้อนพัฒนาการของนักเขียนผู้นี้ และยังทำให้เห็นพื้นที่ของนักเขียนว่าเป็นแนวใหม่ในแวดวงวรรณกรรม

3.3 นวัตกรรมแห่งวรรณกรรมกระแสทางเลือก

เมื่อกล่าวถึงนวัตกรรมในการสร้างสรรค์วรรณกรรมของวินทร์ เลียววาริณ ความสนใจได้มุ่งไปที่รูปแบบและเนื้อหาอันเป็นกระบวนการสร้างสรรค์วรรณศิลป์ แต่ชุตักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์ วิทยากรที่รับเชิญมา “วิจารณ์ข้อวิจารณ์” ได้เสนอแนวคิดที่น่าสนใจว่างานของวินทร์เป็นงานแนวใหม่ที่ปรากฏตัวเป็นคู่ปรับกับวรรณกรรมเพื่อชีวิตนำหน้าที่ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างสูงหลัง 6 ตุลา 19 และถูกเบียดตกเวทีวรรณกรรมร่วมสมัยของไทยในระยะต่อมา จากนั้นจึงเกิดคำว่าวรรณกรรมสร้างสรรค์ และวรรณกรรมแนวทดลองอย่างงานของวินทร์ก็จัดเป็นส่วนหนึ่งของวรรณกรรมสร้างสรรค์ ชุตักดิ์เคยแสดงทัศนะเช่นเดียวกันนี้เมื่อครั้งเป็นวิทยากรในงานสัมมนา “25 ปีการวิจารณ์ “คำพิพากษา” ของ ชาติ กอบจิตติ” และเห็นว่าวรรณกรรมของชาติ กอบจิตติ เป็นจุดเปลี่ยนจากกระแสเพื่อชีวิตมาเป็นวรรณกรรมสร้างสรรค์ เพราะแม้ว่าชาติจะยังนำเสนอประเด็นเรื่องการกดขี่ทางชนชั้นอยู่ แต่มีมุมมองที่เปลี่ยนแปลงไปมาก ทั้งยังเล่นกับรูปแบบและเทคนิคการนำเสนออีกด้วย

ประเด็นของชุตักดิ์ ทำให้นึกถึงว่านวัตกรรมการสร้างสรรค์ของวินทร์อาจเกินความกว้างไปถึงการสร้างกระแสวรรณกรรมแบบใหม่เป็นทางเลือกแทนวรรณกรรมเพื่อชีวิตที่เป็นกระแสหลักให้แก่กลุ่มนักเขียนหนุ่มสาวที่ได้อิทธิพลจากนักเขียนเพื่อชีวิตรุ่นแรก แม้จะเว้นช่วงบ้างตามภาวะทางการเมือง แต่ก็ทรงอิทธิพลสูงในวงวรรณกรรมสำหรับคนรุ่นใหม่เป็นเวลายาวนานกว่าสามทศวรรษ วรรณกรรมเพื่อชีวิตเริ่มหมดพลังเนื่องจากขาดพัฒนาการทั้งรูปแบบและเนื้อหา ประกอบกับสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมวัตถุนิยมและบริโภคนิยมมากยิ่งขึ้น

วาณิช จรุงกิจอนันต์เป็นนักเขียนและนักวิจารณ์อีกคนหนึ่งเห็นว่ากระแสเพื่อชีวิต “สร้างหายนะ” แก่การสร้างสรรค์เรื่องสั้นซึ่งเคยมีความหลากหลายทั้งรูปแบบ เนื้อหาและเส้นทางการวรรณศิลป์ ดังเช่น เรื่องสั้นที่ลงในสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ยุคประมุข อุนหนุรูป เป็นบรรณาธิการ ในสตรีสาร ในลลนา เป็นต้น วาณิชเห็นว่าในช่วง 20-30 ปีหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา 16 “บรรยากาศการเขียนเรื่องสั้นถูกโดมิเนต..ครอบครองโดยการเขียนเรื่องสั้นแนวเพื่อชีวิต ผิดไปจากแนวนี้แล้วเชย” การที่กระแสเพื่อชีวิตมีพลังแรง ทำให้เรื่องสั้นไทยไม่พัฒนา

เพราะนักเขียนไม่ได้พัฒนาตนเองจนรู้จักศาสตร์และศิลป์แห่งเรื่องสั้น ดังที่วณิชกล่าวไว้ว่า “เสียดาย ผมเสียดายอะไรไม่รู้ไหมครับ ไพเทนเซียล เสียดายศักยภาพของความเป็นมนุษย์ที่จะเป็นนักเขียนเรื่องสั้น เสียดายโอกาสที่น่าจะมีโดยการทำ ความเข้าใจกับการเขียนเรื่องสั้นในลักษณะต่าง ๆ เข้าใจแก่นสารที่แท้ของการเขียนเรื่องสั้น เข้าใจเพื่อที่จะผันให้ไกลและไปให้ถึงความลึกสูงสุดของศิลปวรรณกรรมที่เรียกว่าเรื่องสั้น”

ชูศักดิ์ ภัทธกุลวณิช ระบุชัดว่าช่วง พ.ศ. 2520 – 2530 กลุ่มนักเขียนวรรณกรรมเพื่อชีวิตยังมีบทบาทและพยายามปรับทิศทางการเขียนของตน แต่วินทร์เป็นนักเขียนแถวหน้าต่อจากชาติ กอบจิตติที่สร้างวรรณกรรมแนวทดลองเป็นจุดเปลี่ยนที่ทำให้วรรณกรรมเพื่อชีวิตหยุดชะงัก และเปิดทางให้แก่ักเขียนรุ่นหลังที่มีแนวทางการเขียนของตนเองซึ่งเป็นอิสระจากกระแสเพื่อชีวิต งานเขียนแนวทดลองของวินทร์จึงมีผลกระทบต่อทการวิจารณ์วรรณกรรม เพราะทำให้นักวิจารณ์ต้องปรับตัวให้หลุดจากแนวคิดเพื่อชีวิตด้วย คำกล่าวดังกล่าวอ้างอิงจากรายงานสรุปการสัมมนาการวิจารณ์วรรณกรรมของวินทร์ เลียววาริณ ต่อไปนี้ “อาจกล่าวได้ว่าคุณวินทร์เป็นนักเขียนรุ่นใหม่คนแรกที่แหวกกรอบของวรรณกรรมเพื่อชีวิตออกมาได้ และลุกขึ้นมาเป็นหัวขบวนที่อาจเรียกว่าแนวทดลอง งานของคุณวินทร์จึงนับเป็นจุดเปลี่ยนที่จะทำให้กระแสวรรณกรรมเพื่อชีวิตหยุดชะงักลง เนื่องจากงานของคุณวินทร์ที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ตอกย้ำหรือทำให้นักวิจารณ์แนวสร้างสรรค์ที่แสวงหางานเช่นนี้มานานแล้ว ในท้ายที่สุดก็เจอ จนกลายเป็นที่กล่าวขวัญกัน อาจารย์ชูศักดิ์ตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจว่างานของคุณวินทร์ที่ปรากฏในช่วงต้น ๆ มีเสียงวิจารณ์อย่างที่คุณสุภาพ (หมายถึงสุภาพ พิมพ์ชน – ผู้วิจัย) วิจารณ์กันมากว่าเล่นแต่รูปแบบ เนื้อหาไม่หนักแน่น ยังขาดความลุ่มลึก ซึ่งถือว่าการวิจารณ์ที่ยังติดอยู่กับแนวคิดเพื่อชีวิต ในขณะที่งานของคุณวินทร์ไปไกลกว่านั้นแล้ว อาจารย์ชูศักดิ์ยืนยันว่า ถ้ามองว่าคุณวินทร์สถาปนาตัวเองขึ้นมาเป็นแถวหน้าของวรรณกรรมแนวทดลอง แนวสร้างสรรค์ ก็จะมีกลุ่มทดลองตามมาเป็นขบวน ไม่ว่าจะเป็น ปราบดา หยุ่น อนุสรณ์ ติปยานนท์ ภาณุ ตรีเวช กิตติพล สรคานนท์ และนักเขียนอีกหลายคนที่เสนองานเขียนแนวนี้ เป็นการเปลี่ยนตั้งแต่ปี 2540 ถึง 2545 ดังจะเห็นจากรายชื่อวรรณกรรมเข้าชิงรางวัลซีไรต์”

ในประเด็นเรื่องการร่วมทางระหว่างวรรณกรรมและการวิจารณ์นั้น ชูศักดิ์แสดงความเห็นไว้ 2 กรณี ดังนี้

กรณีหนึ่งคือนักวิจารณ์ไปไกลกว่านักเขียน นั่นคือ ในช่วง พ.ศ. 2520 – 2530 ที่วรรณกรรมเพื่อชีวิตกำลังปรับทิศทาง ชูศักดิ์เห็นว่างานวิจารณ์ไปไกลกว่าวรรณกรรมเพราะมีบทวิจารณ์ที่ไม่ได้สนใจประเด็นปัญหาชนชั้นในวรรณกรรมแล้ว ในส่วนนี้ทำให้ผู้วิจัยนึกถึงบทวิจารณ์ “ศัตรูที่สิ้นไหล : แง่มุมหนึ่งของวรรณกรรมไทยร่วมสมัย” (2528) ของเจตนา นาควัชระ ซึ่งรวมอยู่ในสรณิพนธ์บทวิจารณ์สาขาวรรณศิลป์ว่าเป็นบทวิจารณ์มีพลังทางปัญญา เพราะให้ข้อคิดว่่านักเขียนควรปรับการมองโลกว่าไม่ใช่มีเพียงสีดำสีขาวเท่านั้น วรรณกรรมควรมีบทบาทในการสร้างสำนึกทางสังคมและสำนึกเชิงปรัชญา และยังต้องรักษาคุณค่าทางวรรณศิลป์ด้วย ก่อนหน้านี้ เจตนา นาควัชระได้เขียนบทวิจารณ์คำพิพากษา ของ ชาติ กอบ

จิตติ (2525) โดยชี้ให้งานของชาติแตกต่างจากวรรณกรรมเพื่อชีวิตในขณะนั้น บทวิจารณ์ทั้งสองเผยแพร่ในช่วงที่วรรณกรรมร่วมสมัยกำลังคลี่คลายตัวเองจากกรอบแนวของวรรณกรรมเพื่อชีวิตที่ใช้วรรณกรรมเป็นเครื่องมือทางการเมือง เจตนา นาคควัระชี้ให้เห็นว่าวรรณกรรมไทยกำลังเดินไปถูกทาง บทวิจารณ์นี้จึงน่าจะมีพลังต่อการพัฒนาการของวรรณกรรมสร้างสรรค์ในเวลาต่อมา

ส่วนอีกกรณีหนึ่งคือนักเขียนไปไกลกว่านักวิจารณ์ ชูศักดิ์วิพากษ์นักวิจารณ์บางคน ที่วิจารณ์งานของวินทร์ด้วยแนวคิดที่ใช้สำหรับวรรณกรรมเพื่อชีวิตซึ่งมักเขียนแบบสัจนิยม ในขณะที่วรรณกรรมของวินทร์ไม่ได้สร้างสรรค์ด้วยแนวคิดนั้นแล้ว ดังนั้น นักวิจารณ์บางคนจึงตามไม่ทันพัฒนาการของนักเขียนและวงวรรณกรรม

3.4 ความจริง - ความหลงในวรรณกรรม

ผลงานของวินทร์เรื่องที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ในประเด็นนี้มากที่สุดคือนวนิยายอิงประวัติศาสตร์เรื่อง *ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน* มีบทวิจารณ์ถึง 25 บท เมื่อครั้งได้รับรางวัลจากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2538 ยังไม่มีผู้วิจารณ์ในประเด็นความจริงทางประวัติศาสตร์ แต่หลังจากได้รางวัลซีไรต์ ปี 2540 นวนิยายเรื่องนี้ได้รับการวิพากษ์อย่างรุนแรงที่สุดจากกลุ่มนักประวัติศาสตร์ที่เห็นว่าการหักมุมเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวละครในแต่ละตอน เป็นการแก้ไขประวัติศาสตร์ นักประวัติศาสตร์บางคนตั้งข้อหาร้ายแรงว่าเป็น “อาชญากรรมทางปัญญา” เพราะจะทำให้ผู้อ่านคนไทยซึ่งส่วนมากไม่รู้ความจริงทางประวัติศาสตร์หลงเชื่อ ส่วนรูปแบบการนำเสนอที่ผสมผสานความเป็นบันเทิงคดีกับสารคดีเข้าด้วยกันและนักวิจารณ์ฝ่ายหนึ่งถือเป็นนวัตกรรมทางวรรณศิลป์นั้น นักประวัติศาสตร์เห็นว่ายังเป็นกลวิธีการล่อลวงให้คนอ่านหลงเชื่อว่าเรื่องราวต่าง ๆ ในนวนิยายเป็นเรื่องจริง ดังที่สุพจน์ ด้านตระกูล แสดงทัศนะวิจารณ์ในคำให้สัมภาษณ์ (มนสิกุล, (2540) “เมื่อคำประกาศซีไรต์กลายเป็นโฆษณาชวนเชื่อ” ว่า “รูปแบบของหนังสือ นับแต่ชื่อหนังสือ หน้าปกหนังสือ ภาพแทรก และคำนำของสำนักพิมพ์ รวมทั้งหน้า ขอแสดงความนับถือ (ที่ถ่ายทอดมาจากหนังสือพิมพ์มติชนสุดสัปดาห์) ล้วนแต่มีเจตนาต้องการให้ผู้ซื้อผู้อ่านหลงเข้าใจว่าเป็นเรื่องจริงหรือเป็นสารคดีทางประวัติศาสตร์การเมืองไทยในรอบ 60 ปีที่ผ่านมา” ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ได้ให้ทัศนะวิจารณ์ในบทสัมภาษณ์เดียวกัน แม้จะชมว่ารูปแบบทันสมัยดี แต่ก็เห็นว่า “เรื่องนี้หมิ่นเหม่คาบสมุทรคาบดอกก็เพราะว่าเข้าไปแก้ประวัติศาสตร์” ส่วนนครินทร์ เมฆไตรรัตน์เห็นว่านวนิยายเรื่องนี้ “ก้าวล้ำเข้ามาในโซนประวัติศาสตร์มาก” และ “เรื่องแบบนี้ในเมืองนอกมีคนทำเยอะ อย่าลืมว่า ในสังคมต่างประเทศมีคนอ่านหนังสือมากก็จะมีวิจารณ์ญาณได้ว่าเป็นประวัติศาสตร์หรือนวนิยาย แต่ในสังคมไทยคนอ่านหนังสือน้อย” ทัศนะวิจารณ์ในบทสัมภาษณ์นี้ทำให้เกิดการวิจารณ์ตอบโต้หลายลักษณะ ทั้งคำให้สัมภาษณ์ของคณะกรรมการตัดสินรางวัลซีไรต์ ในรายงานพิเศษของเนชั่นสุดสัปดาห์ ชื่อ “กรรมการซีไรต์โดนนักประวัติศาสตร์ อย่าสับสนระหว่างนิยายและเรื่องจริง” (มนสิกุล โอวาทเภสัชช์, 2540) บทวิจารณ์ของ ดรีศิลป์ บุญ

ขจร เรื่อง “จากประวัติศาสตร์ในนวนิยาย คำประกาศซีไรต์ ถึงเรื่องเล่าแนวใหม่” บทวิจารณ์ของจุญพร ปรปักษ์ประลัย ชื่อ “ลอยเรือวรรณกรรมในทะเลประวัติศาสตร์” เป็นต้น นอกจากบทวิจารณ์เหล่านี้จะยืนยันความเป็นนวัตกรรมของเรื่องเล่าแล้ว ยังโต้แย้งนักประวัติศาสตร์ว่า ในขณะที่นักประวัติศาสตร์ไม่พอใจที่นักเขียนบิดเบือนประวัติศาสตร์ นักประวัติศาสตร์เองก็ไม่อาจยืนยันได้ว่าความจริงทางประวัติศาสตร์ที่เชื่อถือกันนั้นเป็นความจริงแท้หรือไม่ เพราะแท้ที่จริงแล้วการเขียนประวัติศาสตร์ก็เป็นการนำเสนอความจริงชุดหนึ่งผ่านเรื่องเล่าเรื่องหนึ่ง ประเด็นการบิดเบือนความจริงทางประวัติศาสตร์ในวรรณกรรมน่าจะยุติลงได้ด้วยบทวิจารณ์ของนักประวัติศาสตร์อาวุโสที่นับถือยิ่งในวงวิชาการ นั่นคือ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เขียนบทวิจารณ์ชื่อ “ด้อยยิ่งเดียง” เพื่อแสดงความเห็นว่า “ประวัติศาสตร์และนวนิยายนั้นล้วนเป็นวรรณกรรมที่เกิดจากจินตนาการนึกเอาเองของผู้ประพันธ์เหมือนกัน เพียงแต่แสดงออกด้วยรูปแบบที่ต่างกันเท่านั้น เพราะใช้กติกาที่แตกต่างกันนิดหน่อย” และเห็นว่าในเมื่อยังไม่มีเอกสารประวัติศาสตร์ไทยที่สามารถบันทึกความจริงในระดับจิตใจของยุคสมัยได้ นวนิยายที่ไปอิงประวัติศาสตร์ก็ยังไม่สามารถแสดงความจริงในระดับนั้นได้เช่นกัน

เรื่องความจริง-ความลวง เป็นประเด็นหนึ่งที่วินทร์ให้ความสนใจนำไปสร้างสรรค์เป็นวรรณกรรมหลายเรื่องเพื่อกระตุ้นให้ผู้อ่านครุ่นคิดพิจารณาเรื่องเล่าต่าง ๆ ที่ไหลเวียนอยู่ในสังคมและรู้เท่าทันว่าเรื่องเล่าเหล่านั้น ไม่ว่าจะเป็นข่าว ข่าวลือ โฆษณา ฯลฯ ล้วนแต่มีความจริง-ความลวงอยู่ในนั้น นอกจากเรื่อง *ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน* ที่ก่อให้เกิดการวิจารณ์อย่างมากมายแล้ว วินทร์นำเสนอเรื่องว่า เมื่อ พ.ศ. 2546 ผู้อ่านรู้สึกเหมือนกำลังอ่านสารคดีเกร็ดความรู้ ซึ่งคุณลักษณะของหนังสือประเภทนี้คือให้ความรู้ ข้อเท็จจริง วินทร์กำลังเล่นกับคำว่าข้อเท็จจริง อันประกอบด้วย ข้อเท็จและ ข้อจริง ดังนั้นเรื่องว่า จึงเป็นการหลอมรวมสารคดีที่เขียนจากข้อเท็จจริงกับบันเทิงคดีที่เป็นเรื่องแต่งให้ความมหรรษา วินทร์ตั้งชื่อประเภทผลงานของเขาว่า *หรรษารคดี* = *หรรษา* + *สารคดี* ความจริง-ความลวงในหนังสือเล่มนี้จึงเป็นเรื่องที่ผู้เขียน “อำ” ผู้อ่านของเขาอย่างสนุกสนาน ผู้เขียนเฉลยความเท็จและความจริงไว้ท้ายเรื่อง ซึ่งนอกจากผู้อ่านจะสนุกที่ถูกหลอกให้เชื่อแล้ว คำเฉลยยังทำให้ผู้อ่านตกใจว่าตรรกะที่เกิดจากสามัญสำนึกและความเคยชินของตนนั้นเองเป็นเหตุให้ถูกลวงได้สนิทแนบเนียน

นัทธนัย ประสานนาม (2548) มีความเห็นว่าวรรณกรรมเรื่องว่า แสดงแนวคิดตามคตินิยมหลังสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็น “การทำลายตรรกะต่าง ๆ ด้วยการนำความจริงและความเท็จมา “ยำ” จนแทบแยกไม่ออก” การอ้างอิงตัวบทจากหลายแหล่งเป็นทำนองสหบท (intertextuality) แต่ “จงใจ” แสดงให้เห็น “รอยต่อ” ของตัวบทต่าง ๆ ที่มาปะติดปะต่อกัน ละทิ้งความแบบยลเพื่อเสนอว่าไม่มีสิ่งใดใหม่อีกต่อไปในโลกของวรรณกรรม อาจรวมไปถึงท้าทายความคิดเรื่องความเป็นต้นแบบ (originality) ที่เชิดชูกันมาตั้งแต่สมัยจินตนิยม (romanticism) ด้วย”

หรรษารคดีเรื่องว่า ไม่ใช่เรื่องเล่นสนุกกับรูปแบบและกลวิธีที่ทำให้ผู้อ่านขำเล่นเท่านั้น คุณค่าสำคัญที่นักวิจารณ์มองเห็นคือสาระที่ผู้อ่านได้รับ หลังอ่านคำเฉลยแล้วพบว่าเรื่องที่คิดว่า

จริงกลายเป็นเท็จ ส่วนเรื่องที่คิดว่าเท็จกลายเป็นจริง อาจจะทำให้ผู้อ่านรู้สึกขำในตอนแรก แต่จะถูกคิดแล้วรู้สึกกลัวในเวลาต่อมา เพราะทุกวันเราถูกหลอกให้เชื่อโฆษณา (วินทร์ซึ่งเป็นคนทำโฆษณามานานถึง 15 ปีรู้ความจริงข้อนี้ดี) เราถูกหลอกให้เชื่อรายการ reality show ทางโทรทัศน์ ซึ่งมีลักษณะเป็นปฏิกิริยา (paradox) อย่างยิ่งเพราะรายการถ่ายทอดสดที่น่าจะเป็นเรื่องจริงเหล่านี้ แท้จริงกลับมีการวางพล็อตไว้แล้วเหมือนละคร (อ่านเพิ่มเติมบทวิเคราะห์รายการ AF ของสาขาศิลปการแสดง เอกสารหมายเลข 3) เราถูกหลอกให้เชื่อคลิปภาพเหมือนเพชรของอดีตนายกทักษิณ ชินวัตร คลิปเสียงของนายกรัฐมนตรีอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ เป็นต้น ดังนั้น ธรรมชาติของวินทร์ทำให้ผู้อ่านต้องคิดให้มากกว่าเชื่อ ดังที่นักวิจารณ์กล่าวว่า “ข้อเท็จจริงเป็นเครื่องมือที่ใช้พิสูจน์ว่าสิ่งใดเป็นเท็จหรือเป็นจริง ความเชื่อนี้จะถูกสั่นคลอนทันทีที่ได้อ่านเรื่อง ‘ำ’ ของวินทร์ เลียววาริณ”

จากบทวิจารณ์ต่าง ๆ กล่าวได้ว่าวินทร์เป็นทั้งนักเขียนอาชีพและนักเขียนมืออาชีพ ผลงานของเขาจึงมีพัฒนาการอย่างรวดเร็วในเวลา 20 ปี บทวิจารณ์จำนวนมากสะท้อนให้เห็นว่าเขาเป็นนักเขียนที่อยู่ในสายตาของนักวิจารณ์ เพราะมี “อะไร” ให้นำมาเขียนได้เสมอ แม้ว่างานเขียนบางเรื่องจะยังไม่มีผู้วิจารณ์จริงจังนัก เช่น งานเขียนแนวสืบสวนสอบสวน หรือมีผู้วิจารณ์ไม่มาก เช่นงานเขียนแนววิทยาศาสตร์

งานเขียนของวินทร์ไม่ว่าจะเรื่องที่อัดแน่นไปด้วยเนื้อหา อย่างประชาธิปไตยบนเส้นขนาน หรือเรื่องที่มีตัวหนังสือไม่กี่ตัว อย่างหนึ่งวันเดียวกัน ล้วนเต็มไปด้วยสารทางความคิดที่ต้องใช้การ “ตีความหมาย” ดังนั้น สุนทรียศาสตร์ในวรรณกรรมของวินทร์จึงเป็นสุนทรียศาสตร์ของผู้รับ ที่วินทร์เชิญชวนให้ผู้อ่านถอดรหัสเพื่อค้นหาความหมาย วรรณกรรมของวินทร์จึงเป็น “มหรศพทางปัญญา” สำหรับนักอ่านและนักวิจารณ์ ดังเช่นกุสุมา รัชมณีกกล่าวไว้ในการสัมภาษณ์ว่า “งานของคุณวินทร์เป็นเวที เป็นสนามแห่งการครุ่นคิดใช้หรือไม่ เป็นงานเขียนที่เรียกร้องการอ่านอย่างขมงวดมากกว่าการอ่านเล่น และเป็นการอ่านที่ท้าทายผู้อ่านให้ค้นหานัยที่ซ่อนในระดับลึกกว่าที่นักเขียนชี้แนะได้หรือไม่ ดังนั้น ความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการหาความหมายของเรื่องลักษณะนี้ จึงอยู่ที่ความสามารถของผู้อ่าน”

ภาคผนวกที่ 1

รายชื่อผลงานของวินทร์ เลียววาริณ

รวมเรื่องสั้น

- 2537 อาเพศกำสรวล
 2537 สมุดปกดำใบไม้แดง
 2538 เดือนช่วงดวงเด่นฟ้า ดาดาว
 2542 สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน
 2548 จุญจรัสรัศมีพราว พราวพร้อย

นวนิยาย

- 2537 ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน
 2545 ปีกแดง
 2549 ผู้ชายคนที่ตามรักเธอทุกชาติ พิมพ์ครั้งที่ 85
 2550 ฝนตกขึ้นฟ้า
 2550 บางกะโพ้ง
 2551 บุษงาปารี
 2552 บุษงาดานี

นวนิยายภาพ

- 2549 โลกใบที่สองของโม

เรื่องสั้นประกอบภาพ

- 2542 หนึ่งวันเดียวกัน
 2547 วันแรกของวันที่เหลือ
 2549 โลกด้านที่หันหลังให้ดวงอาทิตย์
 2551 เส้นรอบวงของหนึ่งวัน

สืบสวนสอบสวน

- 2547 ฆาตกรรมทางทะเล
 2548 คดีผีนางตะเคียน
 2549 ฆาตกรรมจักรราศี

เสียดสีล้อเลียน

- 2542 หลังอานบุรี

คู่มือการเขียนหนังสือ

- 2546/2550 น้ำแข็งยุนิต ตราควายบิน (เดิมชื่อ บั๊นน้าเป็นตัว)
 2549 ยาแก้ลมองผูก ตราควายบิน

ปรัชญา-วิทยาศาสตร์

- 2548 ปลาที่ว่ายในสนามฟุตบอล

สารคดี

- 2548 นิยายข้างจอ
 2546 ำ
 2552 เดินไปให้สุดฝัน

หนังสือให้กำลังใจ

- 2548 รอยเท้าเล็กๆของเราเอง
 2549 ความฝันโง่ๆ
 2550 เบื้องบนยังมีแสงดาว
 2551 พระอาทิตย์ขึ้นทางทิศตะวันตก

บทภาพยนตร์

- 2552 ปีนใหญ่จอมสลัด

จดหมาย

- 2545 ความน่าจะเป็นบนเส้นขนาน 1
 2547 ความน่าจะเป็นบนเส้นขนาน 2
 2548 ความน่าจะเป็นบนเส้นขนาน 3
 2549 ความน่าจะเป็นบนเส้นขนาน 4
 2550 ความน่าจะเป็นบนเส้นขนาน 5
 2551 ความน่าจะเป็นบนเส้นขนาน 6
 2552 ความน่าจะเป็นบนเส้นขนาน 7

วรรณกรรมที่แปลเป็นภาษาต่างประเทศ

- 2542 ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน (ภาษาญี่ปุ่น)
 2545 รวมเรื่องสั้น (ภาษาญี่ปุ่น)

2546 Democracy, Shaken and Stirred

2552 a day in a life

นิทาน

2546 จินกับโบมะขาม (นิทานพื้นบ้านภาคใต้ ในสมุดบันทึกนิทานของ
มูลนิธิเด็ก)

ภาคผนวกที่ 2

รายชื่อบทวิจารณ์ผลงานของวินทร์ เลียววาริณ

อาเพศกำสรวล

จรรยาพร ปรปักษ์ประลัย “บนเส้นทางที่แตกต่างของการแสวงหา” นิตยสารสีสัน เมษายน 2536

(<http://www.winbookclub.com>)

ชัยลักษณ์ เหลืองวิสุทธิ “เขาวงกตของ “โลเกีย – นิพพาน” จุดประกายวรรณกรรม กรุงเทพฯ

ธุรกิจ 28 กรกฎาคม 2539 (<http://www.winbookclub.com>)

รินฤทัย สัจจพันธุ์ “ปีของวินทร์ เลียววาริณ” คอลัมน์อ่านไปคิดไป เนชั่นสุดสัปดาห์ ปีที่ 4 ฉบับ

ที่ 180 17-23 พฤศจิกายน 2538 (<http://www.winbookclub.com>)

รินฤทัย สัจจพันธุ์. “วิธีเล่าเรื่อง อาเพศกำสรวล” คอลัมน์อ่านไปคิดไป เนชั่นสุดสัปดาห์ ปีที่ 5

ฉบับที่ 217 2-8 สิงหาคม 2539

สายพิน ปฐมาบรรณ “วินทร์ เลียววาริณ โลกใบเดียวของ ราษฎร เอกเทศ (1-2)” จุดประกาย

วรรณกรรม กรุงเทพฯธุรกิจ 24 มีนาคม 2539 (<http://www.winbookclub.com>)

“อาเพศกำสรวล” จุลสารวรรณศิลป์ ฉบับที่ 3 ปีการศึกษา 2542 หน้า 7 – 10

(<http://www.winbookclub.com>)

Nopporn Prachakul “Aphet Kamsuan (The Lament of Scourge) By Win Lyovarin”

Bangkok Post 1996 (<http://www.winbookclub.com>)

“โลเกีย-นิพพาน” <http://www.jyjang006.multiply.com>

สมุดปกดำกับใบไม้แดง

สมเกียรติ คู่ทวีกุล “วินทร์ เลียววาริณกับการกลับมาของเรื่องสั้นจบแบบหักมุม” ไรเตอร์แมก

กาซีนปีที่ 3 ฉบับที่ 36 กันยายน-ตุลา 2538

ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน

กอบแก้ว ปฐมปัทม์ “ดุษฎี พันธ์เข็มและหลวงกฤษฎาวิจิตร ตัวละครที่ยืนอยู่บนเส้นขนานกับ

ชีวิตจริง” นิตยสารไรเตอร์ ปีที่ 6 ฉบับที่ 9 กันยายน 2540

จรรยาพร ปรปักษ์ประลัย “ลอยเรือวรรณกรรมในทะเลประวัติศาสตร์” นิตยสารสีสัน

(<http://www.winbookclub.com>)

ดวงมน จิตรจันทน์ “ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน อุดมการณ์ที่ขัดแย้งหรือการแย่งอำนาจ

ด้วยต้นทุน” นิตยสารไรเตอร์ ปีที่ 4 ฉบับที่ 47 เมษายน 2540

ตรีศิลป์ บุญขจร “ต่างมุมมอง : ประวัติศาสตร์ในนวนิยายเรื่องประชาธิปไตยบนเส้นขนาน”

เนชั่นสุดสัปดาห์ ปีที่ 6 ฉบับที่ 228 3-9 ตุลาคม 2540

เทวทัต “ความเป็นอนิจจังของประชาธิปไตยไทยในนิยายปลอมพงศาวดารยุคใหม่”

สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 47 วันที่ 20 – 27 เมษายน 2544.

ธเนศ เวศร์ภาดา “ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน นวนิยาย “ล้อ” การเมือง” 25 ปีชีไรด์

กรุงเทพฯ : สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2547.

นฤมิตร สอดศุข “ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน : นวนิยายการเมืองในยุค Postmodern” 25 ปี
ชีไรต์ กรุงเทพฯ : สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์,
2547.

นิธิ เอียวศรีวงศ์ “ด้อยยิ่งเดียง” 25 ปีชีไรต์ กรุงเทพฯ : สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย
ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2547.

น้ำคำ ลำปาว “ประชาธิปไตยบนเส้นขนานฉบับ ส.ส.ร.” สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 12 : วันที่
24-30 ส.ค.2540

มนสิกุล โอวาทเภสัชช์ “เมื่อคำประกาศชีไรต์กลายเป็นโฆษณาชวนเชื่อ” เนชั่นสุดสัปดาห์ ปีที่
6 ฉบับที่ 276 19 – 25 กันยายน 2540 (ประกอบด้วยคำให้สัมภาษณ์จากนครินทร์
เมฆไตรรัตน์ “นวนิยายเรื่องนี้ไม่ให้ความเป็นธรรมกับประวัติศาสตร์ไทย”, สุพจน์
ด้านตระกูล “ผู้ประกาศรางวัลชีไรต์ได้ชื่อว่าคณะผู้สนับสนุนอาชญากรรมทางปัญญา”
และชาญวิทย์ เกษตรศิริ “เรื่องนี้หมิ่นเหม่เพราะเข้าไปแก้ประวัติศาสตร์”)

มนสิกุล โอวาทเภสัชช์ “กรรมการชีไรต์ได้นักประวัติศาสตร์ อย่าสับสนระหว่างนวนิยายกับเรื่อง
จริง” เนชั่นสุดสัปดาห์ ปีที่ 6 ฉบับที่ 277 26 ก.ย.- 2 ต.ค. 2540

ฤชากร ไตรรัตนานุสรณ์ “ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน: อ่านเอาสนุกหรือว่าถูกครอบงำ ?”
(ฉบับฆ่าตัวเอง)(<http://skillsocpolsci61.exteen.com>)

ลัดดาวัลย์ รัตนดิลลชัย “ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน” กับความสำเร็จของช่องว่างระหว่าง
เส้น” weekend ฉบับที่ 559 18-24 สิงหาคม 2550 (<http://www.winbookclub.com>)

วาณิช จรุงกิจอนันต์ “เรื่องสั้น (1) – เรื่องสั้น (16)” มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 19 ฉบับที่ 1000 – ปี
ที่ 20 ฉบับที่ 1014 วันที่ 19 ตุลาคม 2542 – 1 กุมภาพันธ์ 2543

สวณัฐ ตรีสาร “ “ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน” และ “สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน” สองรางวัล
จากปลายปากกาของ วินทร์ เลียววาริณ” ผลงานชนะการประกวด www.sarakadee.com

สันต์พจน์ ศรีสวัสดิ์ “ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน” มาตรฐานทางวรรณกรรมที่ไม่ชัดเจน”
สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 44 ฉบับที่ 20 19 – 25 ตุลาคม 2540

สายพิน ปฐมบรรณ “ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน อุดมการณ์ที่สามบนความสุดโต่งทาง
การเมือง” 25 ปีชีไรต์ กรุงเทพฯ : สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย ในพระ
บรมราชูปถัมภ์, 2547

สิงห์สนามหลวง(สุชาติ สวัสดิ์ศรี) “เริ่มแล้วละ หนูเริ่มกับ “ชีไรต์” แล้วละ” คอลัมน์ดี งาม จริง
ลง บันวรรณกรรมกับสิงห์สนามหลวง เนชั่นสุดสัปดาห์ 7 พฤศจิกายน 2540

สิงห์สนามหลวง (สุชาติ สวัสดิ์ศรี) “เส้นขนานวรรณกรรม” คอลัมน์ดี งาม จริง ลง บัน
วรรณกรรมกับสิงห์สนามหลวง เนชั่นสุดสัปดาห์ 7 พฤศจิกายน 2540

สุกัญญา หาญตระกูล “ร้อยแปดวิถีทัศน์: ความเบาหวิวดูจนนทของประชาธิปไตยไทย”

กรุงเทพธุรกิจออนไลน์ คอลัมน์ “สิ่งที่น่าสนใจ” (2 ฉบับ) (<http://www.bangkokbiznews.com>)

เสกสรรค์ อา้นทศศิริเกียรติ “เส้นขนานของวินทร์กับจินตนาการของผม”
<http://skillsocpolsci61.exteen.com>

Christ Baker “Democracy and killing An ambitious novel reviews 60 years of bloody Thai history” *Bangkok Post Outlook* Saturday, November 22, 2003
(<http://www.winbookclub.com>)

Martin Clutterbuck “Prachathipatai Bon Sen Khanan (Democracy, Shaken & Stirred By Win Lyovarin” *Nation on Sunday*, August 24, 1997 (<http://www.winbookclub.com>)

Ron Morris “The Impurity of Protest” (<http://www.winbookclub.com>)

สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน

ดวงตา วรรณศิลป์ “จารัตินิยมในกลุ่มคนรุ่นใหม่ ข้อสงสัยต่อบทความในเรื่องสั้น ว่าด้วย สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน นวัตกรรมแห่ง วินทร์ เลียววาริณ” *มติชนรายวัน* 2542
(<http://www.winbookclub.com>)

ตรีศิลป์ บุญขจร “โลกทัศน์ของ วินทร์ เลียววาริณ : พินิจจาก สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน”
(<http://www.winbookclub.com>)

ภาคย์ จินตมัย “ธาตุแท้ของสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน ของ วินทร์ เลียววาริณ” *วรรณกรรมวิจารณ์ ชาวกรุง 2000* ปีที่ 3 ฉบับที่ 137

ธเนศ เวศร์ภาดา “ถอดรหัสเทคนิคของ วินทร์ เลียววาริณ” *โลกวรรณศิลป์ เนชั่นสุดสัปดาห์* 2542 (25 ปีซีไรต์) (<http://www.winbookclub.com>)

ธเนศ เวศร์ภาดา “ผมไม่รู้ ผมจึงเขียน” การประกาศกระบวนการสร้างงานเขียนของวินทร์ เลียววาริณ คอลัมน์ใน *โลกวรรณศิลป์ เนชั่นสุดสัปดาห์*

นพดล ปรารค์ทอง “รู้” แรงขับเคลื่อนกับระบบศีลธรรมใน “สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน”
สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 29 ธันวาคม 2542 – 1 มกราคม 2543

พิเชฐ แสงทอง “จากโลกีย์ – นิพพาน ถึงสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน วิธีคิดเกี่ยวกับ “ซีกซาย” และพัฒนาความไม่ไว้วางใจวรรณกรรม ของ วินทร์ เลียววาริณ” คอลัมน์ *วรรณกรรมวิจารณ์ ชาวกรุง 2000* ปีที่ 3 ฉบับที่ 149 2542 (<http://www.winbookclub.com>)

สายพิน ปรุมาบรรณ “เพศฉมาต สังคมกระเผลกปัจเจก” คอลัมน์วิจารณ์วรรณกรรม เนชั่นสุดสัปดาห์ ปีที่ 8 ฉบับที่ 370 8 – 14 กรกฎาคม 2542 (<http://www.winbookclub.com>)

สกุล บุญยทัต “สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน ภาพรวมทางความคิด” คอลัมน์วิจารณ์วรรณกรรม *กรุงเทพธุรกิจ* 20 มิถุนายน 2542 (<http://www.winbookclub.com>)

สกุล บุญยทัต . “สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน ปริศนาแห่งรูปแบบของสิ่งมีชีวิต” *จุดประกาย*

วรรณกรรม 15 สิงหาคม 2542 หน้า 14

สุภาพ พิมพ์ชน “วรรณกรรมทดลอง กับยุคข้อมูลข่าวสารท่วมท้น” คอลัมน์วรรณกรรม

วิจารณ์ ชาวกรุง 2000 ปีที่ 3 ฉบับที่ 141,2542 (<http://www.winbookclub.com>)

สุภาพ พิมพ์ชน “สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน” ความจริงลงของการสร้างเสพมหรสพทางปัญญา” 25

ป๊อไรด์ กรุงเทพฯ : สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย ในพระบรม

ราชูปถัมภ์, 2547

รักชวนหัว “สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน” (<http://www.laughable-loves.blogspot.com>)

“EXPRESSION WIN(ner) takes it all From Expression” October/November 1999

(<http://www.winbookclub.com>)

หนึ่งวันเดียวกัน

จรรยาพร ปรปักษ์ประลัย “หนึ่งวันเดียวกัน:วรรณกรรม วรรณเกม” สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์

ฉบับที่ 35 25-31 มกราคม 2545 (<http://www.winbookclub.com>)

ชัยสิริ สมุทวณิช “นี้แหละวินทร์” คอลัมน์มวยวัด หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ 26-27 มกราคม 2545

(<http://www.winbookclub.com>)

หลังอานบุรี

นงนภัส ดาปสนันท์ “ไปเที่ยวหลังอานบุรีกันเถอะ” จุดประกายวรรณกรรม ปีที่ 15 ฉบับที่ 5049

วันอาทิตย์ที่ 14 กรกฎาคม 2545

พชร สมุทวณิช “หนังสือหมา ๆ” หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน 7 พฤษภาคม 2545 “ถนนพระ

อาทิตย์” (<http://www.winbookclub.com>)

สุภาพ พิมพ์ชน “มหรสพการเมือง” สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์

ปีกแดง

ชัยสิริ สมุทวณิช “ปีกแดง” คอลัมน์มวยวัด หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ 19-20 ตุลาคม 2545

(<http://www.winbookclub.com>)

ทิพากร พิพิธประสาท “ที่สุดของความพยายาม ปีกแดง” ประกายปริทัศน์ จุดประกาย กรุงเทพฯ

ธุรกิจ 10 สิงหาคม 2546 (<http://www.winbookclub.com>)

ปีกแดง (<http://www.bloggang.com>)

อ่า

ชัยสิริ สมุทวณิช “มวยวัด” ผู้จัดการรายวัน คอลัมน์อาทิตย์ทอดวง 20- 21 กันยายน 2546

(<http://www.winbookclub.com>)

นัทนัย ประสานนาม “อ่า ของวินทร์ เลียววาริณ” “สถานะของความจริงและความเท็จตาม

คตินิยมหลังสมัยใหม่" *ขวัญเรือน* ปักข์หลัง พงศกัณณ 2548

เจริญศรีศรีศรีพรพร พรางพร้อย

เจริญพร ปรัชญ์ประลัย "ส่องกระจกอนาคต สะท้อนภาพปัจจุบัน" นิตยสารสีสัน ปีที่ 17 ฉบับที่ 7 2549 (<http://www.winbookclub.com>)

ปลาที่ว่ายในสนามฟุตบอล

ธวัช ธนญาดี "ปลาที่ว่ายในสนามฟุตบอล พหุนิยมแห่งความรู้" นิตยสาร GM Vol 20: 16-30 Nov 2005 (<http://www.winbookclub.com>)

แม่หนอง "ปลาที่ว่ายในสนามฟุตบอล" (<http://phuketbulletin.co.th>)

นิยายข้างจอ

โดม วุฒิชัย "จากนิยายข้างจอ: ว่าด้วยห้องสมุดและโฮมเธียเตอร์ ของ "วินทร์ เลียววาริณ" " *ประกายปริทัศน์ จุดประกายวรรณกรรม* 10 กรกฎาคม 2548 (<http://www.winbookclub.com>)

รอยเท้าเล็ก ๆ ของเราเอง

ดอกแค้นพิมพ์ "กำลังใจจากซีไรต์ ที่ชื่อ "วินทร์" " *ผู้จัดการออนไลน์ Metro Life/Book* (<http://www.winbookclub.com>)

ผู้ชายที่ตามรักเธอทุกชาติ พิมพ์ครั้งที่ 85

เจริญพร ปรัชญ์ประลัย "รักซ่อน ซ่อนคม ผู้ชายที่ตามรักเธอทุกชาติ พิมพ์ครั้งที่ 85" นิตยสารสีสัน มิถุนายน 2549 (<http://www.winbookclub.com>)

ยาแก้สมองผูกตราควายบิน

คติ มุรุษันท์ "ยาแก้สมองผูกตราควายบิน" www.thaiwriternetwork.com

นอกจากนี้ยังมีเอกสารประกอบการวิจัย ดังนี้

บทสัมภาษณ์

ฉัตรมินา "ยับยั้งซีไรต์ 40 : วินทร์ เลียววาริณ "ผมไม่อยากเป็นนักเขียนเพื่อเอาใจคนกลุ่มเดียว" *มติชนสุดสัปดาห์*

ไพลิน รุ่งรัตน์ "วินทร์ เลียววาริณ สถาปตยศาสตร์ในวรรณศิลป์" *สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์*
มานี-ชูใจ "ออฟฟิศคนเดียว ของ วินทร์ เลียววาริณ" *ขวัญเรือน*

ยูร กมลเสวีรัตน์ “วินทร์ เลียววาริณ สวรรค์ไม่เป็นใจให้เขารวย แต่ให้เขาเป็นนักเขียน” กุลสตรี

รัชชา “วินทร์ เลียววาริณ นักเขียนซีไรต์ ประจำปี 2540” นิตยสารเปรียว

“สัมภาษณ์วินทร์ เลียววาริณ” จาก www.vcharkarn.com

Literature “วินทร์ เลียววาริณ นักเขียนรางวัล (ดับเบิล) ซีไรต์ ปี 2540 และ 2542”

<http://www.artbangkok.com>

รายงานพิเศษ/คอลัมน์

“เขียนกระเจิง ‘แห้ว’ กระเจาย วินทร์ เลียววาริณ แหกโค้ง ‘เบิ้ล’ ซีไรต์” มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 19 ฉบับ 991 สิงหาคม 2542 หน้า 87.

เปิดใจดับเบิลซีไรต์ “ผมนำการตลาดรับใช้วรรณศิลป์” เนชั่นสุดสัปดาห์ ปีที่ 19 ฉบับ 991 สิงหาคม 2542

พินิจ นิลรัตน์ “สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน ส่งวินทร์ เลียววาริณ เข้าวินเป็น “ดับเบิลซีไรต์” สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 15 – 21 สิงหาคม 2542

พินิจ นิลรัตน์ “วีไรต์ซีร่อน...เมื่อ 4 นักวิจารณ์วิพากษ์ “กรรมการ” และ “สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน” สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 22 -28 สิงหาคม 2542

มนสิกุล โอวาทเภสัชช์ “สำนักพิมพ์ดอกหญ้า 15 ปี แห่งความหวัง ชุกรักกับซีไรต์ไปด้วยกัน” เนชั่นสุดสัปดาห์ ปีที่ 6 ฉบับที่ 271 15 สิงหาคม 2540 หน้า 52 – 54.

‘รงค์ วงษ์สวรรค์ “วันวานเขย่ามือกับวินทร์ เลียววาริณ (HA-HA)” มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 25 ฉบับ 1314 วันที่ 21 ตุลาคม 2538

รงฤทธิ์ จิตต์ไพศาล “ผมชอบวินทร์” มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 19 ฉบับ 992 สิงหาคม 2542 หน้า 68 – 69.

รายงานสรุปการสัมมนาเรื่อง “การวิจารณ์วรรณกรรมของวินทร์ เลียววาริณ”

วันเสาร์ที่ 6 มิถุนายน 2552 เวลา 09.00 – 16.30 น.

ณ ห้อง 207 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ดลิ่งชัน กรุงเทพฯ

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร หัวหน้าโครงการฯ กล่าวเปิดการสัมมนา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร ในฐานะหัวหน้าโครงการวิจัย “การวิจารณ์ในฐานะปรากฏการณ์ร่วมสมัยเพื่อพัฒนาความรู้ด้านสังคมศาสตร์การวิจารณ์” กล่าวต้อนรับผู้เข้าร่วมสัมมนา และก่อนที่จะเริ่มการสัมมนา “การวิจารณ์วรรณกรรมของวินทร์ เลียววาริณ” นั้นก็ได้อธิบายถึงความเป็นมาของโครงการวิจัยว่า โครงการนี้เป็นโครงการสืบเนื่อง อยู่ในช่วงระยะที่สอง ของโครงการที่สาม โครงการนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย หรือ สกว. การวิจัยเกี่ยวกับการวิจารณ์นั้นได้ดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน รวมเป็นโครงการวิจัย 3 โครงการที่ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง แม้จะไม่ใช่โครงการเดียวกันโดยสมบูรณ์ แต่เป็นโครงการที่ต่อเนื่องกันอย่างใกล้ชิด โครงการแรก คือ โครงการวิจัย “กวีนิพนธ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย : การศึกษาจากวรรณคดีไทย อังกฤษ-อเมริกัน ฝรั่งเศส และเยอรมัน” ซึ่งเป็นการศึกษากวีนิพนธ์นานาชาติ

จากนั้นเป็นโครงการที่เกี่ยวข้องกับการวิจารณ์ คือ โครงการวิจัย “การวิจารณ์ในฐานะพลังปัญญาของสังคมร่วมสมัย” โดยมีศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. เจตนา นาควัชระ เป็นหัวหน้าโครงการ ซึ่งเป็นการศึกษาบทวิจารณ์ในศิลปะ 4 สาขา อันได้แก่ วรรณศิลป์ ทัศนศิลป์ ศิลปะการละคร และสังคมศิลป์ โดยไม่ได้ศึกษากระบวนการวิจารณ์เฉพาะศิลปะด้านใดด้านหนึ่ง แต่ต้องการศึกษาให้เห็นว่าศิลปะทั้ง 4 สาขามีความเกี่ยวข้องกันทั้งในแง่ของบริบททางสังคม ทั้งในแง่ของผู้สร้าง ผู้รับ และการวิจารณ์ ซึ่งนับเป็นกระบวนการใหญ่ จึงดำเนินการต่อเนื่องมาถึง 6 ปี โดยแบ่งออกเป็นสองช่วง ในช่วงที่หนึ่งนั้นเป็นการศึกษาการวิจารณ์ในฐานะพลังปัญญาของสังคมโดยมีวิธีการศึกษาที่เน้นหลักฐานรายละเอียดในด้านอักษร คือ การศึกษาจากข้อเขียนและบทวิจารณ์โดยย้อนกลับไปยังแหล่งที่มาต่างๆ ข้อสรุปที่ได้จากการวิจารณ์นั้นสามารถยืนยันได้ว่าการวิจารณ์เป็นพลังทางปัญญาของสังคมอย่างแท้จริง และมีรายงานการวิจัยออกมาอย่างเป็นรูปธรรม คือหนังสือชุด พลังการวิจารณ์ ซึ่งมีทั้งสาขาวรรณศิลป์ ทัศนศิลป์ ศิลปะการละคร และ สังคมศิลป์ หนังสือชุดนี้แบ่งเป็น ๒ ส่วนคือบทวิเคราะห์และสรุพนัยบทวิจารณ์ ซึ่งมีทั้งบทวิจารณ์และบทวิเคราะห์ของนักวิจัยแต่ละสาขา และยังมีหนังสือ 1 เล่มที่เป็นบทสังเคราะห์รวมของหัวหน้าโครงการ นอกจากนี้ หนังสือในโครงการวิจัยชุดนี้ยังมีอีก 1 เล่ม คือ หนังสือรวมบทวิจารณ์ของผู้วิจัยศิลปะสาขาต่าง ๆ ในโครงการฯ สามารถดูรายละเอียดของหนังสือทั้ง 6 เล่มนี้ได้จากแผ่นพับของโครงการฯ ซึ่งเป็นการรวมผลงานหนังสือของโครงการตลอด 6 ปีที่ผ่านมาทั้งหมด 22 เล่ม หนังสือเหล่านี้เป็นเครื่องยืนยันว่าการวิจารณ์เป็นพลังปัญญาของสังคมอย่างแท้จริง

ในช่วงสามปีต่อมาก็ยังคงดำเนินการวิจัยอย่างต่อเนื่องในชื่อเดิมว่า โครงการวิจัย “การวิจารณ์ในฐานะพลังปัญญาของสังคมร่วมสมัย ภาค 2” แต่เปลี่ยนกระบวนการวิจัยไปในอีกลักษณะหนึ่ง กล่าวคือไม่ได้เป็นการศึกษาจากข้อเขียนหรืองานเขียน แต่เป็นการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อพัฒนากระบวนการวิจารณ์ให้เป็นวัฒนธรรมของชีวิตปกติในสังคม ตลอดระยะเวลา 3 ปี โครงการฯ ได้จัดกิจกรรมทางศิลปะในงานศิลปะแขนงต่างๆ ทั้งการเชิญศิลปินเพื่อมาสร้างงานศิลปะ และนำงานศิลปะดังกล่าวมาใช้เป็นกิจกรรมเชิงทดลองให้

ผู้สนใจมาร่วมวิจารณ์ ขณะเดียวกันก็มีการเสนอผลงานวิจัยในแง่การวิจารณ์รูปของงานศิลปะเพื่อเป็นการสร้างความรู้ให้แก่สังคม กิจกรรมดังกล่าวได้ดำเนินไปพร้อมๆกันทั้งสี่สาขา ขณะเดียวกันโครงการยังได้จัดการศึกษาวิจัยเป็นโครงการย่อยอีกโครงการหนึ่ง คือโครงการ “การวิจัยการรับการวิจารณ์” ซึ่งเป็นการศึกษาเกี่ยวกับบุคคลทั้งผู้ที่สร้างงานศิลปะ ผู้รับงานศิลปะ และผู้ที่อยู่ในวงการศึกษาศิลปะในสาขานั้นๆ เพื่อที่จะศึกษาปรากฏการณ์ที่แท้จริงซึ่งเกิดขึ้นในสังคมทั้งในแง่ของการสร้าง การเสพ การรับ การบริโภคศิลปะนั้นว่าเป็นอย่างใด การวิจัยในโครงการระยะที่สองทำให้ได้เข้าไปสู่ในโลกที่เป็นอยู่จริง ได้พบปะกับบุคคลจริง เป็นการพบปะศึกษาบริบทที่มีอยู่จริงในสังคม และยังมีการนำเสนอผลและข้อสรุปในรูปของหนังสือจำนวน 16 เล่ม ซึ่งผู้สนใจสามารถดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จากแผ่นพับหนังสือของโครงการฯ

นอกจากนี้ อาจารย์สุวรรณายังได้เสนอตัวอย่างหนังสือในโครงการวิจัย คือ *Criticism as Cross-Cultural Encounter* หนังสือเล่มนี้เป็นภาษาอังกฤษซึ่งขณะนี้จำหน่ายหมดแล้ว ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหนังสือลักษณะนี้ยังเป็นที่ต้องการ และเป็นความจำเป็นของสังคม หนังสือเล่มนี้เป็นส่วนที่สืบเนื่องจากการวิจัยใน 4 สาขา แม้ไม่ใช่การวิจัยโดยตรง แต่ก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาข้ามพรมแดนวัฒนธรรม ระหว่างภาษาและวัฒนธรรมที่ไม่ใช่พื้นที่เดียวกันและภาษาเดียวกัน ยิ่งไปกว่านั้น ในสาขาวรรณศิลป์มีการจัดกิจกรรมโดยเชิญนักวิจารณ์มาทำงานร่วมกันและแบ่งกันวิจารณ์งานวรรณกรรมบางเล่มหรือบางเรื่องแล้วเสนอเป็นบทวิจารณ์ ในการเสนอผลของกิจกรรมการทำงานร่วมกันของนักวิจารณ์เหล่านั้นก็ได้จัดกิจกรรมการเสวนาของผู้สนใจเข้าร่วมวิจารณ์ข้อวิจารณ์บทวิจารณ์ที่เขียนขึ้นโดยนักวิจารณ์รับเชิญกลุ่มนี้อีกชั้นหนึ่ง กิจกรรมที่จัดขึ้นทั้งหมดนี้ก็เพื่อกระตุ้นกระบวนการวิจารณ์ และศึกษาวิจัยวิธีการที่จะพัฒนาการวิจารณ์ โดยเป็นลักษณะการสร้างกิจกรรมขึ้นมา และผลที่เป็นรูปธรรมของการจัดกิจกรรมในลักษณะดังกล่าวของสาขาวรรณศิลป์ คือหนังสือ 2 เล่ม เล่มแรกคือ *มองข้ามบ้านนักเขียน : เรื่องสั้นไทยในทัศนะนักวิจารณ์* ความน่าสนใจของหนังสือเล่มนี้คือ นอกจากจะมีบทวิจารณ์แล้วยังมีการพิมพ์เรื่องสั้นที่วิจารณ์ไว้ด้วย หนังสืออีกเล่มหนึ่ง คือ *ทางสายใหม่แห่งวรรณกรรมไทย : ทัศนะวิจารณ์ต่อนวนิยายยุคแรก* เล่มนี้มีขนาดเล็ก เพราะไม่สามารถจะพิมพ์นวนิยายรวมไว้ในเล่มได้ หนังสือสองเล่มนี้มีส่วนประกอบที่เหมือนกันคือ ประกอบด้วยส่วนที่เป็นบทวิจารณ์ตัวงานต้นแบบ ประวัติของผู้เขียนและมีบทความที่แสดงถึงบริบทของสังคมในช่วงนั้นครบถ้วน กระบวนการของการศึกษาตัวบทและการวิจารณ์เช่นนี้นับเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการศึกษาในโครงการวิจัย

โครงการที่ 3 คือ โครงการวิจัย “การวิจารณ์ในฐานะปรากฏการณ์ร่วมสมัยเพื่อพัฒนาความรู้ด้านสังคมศาสตร์การวิจารณ์” ซึ่งเป็นโครงการปัจจุบัน ในช่วง 18 เดือนแรก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชีระ นุชเปี่ยม เป็นหัวหน้าโครงการ ส่วน 18 เดือนหลังอาจารย์สุวรรณาเป็นหัวหน้าโครงการตั้งแต่ต้นเดือนมกราคม 2551 เป็นต้นมา และจะครบ 3 ปีในเดือนกันยายน 2552 อาจารย์สุวรรณาอธิบายว่าโครงการนี้เปลี่ยนชื่อจากโครงการ ๒ โครงการก่อนหน้านี้ก็เพื่อแสดงเป้าหมายหลักสองประการ ซึ่งสามารถสังเกตได้จากชื่อโครงการฯว่ามุ่งจะศึกษาการวิจารณ์ในฐานะปรากฏการณ์ร่วมสมัย และอีกส่วนหนึ่งเพื่อพัฒนาด้านสังคมศาสตร์การวิจารณ์ ซึ่งหลายท่านถามเสมอว่าคืออะไร เพราะสังคมศาสตร์การวิจารณ์นับเป็นคำใหม่ ซึ่งศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.เจตนา นาควัชระ ที่ปรึกษาอาวุโสและนักวิจัยอาวุโสของโครงการวิจัยเป็นผู้กำหนดให้ใช้ อาจารย์สุวรรณาอธิบายความหมายของคำนี้อย่างคร่าวๆว่าตัวบท หรืองานวิจารณ์ชิ้นหนึ่งจะมีบริบทสถานะแวดล้อม ดังนั้น ถ้าจะศึกษาสถานะความเป็นจริงของวรรณกรรมจะต้องศึกษาความเป็นจริงในกระบวนการทางสังคมด้วย แต่โครงการวิจัยไม่ได้ใช้ระเบียบวิธีการศึกษาทางสังคมศาสตร์โดยตรง เพียงแต่นำกระบวนการมาใช้ในการศึกษาตัวบทวิจารณ์และการวิจารณ์ ซึ่งน่าจะมีกระบวนการที่เป็นเหตุเป็นผล หรือเรียกว่าสามารถเข้าใจได้ทางสังคมศาสตร์ และมีความเหมาะสมสำหรับคนรุ่นใหม่หรือคนในปัจจุบัน

ดังนั้น โครงการวิจัยนี้จึงศึกษาบริบททางสังคมของวรรณกรรมและการวิจารณ์ และมุ่งเน้นการศึกษารูปแบบการวิจารณ์ในพื้นที่ใหม่ ซึ่งแต่เดิมอาจเป็นพื้นที่รอง หรือพื้นที่ชั่วคราวที่ไม่อาจเกิดขึ้นได้

ถาวร หมายถึงพื้นที่ทางอิเล็กทรอนิกส์คือ โลกาไซเบอร์ หรือโลกอินเทอร์เน็ต และเว็บบล็อก โครงการเชื่อว่า การเกิดพื้นที่ใหม่และความสนใจของคนร่วมสมัยที่สนใจพื้นที่ใหม่ไม่ใช่สิ่งที่จะพึงมองข้าม และไม่ใช่สิ่งที่จะปิดกันไว้อีกส่วนหนึ่ง แต่เห็นว่าควรนำมาศึกษาร่วมกันเพื่อแสดงให้เห็นว่าในบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ช่องทางใหม่ พื้นที่ใหม่ ความสนใจใหม่ กระบวนการและเทคโนโลยีใหม่มีส่วนประกอบเข้ากับความรู้อิทธิพลจากฐานเดิม รากเหง้าเดิม และสิ่งที่สร้างสรรค์ในวัฒนธรรมของสังคมจะประกอบเข้าด้วยกันเพื่อนำไปสู่หนทางการพัฒนาที่ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้

อาจารย์สุวรรณา ยังสรุปภาพรวมของการวิจัยสาขาวรรณศิลป์ในโครงการนี้ว่า ในช่วง 18 เดือนแรกนั้นได้จัดกิจกรรมมาแล้วสองครั้ง กิจกรรมทั้งสองตั้งอยู่บนความคิดหลักว่า การศึกษาศิลปและผลงาน นั้นคือการสัมมนา "25 ปี การวิจารณ์ คำพิพากษา ของชาติ กอบจิตติ" ซึ่งได้เชิญคุณชาติ กอบจิตติ มาร่วมเสวนาด้วย และมีวิทยากรหลายคนมาร่วมแสดงทัศนะวิจารณ์เกี่ยวกับงานวรรณกรรมเรื่องนี้ ขณะนี้ได้รวบรวมผลของกิจกรรมดังกล่าวและการสังเคราะห์วิจารณ์เพื่อจัดพิมพ์ออกมาเป็นหนังสือ อยู่ในระหว่างรอการพิมพ์ กิจกรรมที่สอง คือ การสัมมนาในหัวข้อ "80 ปี อังคาร กัลยาณพงศ์" ซึ่งได้เชิญคุณอังคาร กัลยาณพงศ์ มาเป็นศิลปินรับเชิญและนำผลงานของท่านมาศึกษา ขณะนี้ต้นฉบับสรุปงานกิจกรรมในครั้งนี้ทำเสร็จเรียบร้อยแล้ว กำลังรอการจัดพิมพ์อยู่

สำหรับกิจกรรมในช่วง 18 เดือนที่สอง ศาสตราจารย์ ดร. รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ หัวหน้าคณะผู้วิจัยสาขาวรรณศิลป์เสนอว่าจะศึกษางานของศิลปินอีกสองคน เพราะเห็นว่าในช่วง ๒๐ ปีที่ผ่านมา โลกมีการเปลี่ยนแปลง สังคมเปลี่ยนแปลง และเกิดพื้นที่ใหม่ๆ ขึ้น รวมทั้งมีกระบวนการความสนใจใหม่ๆ เกิดขึ้น นักเขียนสองคนที่สาขาวรรณศิลป์จะเชิญมาเป็นตัวตั้งในการศึกษาวิจัย คือคุณวินทร์ เลียววาริณ และคุณปราบดา หยุ่น สาเหตุที่เลือกศึกษานักเขียน ๒ คนนี้ไม่ใช่เพราะนักเขียนทั้งสองเป็นผู้ที่อยู่ในช่วงเวลาของคนรุ่นใหม่ ไม่ใช่เพราะทำงานอยู่กับอิเล็กทรอนิกส์ หรือใช้กระบวนการนี้เท่านั้น แต่งานของพวกเขายู่ในฐานะที่เป็นนวัตกรรม ไม่ใช่เป็นนวัตกรรมของเทคโนโลยีใหม่ ไม่ใช่ว่าเพียงการฉวยเอาเทคโนโลยีมาใช้ แต่มีอะไรมากกว่านั้นที่แฝงอยู่ในกระบวนการสร้างงานเพื่อเป็นจุดหมายว่าบัดนี้กระบวนการสร้างงานและการวิจารณ์ได้เข้ามาสู่ช่วงใหม่แล้ว สาขาวรรณศิลป์จึงได้จัดกิจกรรมการเสวนาวันขึ้น ซึ่งถือเป็นกิจกรรมแรกของช่วงที่สอง ของโครงการวิจัยนี้ คือ "การสัมมนาวรรณกรรมของวินทร์ เลียววาริณ"

อาจารย์สุวรรณา ยังอีกครั้งว่าการวิจารณ์ยังเป็นความคิดหลัก และเป็นเป้าหมายหลักของโครงการที่จะพัฒนาไปสู่ความรู้ที่เป็นจริงมากขึ้น และมีช่องทางที่จะเสนอมากขึ้น ความคิดหลักในส่วนที่สองของโครงการคือพยายามจะเสนอการเปิดพื้นที่ใหม่ในทั้ง 4 สาขา ขณะเดียวกันโครงการก็ได้เปิดโครงการวิจัยย่อยเพื่อศึกษาพื้นที่ใหม่หรือพื้นที่ไซเบอร์ พื้นที่อินเทอร์เน็ตโดยเฉพาะ โดยจำกัดวงการศึกษาขั้นต้นให้อยู่ที่วรรณกรรมเท่านั้น ดังนั้นกรณีศึกษาโครงการย่อยที่ 5 เป็นการศึกษาวรรณกรรมออนไลน์หรือวรรณกรรมในพื้นที่อินเทอร์เน็ต ซึ่งได้ผลที่น่าสนใจมาก โครงการจะมีการเสวนาหรือการแถลงผลการวิจัยตลอดช่วง 18 เดือนที่ 2 นี้ต่อไป และหนังสืออันเป็นผลงานวิจัยของโครงการที่ 3 ระยะที่สองที่จะตีพิมพ์ออกมามองต้องใช้เวลาอีกสักระยะหนึ่ง สำหรับหนังสือของโครงการที่ 3 ระยะแรกที่ตีพิมพ์แล้วมี 2 เล่ม คือ การรับ การเสพ และการบริโภคงานศิลปะ และ พิเชษฐ กลั่นชื่น : ทางไปสู่การอภิวัฒน์นาฏศิลป์ และมีต้นฉบับที่รอตีพิมพ์อีก 6 เล่ม คือ 1) รวงทองสองทางศิลป์ 2) ๒๕ ปี การวิจารณ์คำพิพากษา 3) ๘๐ ปี อังคาร กัลยาณพงศ์ 4) ปัญญา วิจินธนสาร : ปรากฎการศิลปะไทยร่วมสมัย 5) สุนทรียศาสตร์ศิลปะไทย โดย รศ. สุรศักดิ์ เจริญวงศ์ และ 6) ลักษณะร่วมสมัยในงานศิลปะแขนงต่าง ๆ : ทัศนะของศิลปิน

2. การอภิปรายหัวข้อ “พื้นที่ของวินทร์ เลียววาริณในวงวรรณกรรมร่วมสมัย” โดย คุณกัญญ์ ไตรสร้อยธรรมา

ศาสตราจารย์ ดร.รินทร์ชัย สัจจพันธุ์ ซึ่งแจ้งเกี่ยวกับกิจกรรมของสาขาวรรณศิลป์ว่า ในช่วง 18 เดือนที่ 2 นี้มีแผนจะทำวิจัยผลงานวรรณกรรมของคุณวินทร์ เลียววาริณ และคุณปราบดา หุ่ยน์ ในฐานะที่เป็นปรากฏการณ์ร่วมสมัย เพราะเมื่อกล่าวถึงนักเขียนรุ่นใหม่ นักเขียนร่วมสมัย หรือเมื่อถามว่าใครเป็นนักเขียนร่วมสมัยบ้าง ก็ต้องยอมรับว่านักเขียนสองคนนี้ก็คงจะอยู่ในรายชื่อที่นึกออกได้ทันที แม้ว่าจะยังมีรายชื่อของนักเขียนอื่นอีกหลายคน แต่โครงการฯ คงไม่สามารถที่จะศึกษาผลงานของนักเขียนร่วมสมัยได้ทุกคน จึงเลือกงานของนักเขียนทั้งสองคนดังกล่าวมาเป็นกรณีศึกษา โดยคาดว่าจะเป็นตัวแทนของปรากฏการณ์ร่วมสมัยได้ เนื่องจากนักเขียนทั้งสองอยู่ในฐานะที่เป็นผู้สร้างที่ผลิตงานเขียนอย่างเอาใจจริงเอาใจ อย่างสม่ำเสมอ จนสามารถยึดการเขียนเป็นอาชีพได้ ถ้าผู้ใดติดตามงานของนักเขียนทั้งสองมาตลอดจะเห็นว่ามีความสม่ำเสมอในช่วงระยะเวลาในการเขียนหนังสือ 20 กว่าปี แต่ละคนมีงานเขียนเกิน 20 เรื่อง คุณวินทร์ เลียววาริณ มีงานเขียนถึง 31 เรื่อง และยังมีจดหมายที่เขียนกับคุณปราบดา หุ่ยน์ อีก 6 เล่ม ในหนังสือจำนวน 31 เล่มนี้ได้แปลเป็นภาษาอังกฤษ 2 เล่ม จึงนับว่าเป็นการทำงานอย่างหนักในช่วงระยะที่ผ่านมา และตัวงานก็มีความเป็นกลุ่มเป็นก้อนพอที่จะนำมาศึกษาได้ ในกรณีของคุณปราบดาก็เช่นเดียวกัน เพราะคุณปราบดาได้สร้างงานออกมาทุกปี นอกจากนั้นทั้งสองคนยังเขียนงานทุกประเภท ทั้งสารคดี บันเทิงคดี เรื่องสั้น เรื่องยาว บทภาพยนตร์ นับว่ามีอะไรที่คล้ายๆ กัน นั่นคือสร้างงานหลายแนวหลายประเภท เป็นคนที่เขียนเอง จัดรูปเล่มเอง ออกแบบปกเอง พิมพ์เอง และบางครั้งก็ต้องขายเองอย่างเช่นในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ ก็จะมีพบคุณวินทร์อยู่เสมอ นับว่าเป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ของผู้สร้างและผู้รับอย่างใกล้ชิด หากสังเกตให้ดีก็จะเห็นว่าในสังคมวรรณกรรมที่ผ่านมาก็มีลักษณะคล้ายๆ กันนี้ เนื่องจากนักเขียนและนักอ่านมีความใกล้ชิดกันมากขึ้น ไม่เหมือนสมัยก่อนที่นักเขียนก็เขียน นักอ่านก็ไปซื้อหนังสือมาอ่านเท่านั้น

นอกจากนี้ งานเขียนของนักเขียนทั้งสองยังแสดงถึงนวัตกรรมทั้งด้านหนังสือทั้งรูปแบบ เนื้อหา ความคิด และการประสานศิลปะในหลายสาขาที่สามารถเห็นได้ในบริบทสังคมปัจจุบันนี้ ด้วยเหตุนี้ ความรู้ที่ได้จึงไม่ใช่เป็นความรู้เชิงเดี่ยว แต่เป็นความรู้ที่ต้องบูรณาการและประสานความรู้ต่างๆ เข้าด้วยกัน งานของพวกเขาถึงสะท้อนถึงบริบทของการอ่านในสังคมปัจจุบันนี้ด้วย ขณะเดียวกันก็ท้าทายนักอ่าน นักวิจารณ์ให้วิจารณ์ทั้งในมุมมองที่ชอบ และติเตียนได้ ทั้งนี้บทวิจารณ์ที่ผู้วิจัยรวบรวมมาก็มีมุมมองทั้งสองด้าน ซึ่งเหมาะแก่การวิจัย เพราะหากมีแต่เฉพาะบทวิจารณ์ที่ชื่นชอบแต่เพียงอย่างเดียว หรือติเตียนอย่างเดียว ประเด็นการวิเคราะห์บทวิจารณ์นั้นก็คงไม่น่าสนใจสักเท่าใดนัก อาจารย์รินทร์ชัยรายงานว่าผู้วิจัยรวบรวมบทวิจารณ์ผลงานของคุณวินทร์ได้ 50 กว่าชิ้น ในแง่ของการศึกษาวิจัยของโครงการฯ ที่เน้นการวิจารณ์ข้อมูลก็มีน้ำหนักเพียงพอที่จะตั้งสาระและสกัดความคิดจากงานนั้นได้ เช่นเดียวกับข้อมูลงานของคุณปราบดา

อีกประเด็นหนึ่งที่พ้องกันของนักเขียนทั้งสอง คือ การใช้พื้นที่เสมือนจริงในการเขียนให้เกิดประโยชน์ทั้งในเรื่องของการสร้างสรรค์งานและการสื่อสารผลงานกับผู้รับ จากการศึกษาพบว่าคุณปราบดาได้ทดลองเขียนนวนิยายที่มีลักษณะเหมือนเป็นเว็บบล็อก ในขณะที่คุณวินทร์ก็มีเว็บไซต์เป็นของตนเองและใช้เป็นช่องทางที่จะติดต่อกับผู้อ่านด้วย อาจารย์รินทร์ชัยเล่าว่าในห้องสนทนาในเว็บไซต์ของคุณวินทร์นั้น นักเขียนจะเป็นทั้งคุณลุงบ้าง คุณอาบ้าง และบางครั้งก็เป็นคุณปู่ จึงอยากใหลองนึกว่าอายุของผู้ที่เขียนมาหานักเขียนผู้นี้ว่าจะมีอายุเท่าใด อาจแค่ 10 ขวบก็เป็นได้ เพราะเรียกคุณวินทร์ว่าคุณปู่แล้ว อย่างไรก็ตาม นักเขียนทั้งสองคนยังเป็นผู้ที่เชื่อมั่นในระบบบรรณาธิการ หนังสือของคุณวินทร์มีคุณปริสชา บุญสินสุข เป็นบรรณาธิการ ส่วนคุณกัญญ์ ไตรสร้อยธรรมาที่โครงการฯ เชิญมาในวันนี้เป็นบรรณาธิการหนังสือที่น่าเอามาจากจดหมายที่คุณวินทร์และคุณปราบดาเขียนอีเมลถึงกัน และเป็นบรรณาธิการหนังสืออื่น ๆ อีกมาก

รวมทั้งนิตยสาร OPEN ด้วยเหตุนี้ โครงการฯ จึงเชิญบรรณาธิการที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางสื่อสารระหว่างผู้สร้างกับผู้เสพผ่านวรรณกรรม เพื่อที่จะมาบอกเล่าให้ฟังว่านักเขียนที่เชิญมานั้นเขาอยู่ในพื้นที่ของวรรณกรรมอย่างไร

อาจารย์รัตนฤทัยแนะนำว่าคุณณิญาณูเป็นผู้ที่เหมาะสมที่จะเสวนาในเรื่องของพื้นที่ของคุณวินทร์ เลียววาริณในวงวรรณกรรม เนื่องจากคุณณิญาณูเป็นบรรณาธิการหนังสือเล่มต่างๆ ของสำนักพิมพ์ Open และเป็นบรรณาธิการหนังสือ ความน่าจะเป็นบนเส้นขนาน ตั้งแต่เล่ม 2 จนถึงเล่ม 6 คือเริ่มตั้งแต่คุณวินทร์ และคุณปราบดาเขียนคอลัมน์ลงในหนังสือ Open และเล่ม 6 เพิ่งจะวางแผงเมื่อไม่นานมานี้ คุณณิญาณูยังเป็นเจ้าของบทสัมภาษณ์คุณวินทร์ที่โครงการฯ นำมารวมไว้ในเอกสารประกอบการสัมมนาในครั้งนี้ นอกจากนี้ยังเป็นนักเขียนคอลัมน์ที่มีมุมมองน่าสนใจ เป็นคนทำหนังสือที่คนรุ่นใหม่ต้องการเสพทั้งในแง่สาระและความบันเทิง รวมทั้งยังเป็นผู้ที่เข้าใจผู้เขียน เข้าใจวรรณกรรม เข้าใจผู้อ่านเป็นอย่างดี ทั้งยังทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการเปิดพื้นที่ให้นักเขียนและนักอ่าน และเผยแพร่วรรณกรรมด้วย ในช่วงแรกนี้อาจารย์รัตนฤทัยจึงขอให้คุณณิญาณู กล่าวถึงพื้นที่ของคุณวินทร์ในวงวรรณกรรมร่วมสมัยว่าอยู่ที่ใดและเป็นอย่างไร

คุณณิญาณูเล่าว่าโดยปกติจะพบกับคุณวินทร์ประมาณปีละสองครั้งที่งานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ อีกงานคืองานมหกรรมหนังสือนานาชาติ นอกจากจะพบกันที่ร้านหนังสือของคุณวินทร์แล้ว ยังพบได้ที่ร้านเรโทรคาเฟ่ด้วย เพราะเป็นสถานที่เงียบๆ เหมาะที่จะไปรับประทานอาหาร และสนทนากันเป็นการส่วนตัว เรื่องที่คุณณิญาณูและคุณวินทร์สนทนากันนั้นมียังเรื่องการเมือง และวงการหนังสือ ครั้งหนึ่งเคยชวนคุณวินทร์เล่นๆ ว่าถ้างานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติมีปีละประมาณ 15 วัน และงานมหกรรมหนังสือนานาชาติมีอีก 15 วัน แสดงว่าปีหนึ่งคุณวินทร์ต้องมาทำงานเหล่านี้ หรือที่ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ปีละหนึ่งเดือน ซึ่งคุณวินทร์เปิดบูธมาแล้ว 5 ปี ก็เท่ากับมาที่นั่นแล้ว 5 เดือน และหากคุณวินทร์เปิดบูธต่อไปอีก 7 ปี รวมเป็น 12 ปี คุณวินทร์ก็จะใช้เวลาอยู่ในศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ทั้งหมด 1 ปี นั่นก็หมายความว่า เป็น 1 ปีที่ไม่ได้ไปที่ใดเลย นอกจากอยู่ที่ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ เมื่อมาพิจารณาว่าหนึ่งปีนั้นคุณวินทร์ทำอะไรบ้าง ก็พบว่าคุณวินทร์มานั่งแจกจ่ายเซ็นที่บูธของตัวเอง เริ่มตั้งแต่ 9.00 น. หรือ 10.00 น. ไปจนถึงปิดคือ 21.00 น. นี่ก็คืองานที่ทำอยู่อย่างนั้นตลอด 1 ปี หากคุณวินทร์ยังคงจะขายหนังสือที่ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์เช่นนี้ต่อไปอีก 7 ปี นี่ก็อีกหนึ่งปีของนักเขียนคนหนึ่งที่เคยเวลาไปมากกับกระบวนการที่จะทำให้หนังสือของตัวเองขายได้ นี่คือการประเด็นแรกที่คุณณิญาณูต้องการจะชี้ให้เห็น

คุณณิญาณูชี้ให้เห็นว่าเรื่องที่เล่าให้ฟังข้างต้นแสดงให้เห็นถึงต้นตำรับของผู้ที่ทำหนังสือเอง เขียนเอง พิมพ์เอง อาจจะรวมถึงจัดหน้าเอง ดูแลการผลิตเอง และคิดว่าต้นตำรับที่แท้จริงของกระบวนการนี้ของนักเขียนคือคุณชาติ กอบจิตติ เป็นต้นแบบของกระบวนการจัดการตัวเองไปจนถึงที่สุดที่มีประสิทธิภาพและมีผลงานออกมาอย่างต่อเนื่อง ถือว่าเป็นทางเดียวที่นักเขียนรุ่นใหม่จะอยู่รอดได้ในสถานการณ์การต่อสู้ในวงการหนังสือของบ้านเรา การที่วันหนึ่งคุณชาติตัดสินใจว่าไม่ทำกระเป๋าแล้ว และตัดสินใจทำสำนักพิมพ์ของตัวเอง ณ ขณะนั้น คุณชาติก็คิดแต่ทำสำนักพิมพ์ของตัวเอง แต่เมื่อถึงเวลาที่จะต้องขายหนังสือตัวเองในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ คุณชาติก็หยุดและไม่ไปถึงขั้นตอนนั้น ไม่ใช่ไม่มีศักยภาพแต่เป็นการตัดสินใจว่าจะไม่ไปถึงขั้นตอนนั่นเอง ด้วยเหตุนี้ คุณชาติจึงนำหนังสือที่ทำไปฝากขายที่สายส่งเคล็ดไทยของ อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ คุณณิญาณูเห็นว่าการกระทำของคุณชาติเช่นนี้คล้ายกับที่คุณวินทร์ทำ แต่คุณชาติไม่ได้ไปทุกวัน คุณชาติจะเลือกไปที่บูธเคล็ดไทยในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติหรืองานมหกรรมหนังสือนานาชาติบางวัน เพื่อไปแจกจ่ายเซ็นให้แฟนหนังสือ นี่คือวัตรปฏิบัติของที่คุณชาติทำเรื่อยมา และเป็นต้นแบบให้นักเขียนหลายคนในวงการ และไม่ว่าจะมากหรือน้อยก็นับเป็นแรงบันดาลใจและเป็นข้อคิดบางอย่างสำหรับคุณวินทร์ที่ดำเนินการในลักษณะนี้ด้วยเช่นกัน

แต่สิ่งที่คุณวินทร์ก้าวเกินไปกว่าคุณชาติก็คือคุณวินทร์เปิดบูทในงานสัปดาห์หนังสือ และไปนั่งอยู่ที่บูทของตัวเองทุกวัน ประหนึ่งพนักงานธนาคาร เก้าโมงเช้ามาตอกบัตร สามทุ่มกลับบ้าน คุณณิญาเห็นว่า การกระทำของคุณวินทร์ที่ไปนั่งที่นั่นก็เข้าใจได้ในฐานะนักเขียนไปพบแฟน ๆ เพื่อแจกจ่ายเซ็น เนื่องจากแฟนหนังสือของคุณวินทร์มารอกันอย่างเนืองแน่น แม้แต่ในระหว่างพักรับประทานอาหารที่เรโทรคาเฟ่ ก็ยังจะพบอยู่เสมอว่าเจ้าหน้าที่จากบูทหอบหนังสือมาวางไว้ที่โต๊ะข้าง ๆ อีก 30 เล่ม คุณวินทร์ก็ต้องกินไปเซ็นหนังสือไปด้วย นี่คือการปรากฏการณ์ด้านหนึ่งที่คุณวินทร์ไปพบกับแฟน ๆ ในฐานะที่เป็นนักเขียน และในอีกด้านหนึ่งจะต้องไปคุมเงินตัวเองด้วย

ในประเด็นนี้ คุณณิญาเห็นว่าพื้นที่ของวงวรรณกรรมไม่ใช่เรื่องที่ลอยอยู่ในอวกาศ หรือแยกออกจากเศรษฐกิจ สังคม การเมือง หรือสถานการณ์ของวงการหนังสืออย่างสิ้นเชิง และในวันนี้เมื่อมีจุดประสงค์เพื่อมาเสวนากันถึงพื้นที่ของคุณวินทร์ในวงวรรณกรรมว่าอยู่ที่ใด ก็ดูประหนึ่งว่าเราสามารถแยกพื้นที่นี้ออกมาได้ และวงวรรณกรรมก็ไม่ต้องไปสนใจกับสิ่งรอบข้าง หรือรวมไปถึงสถานการณ์ของวงการหนังสือที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน แต่คุณณิญากลับเห็นว่าพื้นที่ของวงวรรณกรรมร่วมสมัยและจุดยืนของคุณวินทร์เกี่ยวพันกันอย่างลึกซึ้งกับพื้นที่และการแข่งขันในตลาดหนังสือบ้านเราด้วย จะเห็นได้ว่าสิ่งที่คุณณิญาเล่าให้ฟังในตอนต้นสะท้อนออกมาอย่างชัดเจนว่านักเขียนที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดคนหนึ่งในเมืองไทย ทั้งในการจัดการตัวเอง การจัดการต้นฉบับ และได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน หรือรางวัลซีไรต์ถึง 2 ครั้ง นับว่าหายาก เพราะนี่คือรางวัลที่รับรองว่าคุณวินทร์เป็นนักเขียนที่มีประสิทธิภาพที่สุด แหยมคมที่สุด และเก่งกาจที่สุดคนหนึ่ง แต่ก็ยังต้องลงไปแย่งชิงพื้นที่เพื่อให้ตัวเองมีที่ยืนในทางการตลาด ในแง่นี้จะเรียกว่าที่ยืนทางการตลาด หรือที่ยืนในวงวรรณกรรมร่วมสมัย หรือที่ยืนในตลาดหนังสือก็ได้ ในกรณีของคุณวินทร์นับว่าเป็นตัวอย่างที่ดีที่สุด เก่งที่สุดของสังคมไทยที่เราผลิตขึ้นมาต่อจากคุณชาติ แต่คุณวินทร์ก็ไม่สามารถที่จะอยู่เฉยๆ และเขียนหนังสือ โดยไม่ต้องมีผลงานออกบ่อย สัก 2-3 ปีออกหนึ่งเล่มก็ทำไม่ได้แล้ว เพราะไม่พอเลี้ยงชีพ จึงเห็นได้ว่าสถานการณ์บีบให้นักเขียนต้องเข้าไปแย่งชิงพื้นที่ทางกายภาพ ซึ่งไม่ใช่พื้นที่ในชุมชนวรรณกรรมที่เราจินตนาการขึ้นมาว่าวงวรรณกรรมเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ เพราะนี่เป็นพื้นที่จริงในทางการตลาด ช่องทางการจัดจำหน่ายเป็นอย่างไร รวมทั้งพื้นที่วางหนังสือด้วย

คุณณิญายืนยันว่าปัญหาใหญ่ของวงการหนังสือบ้านเราในวันนี้ก็คือหนังสือที่ออกมาเป็นจำนวนมาก คือประมาณหมื่นกว่าเล่มต่อปกต่อปี ซึ่งนับหนังสือทุกประเภท แต่สิ่งที่เกิดขึ้นก็คือร้านหนังสือในบ้านเราไม่ได้โตในแบบอัตราเร่งเท่ากับปริมาณหนังสือที่ออกมา สถานการณ์เช่นนี้เราไปสุ่มปรากฏการณ์ที่ว่าใครดีใครอยู่ เหมือนวงการภาพยนตร์ที่มีสามวันอันตราย ถ้าภาพยนตร์เรื่องใหม่สามวันแรกไม่ทำกำไร ภาพยนตร์เรื่องนั้นก็ถูกถอดออกจากโรงฉาย วงการหนังสือก็กำลังดำเนินไปสู่ลักษณะที่ใกล้เคียงกัน แต่ยังโชคดีว่าวงการหนังสืออาจได้เวลามากกว่าสามวัน อาจจะได้เป็นสามสัปดาห์ หรือหนึ่งเดือนอันตราย ถ้าหนังสือวางหน้าร้านแล้วขายไม่ได้ หนังสือเล่มนั้นก็ต้องหลุดออกจากชั้นหนังสือไปเช่นกัน จนทำให้คนในวงการในวันนี้ต้องออกแบบสันปกให้สวย เพราะหลังจากที่หนังสือไม่ได้พื้นที่ให้วางปกที่หน้าร้าน เมื่อหนังสือเข้าไปอยู่ในชั้นด้านในแล้วก็ต้องโชว์สันปก วิธีการที่ดีที่สุดคืออย่าลืมออกแบบสันปกด้วย เพราะในปัจจุบันสันปกกลายเป็นสิ่งที่สำคัญมาก คุณณิญายอมรับว่าทุกวันนี้แทบจะออกแบบสันปกก่อนหน้าปกเสียอีก และพยายามที่จะแจ้งรายละเอียดทั้งหมดไว้ที่สันปก คาดว่าในอนาคตเลข ISBN ก็อาจจะต้องอยู่ที่สันปกด้วย ทั้งหมดนี้คือการปรากฏการณ์ที่สะท้อนวงการหนังสือของเมืองไทยว่าหนังสือออกมาเป็นจำนวนมากนับหมื่นเล่ม แต่หนังสือไม่อาจวางแผงได้ทั้งหมด เมื่อความจริงเป็นเช่นนี้ ผู้ใดที่มีอำนาจในการตัดสินใจว่าจะวางหนังสือเล่มใดไว้ที่หน้าร้าน ในปัจจุบันการขายหนังสือหน้าร้านได้ข้ามจากธุรกิจหนังสือไปสู่ธุรกิจค้าปลีก เนื่องจากราคาค่าเช่าหน้าร้านตามห้างสรรพสินค้าทุกวันนี้มีอัตราที่สูงมาก โดยเฉพาะตามศูนย์การค้าขนาดใหญ่ หรือตามห้างสรรพสินค้า บริษัทส่วนใหญ่ที่คุมธุรกิจนี้อยู่ในตลาดหลักทรัพย์ถูกบังคับให้ต้องทำกำไรต่อหุ้น ให้ได้

มากที่สุด ถ้าไม่ทำ ราคาหุ้นก็ตก จึงต้องสร้างเรื่องขึ้นมาใหม่ๆ จะเห็นได้ว่านอกจากขายหนังสือของตนเองแล้ว ก็ต้องพยายามทำกำไรที่หน้าร้านให้ได้มากที่สุดด้วยไม่เช่นนั้นก็จะส่งผลให้ราคาหุ้นตก เมื่อราคาหุ้นตกก็จะทำให้ความมั่งคั่งของเจ้าของขาดหายไป เพราะเจ้าของหุ้นไม่ได้ต้องการเงินปันผลจากหุ้น แต่ต้องการให้หุ้นมีราคาสูง เพราะเป็นสิ่งที่แสดงถึงความมั่งคั่งของผู้ถือหุ้น แต่ที่ผ่านมาเมื่อราคาหุ้นตกก็ทำให้ผู้ถือหุ้นสูญเสียความมั่งคั่งไป เมื่อสถานการณ์เป็นเช่นนี้ สิ่งที่ดีที่สุดที่จะทำได้คือนำสิ่งที่ขายดีที่สุดมาวางไว้หน้าร้าน แต่คำถามที่ตามมาคือสินค้าที่ขายได้มากที่สุดเป็นสินค้าที่ดีที่สุดหรือไม่ หนังสือที่วางขายหน้าร้าน ส่วนใหญ่เป็นหนังสือที่ขายดีที่สุดตามมุมมองของผู้ที่เลือกมา โดยอาศัยข้อมูลจากการวิจัยเก็บสถิติว่าหนังสือเล่มใดขายได้ เมื่อผ่านสามสัปดาห์อันตรายไปแล้ว หากหนังสือดังกล่าวมีระยะที่จะขายได้ต่อไปอีกก็จะได้รับการวางอยู่ที่หน้าร้านต่อไป ส่วนเล่มใดที่แม้ว่าจะดี หรือได้รับรางวัลรับรอง แต่ถ้าจะขายไม่ได้ก็ไม่มีโอกาสได้มาวางขายที่หน้าร้านเลย นี่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงๆ ในวงการหนังสือบ้านเรา และนี่คือการแย่งชิงพื้นที่อย่างแท้จริงของวงจรวรรณกรรม ไม่ใช่พื้นที่ที่อยู่ในชุมชนวรรณกรรม แต่เป็นพื้นที่ที่วางอยู่หน้าร้าน

คุณบุญญ์กล่าวว่าพื้นที่ที่ดีที่สุดในบ้านหนังสือเมื่อเดินเข้าไปในบ้านหนังสือคือ ชั้นที่อยู่ด้านหน้า ซึ่งมักจะมีการแนะนำหนังสือออกใหม่ วางคู่กับหนังสือขายดี ถือว่าเป็นพื้นที่ทำเลทองที่สุด ถ้าหนังสือของใครได้วางอยู่ตรงนั้นก็หมายความว่าหนังสือเล่มนั้นมีโอกาสขายได้ในตลาด แต่ถ้าหนังสือที่ออกมาไม่ว่าจะในนามสำนักพิมพ์หรือในนามส่วนตัวไม่ได้วางอยู่ตรงนั้นเลย นับเป็นสัญญาณอันตรายที่เกิดขึ้นกับหนังสือเล่มนั้น เพราะแสดงถึงการสูญเสียพื้นที่ที่ดีที่สุดในการที่จะสื่อสารกับคนอ่านไป

นอกจากนี้ คุณบุญญ์ยังเห็นว่าการทำงานหน้าร้านที่แนะนำหนังสือ (ซึ่งอาจจะยังไม่ถึงขั้นบทวิจารณ์) ของสื่อต่างๆ นั้นได้หมดบทบาทไปแล้วอย่างสิ้นเชิงในบ้านเรา และไม่เชื่อว่าจะมีคอลัมน์แนะนำหนังสือดีๆ ในสื่อสิ่งพิมพ์ของไทย หรือสื่อประเภทอื่น เพราะเห็นว่าการเขียนถึงหนังสืออย่างจริงจัง หรือคอลัมน์วิจารณ์หนังสืออย่างจริงจัง หรือแม้เพียงแค่แนะนำหนังสือดีๆ ส่วนใหญ่เป็นการเพียงนำหน้าปกมาลงและบอกเพียงว่ามีหนังสืออะไรออกใหม่บ้าง นอกจากนี้ยังเห็นว่าวิธีที่ดีที่สุดที่สื่อเหล่านี้ทำได้คือการลอกคำนำหนังสือว่ามีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องใด คุณบุญญ์ได้แสดงความเห็นว่าช่วงหลังเมื่อจะทำหนังสือ นอกจากคุณบุญญ์จะออกแบบสันปกให้สวยแล้ว ยังพยายามออกแบบคำนำให้สวยด้วย โดยเขียนไปเลยว่ามีความตอนใดที่สื่อเหล่านี้สามารถนำไปใช้อย่างสำเร็จรูปได้เลย ซึ่งผลที่ออกมาก็ยืนยันว่าพวกเขาไปใช้กันจริงๆ

คุณบุญญ์ยอมรับว่าการทำงานวิจารณ์หนังสือหรือแนะนำหนังสืออย่างจริงจังขาดหายไป และหากจะหวังพึ่งสื่อเพื่อเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการซื้อขายหนังสือหรือขยายพื้นที่ของวงจรวรรณกรรมออกไปก็ไม่สามารถจะพึ่งได้เช่นกัน ดังนั้นวิธีที่ง่ายที่สุดก็ต้องสื่อสารกับผู้อ่านวรรณกรรมโดยตรง ซึ่งช่องทางสำคัญนั้นเมื่ออยู่ช่องทางเดียวคือร้านหนังสือ แต่เมื่อช่องทางสำคัญที่สุดถูกจู่โจมอย่างรุนแรงจากกระบวนการตลาดที่เข้มข้นพื้นที่ของนักเขียน พื้นที่ของคนทำงานวรรณกรรมจึงถูกตัดถอยร่นออกมาอย่างไม่เป็นกระบวนการ

ในประเด็นนี้ คุณบุญญ์ได้ตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจว่า ทุกวันนี้ถ้าเดินไปที่ร้านหนังสือจะเห็นว่าหนังสือที่วางอยู่ที่แผงด้านหน้าไม่ใช่หนังสือที่เราเคยอ่านเมื่อสิบปี ยี่สิบปีที่แล้ว หรือสามสิบปีที่แล้วอีกต่อไป จึงนับเป็นข้อยืนยันที่หนักแน่นถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างสิ้นเชิงว่าในช่วงยี่สิบปีที่คุณบุญญ์เริ่มทำหนังสือ คุณบุญญ์เลยย้อนกลับไปถึงประวัติการทำงานหนังสือของตนว่าสิบปีที่แล้วเริ่มทำนิตยสาร ห้าปีที่ผ่านทำสำนักพิมพ์ ก็พบว่ารูปแบบของการวางหนังสือที่หน้าร้านเปลี่ยนไปหมดแล้ว เนื่องจากนักเขียนที่เราเคยอ่านหลายคนไม่ได้รับเกียรติให้วางหนังสือในพื้นที่ตรงนั้นอีกต่อไป นักเขียนที่เคยได้รับความชื่นชมว่ามีผลงานดี หรือนักเขียนที่เคยเขียนเรื่องสั้นได้รางวัลก็ไม่ได้วางด้วยเช่นกัน รวมถึงนักเขียนอีกหลายคนก็หายไปจากพื้นที่ทองตรงนั้นอย่างสิ้นเชิง นี่คือการสูญเสียพื้นที่อย่างแท้จริงในวงจรวรรณกรรมให้กับอะไรก็ไม่รู้ เพราะต่อมาเมื่อมีการสำรวจว่าพื้นที่หน้าร้านขายหนังสือประเภทใดได้ ก็เริ่มมีคนผลิตซ้ำหนังสือที่ขายได้ออกมาเพื่อวางบนพื้นที่ทองตรงนั้น เช่นเดียวกับผู้กำกับภาพยนตร์จะเริ่มทำภาพยนตร์ซ้ำแนวกันมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็น

เป็น “หนังสือ” “หนังสือ” หรือ “หนังสือ” ก็สร้างออกมาด้วยสูตรเดียวกัน คุณณิญาณียืนยันว่าหนังสือในบ้านเราก็มียุคไม่ก็เรื่องคือเรื่องแฉ ชลธรรม และความลับของบางคน รวมถึงความลับที่ทำให้ประสบความสำเร็จด้วย คุณณิญาณียิ่งตั้งข้อสังเกตว่าแม้เราจะรู้ความจริงกันทุกเรื่องเช่นนี้แล้ว แต่เรากลับไม่มีความลับในวงการวรรณกรรมว่าจะทำอย่างไรจึงจะไปชิงพื้นที่คืนกลับมาได้ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเช่นนี้ ทำให้เราสูญเสียพื้นที่ทางการตลาดไป ทำให้นักเขียนและคนทำหนังสือต้องถูกตีอยุ่ร่นออกมา นี่จึงเป็นเหตุผลว่าเหตุใดจึงต้องช่วงชิงกันให้ได้บูทในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติและงานมหกรรมหนังสือนานาชาติ แม้ว่าจะถูกกล่าวหาว่าทำให้ร้านหนังสือขนาดกลาง ขนาดเล็ก ร้านหนังสืออิสระขาดทุนหรือต้องเลิกกิจการไป แต่แท้ที่จริงแล้วการขาดทุนจนต้องปิดร้านนั้นเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนหน้านั้นแล้ว การขาดทุนหรือปิดกิจการของร้านหนังสือทั้งในต่างจังหวัด หรือแม้แต่ในกรุงเทพฯ เกิดจากการหลายสาเหตุ ทั้งการปรับตัวไม่ได้ของร้านหนังสือเอง และการสู้กับเครือข่ายขนาดใหญ่ไม่ได้ สิ่งนี้นับเป็นปรากฏการณ์ระดับโลก คือเกิดเหมือนกันทุกที่ทั้งในสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และ ยุโรป ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเหมือนกันคือการถูกตีอยุ่ร่นลงมา ซึ่งเกิดมาจากทั้งการแพ้ยัดตนเอง การจัดการ หรือคนรุ่นต่อไปก็ไม่ได้อยากทำร้านหนังสือต่อจากคนรุ่นพ่อแม่ คุณณิญาณียืนยันว่าปรากฏการณ์นี้คล้ายกับปรากฏการณ์ที่ร้านขายของชำถูกร้านสะดวกซื้อเข้ามาตีตลาด

ดังนั้น คุณณิญาณียิ่งชี้ว่าเมื่อหน้าร้านสามารถเป็นคำตอบให้กับคนทำหนังสือ สำนักพิมพ์ เพราะส่งผลกระทบโดยตรงต่อยอดขายของนักเขียน ขณะเดียวกันสิ่งที่นักเขียนทำได้ดีที่สุด เพราะไม่สามารถใช้สื่อ หรือนำหนังสือไปวางที่หน้าร้านก็ถูกตีอยุ่ร่นมา เมื่อเป็นเช่นนี้ วิธีที่ง่ายที่สุดคือการเข้าไปหาผู้อ่านโดยตรง คุณณิญาณียืนยันว่าวิธีที่จะช่วยให้นักเขียนได้สัมผัสกับนักอ่านโดยตรง คือในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ และงานมหกรรมหนังสือนานาชาติ ฉะนั้นจึงทำให้นักเขียนและสำนักพิมพ์ต้องเข้าไปแย่งชิงพื้นที่กันอย่างมาก ขณะเดียวกันกรรมการสมาคมก็ไม่ได้ช่วยเหลือแต่อย่างใด นอกจากทำหน้าที่ไกลเกลี่ยว่าใครจะได้บูทหรือไม่ ได้บูทเท่านั้น ในที่สุดเมื่อไกลเกลี่ยไม่สำเร็จ ก็ต้องหาทางให้พวกของตัวเองได้บูทไป เมื่อเป็นเช่นนี้ก็มีคนจำนวนหนึ่งเห็นว่าวิธีการที่ง่ายที่สุดเพื่อให้ได้บูทคือการไปเป็นกรรมการสมาคมเพื่อจะช่วยให้ตนเองและเพื่อนพ้องได้บูทในตำแหน่งที่ดีขึ้น หรือได้บูทมากขึ้น เพราะการได้บูทในงานทั้งสองนี้สะท้อนอย่างชัดเจนว่าจะช่วยให้ยอดขายหนังสือดีขึ้น เมื่อการแข่งขันในสังคมบริโภคนิยมในวงการหนังสือเข้มข้นมากขึ้น เนื่องจากบริษัทที่คุมธุรกิจที่อยู่ในตลาดหลักทรัพย์ต้องการขยับราคาหุ้นของตนให้สูงขึ้น ก็ส่งผลให้การแข่งขันมีความเข้มข้นรุนแรงมากขึ้น จนทำให้เป็นสาเหตุของการชิงพื้นที่ทางการตลาดของหนังสือ อันนับว่าเป็นประเด็นสำคัญที่นำมาเสวนากันในวันนี้

ยิ่งไปกว่านั้น คุณณิญาณียืนยันว่าพื้นที่ของนักเขียนเหลือน้อยลงไปทุกที จึงทำให้นักเขียนหลายคนต้องลงไปแย่งชิงพื้นที่ทางกายภาพ ซึ่งปรากฏการณ์ทางการตลาดเช่นนี้สะท้อนประเด็นปัญหาประการหนึ่งของการเขียนด้วย เพราะการที่คุณวินทร์เคยปรารภว่าช่วงหลังๆ ไม่ได้เขียนวรรณกรรม นั้นแสดงนัยประการสำคัญที่ว่า การที่นักเขียนได้พื้นที่ในการขายหนังสือ แต่ขณะเดียวกันก็สูญเสียพื้นที่ในการสร้างสรรค์ นัยประเด็นนี้แสดงความขัดแย้งอยู่ในตัว กล่าวคือเมื่อได้พื้นที่ขายหนังสือ จนพอที่จะไปสู้ได้ด้วยการขายตรง แต่นักเขียนอย่างคุณวินทร์ก็สูญเสียเวลาการเขียนหนังสือไปเช่นกัน ดังที่ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ข้างต้นแล้วว่าถ้าคุณวินทร์ยังคงต้องขายหนังสือเองต่อไปอีก 7 ปี คุณวินทร์ก็จะสูญเสียเวลาเขียนผลงานไปหนึ่งปี เพราะต้องไปอยู่ที่หน้าร้านแทน ด้วยเหตุนี้ พื้นที่ในการสร้างสรรค์ก็หายไป เนื่องจากถูกแทนที่ด้วยการสร้างพื้นที่การ จัดจำหน่ายให้ผลงานของตนเอง ในแง่นี้ นับว่าเป็นความขัดแย้งในตัวเอง หากจะถามว่าเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น คุณณิญาณียืนยันว่าสาเหตุมาจากรูปแบบในการเลือกหนังสือในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ หรืองานมหกรรมหนังสือนานาชาติ เพราะผู้อ่านไม่ได้ซื้อหนังสือที่ผลิตแล้ว หรือหนังสือที่มีอยู่แล้ว คงต้องยอมรับว่า ทุกวันนี้หนังสือที่ขายได้ คือหนังสือออกใหม่ สิ่งที่คุณอ่านมาตามหาที่งานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ คือมาซื้อหนังสือออกใหม่ และคำถามที่ผู้อ่านมักจะถามคนขายก็คือปีนี้บูทมีหนังสืออะไรออกใหม่บ้าง แล้วก็มาอ่านซื้อหนังสือ

ออกใหม่ในราคาด 10 15 หรือ 20 เปอร์เซ็นต์แล้วแต่การกำหนดของสำนักพิมพ์ ดังนั้น เมื่อรูปแบบการซื้อเปลี่ยนไปอยู่ที่หนังสือออกใหม่ นักเขียนจึงมีทางเลือกน้อยมาก ถ้าอยากขายหนังสือได้ ประคองกิจการไปได้ หรืออยากจะทำพื้นที่ทางวรรณกรรมได้ ก็ต้องออกหนังสือใหม่เพียงอย่างเดียว ถ้าเมื่อใดที่นักเขียนไม่ออกหนังสือใหม่แสดงว่าปีนั้นยอดตกอย่างแน่นอน เมื่อก่อนหนังสือมีปีละ 2 ครั้ง ก็แสดงว่าขั้นต่ำที่สุดของนักเขียนไทยที่อยากมีที่ยืนในวงการต้องออกหนังสือขั้นต่ำปีละ 2 เล่ม แต่ในกรณีของคุณวินทร์นั้นต่างออกไป เพราะออกหนังสือปีละ 4 เล่ม งานละ 2 เล่ม เมื่อนักเขียนออกหนังสืองานละ 2 เล่ม 2 งานก็เป็น 4 เล่มต่อปี คำถามที่ตามมาก็คือ นักเขียนจะมีเวลาพอที่จะเขียนหนังสือที่มีคุณภาพดีจนนำไปสู่วรรณกรรมที่ลึกซึ้งได้หรือไม่ คุณบุญญ์เห็นว่าหากจะพิจารณากันอย่างยุติธรรมที่สุดแล้ว นักเขียนไทยจึงน่าเห็นใจ เพราะในแต่ละประเทศ นักเขียนอาจมีเวลา 5 หรือ 10 ปี เพื่อเขียนหนังสือหนึ่งเล่ม เพราะถ้านักเขียนใช้เวลา 10 หรือ 20 ปี เพื่อสร้างสรรค์งานหนึ่งเล่ม เป็นที่แน่นอนว่าคุณภาพต้องดี ลึกซึ้งอยู่แล้ว เนื่องจากนักเขียนมีเวลาทบทวนสำนวนภาษา และมีเวลาทบทวนความคิดได้นานกว่า กระบวนการทุกอย่างไหลอย่างราบรื่น ผลงานนั้นก็สมารถอยู่ได้นาน ผู้อ่านก็สามารถหาซื้อมาเสพงานได้นานกว่า นักเขียนก็เก็บเกี่ยวผลรายได้มากกว่านักเขียนไทย หากนักเขียนไทยใช้เวลาเขียนงานนานเช่นนั้นก็จะไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ สิ่งนี้คือความเป็นจริงของวงการที่นักเขียนต้องสร้างงานปีละ 4 เล่มเพื่อแย่งชิงพื้นที่ แย่งชิงความอยู่รอด แย่งชิงในทางธุรกิจ

คุณบุญญ์ตั้งคำถามต่อไปอีกว่า วรรณกรรมที่มีคุณค่าสามารถจะสร้างได้ในอัตราเร่งขนาดนี้หรือไม่ และหากไม่สามารถเกิดได้ก็อาจจำเป็นต้องย้อนกลับมาพิจารณาว่าการที่เราได้พื้นที่ทางการตลาดมา แล้วทำให้เราสูญเสียพื้นที่ของการสร้างสรรค์วรรณกรรมไปหรือไม่ นี่นับเป็นปัญหาที่กำลังท้าทายวงการวรรณกรรมบ้านเรา ทำทนายนักเขียน ทำทนายสำนักพิมพ์ และทำทนายทุกคนให้มาช่วยกันขบคิดไว้ในสถานการณ์ที่บีบรัดเช่นนี้ เราจะทำอย่างไร โดยส่วนตัว คุณบุญญ์เห็นว่าคุณวินทร์นับเป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดที่สามารถหนีบมากล่าวถึง เนื่องจากคุณวินทร์เก่งที่สุด แข่งขันได้ดีที่สุด รู้จักการตลาดดี ออกแบบเอง ทำหนังสือเอง ทำสำนักพิมพ์เอง มีความสม่ำเสมอ วินัยต่อเนื่อง ปีหนึ่งออกหนังสือได้ 4 เล่ม แต่ก็ยังต้องเผชิญสถานการณ์ไม่ต่างไปจากทุกคนที่อยู่ในแวดวงวรรณกรรม หรือแวดวงคนทำหนังสือ นอกจากนี้ คุณบุญญ์เห็นว่าแม้พื้นที่บางส่วนกำลังได้รับการเยียวยา โดยที่คนในวงการได้ร่วมลงแรงกันไปทำเอง แต่กระบวนการนี้กำลังทำให้สูญเสียทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของการทำงาน นั่นคือเวลา การที่ได้เงินมาพอสมควรก็เพื่อได้มีเวลาทำงานต่อไปได้ยืนยาวขึ้น แต่เมื่อต้องแลกกับการสูญเสียเวลาและสมาธิในการสร้างงานที่มีคุณค่า สิ่งนี้เองที่เป็นเหตุผลที่หลายคนในวงการวรรณกรรมยกย่องคุณณกนกพงศ์ สงสมพันธุ์ เพราะเขาไม่ต้องการเงิน แต่ยอมทุ่มตัวเพื่อใช้เวลาทั้งหมดในการสร้างสรรค์งานที่ดี แต่ถามว่านักเขียนทุกคนจะยอมแลกอย่างนั้นบ้างหรือไม่ เนื่องจากทุกคนมีภาระต้องรับผิดชอบต่อครอบครัว ต่อสังคม ต่อเพื่อนฝูง และคนรอบข้าง แต่ก็ยังมีบางคนที่ปลื้มกวีเวกเพื่อไปสร้างงานที่ดีและโดดเด่นขึ้นมา โดยยอมสละพื้นที่บางด้านออกไป และทุ่มเทให้กับวรรณกรรมอย่างจริงจังที่สุด คุณบุญญ์เชื่อว่านี่คือข้อขัดแย้งที่ปรากฏขึ้นในสังคมวรรณกรรมของเรา ด้วยเหตุนี้ ทุกวันนี้ จึงไม่สามารถพูดเรื่องวงการวรรณกรรมร่วมสมัย หรือพื้นที่วรรณกรรมร่วมสมัยโดยไม่พิจารณาพร้อมกับปัจจัยทางธุรกิจ และปัจจัยทางสังคมที่มีการต่อสู้ในวงการอย่างแท้จริง

ดังนั้น คุณบุญญ์เห็นว่าหากพิจารณางานคุณวินทร์โดยไม่สนใจปัจจัยธุรกิจหรือสังคมแวดล้อมก็อาจจะมองแต่เพียงว่า คุณวินทร์ยังยึดพื้นที่วรรณกรรมไว้ได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นเขียนลงมติชนสุดสัปดาห์ เขาก็ลงให้ หรือเขียนลงหนังสือรุ่นใหม่ ๆ ที่เยาวชนอ่าน เช่น *a day* ก็ลงให้ เพราะทุกคนตั้งใจที่ได้เรื่องของคุณวินทร์ไปลง ในกรณีนี้ยืนยันประเด็นพื้นที่ในจินตนาการได้อย่างชัดเจนว่าคุณวินทร์สามารถยืนอยู่ได้ และอยู่ร่วมกับคนร่วมสมัยได้ เครื่องยืนยันในแง่นี้คือจำนวนคนที่ไปพบคุณวินทร์ที่บูทขายหนังสือ หรือจำนวนคนที่นำหนังสือไปให้คุณวินทร์เซ็น นอกจากนี้ยังมีปัจจัยที่ช่วยให้คุณวินทร์อยู่ได้อีก นั่นคืออาจารย์

หลายคนยังจัดงานสัมมนาให้คุณวินทร์ ทั้งนี้ก็มีผลมาจากรางวัลซีไรต์ซึ่งนับว่ามีสำคัญทางการตลาดเป็นอย่างมาก ยิ่งแต่หากพิจารณาจากพื้นที่จริงเพื่อเป็นเครื่องมือตัดสินว่านักเขียนไทยที่ทำงานวรรณกรรมจะสามารถอยู่ในสังคมร่วมสมัยได้หรือไม่ นั่นประเด็นนี้เป็นเรื่องที่ซับซ้อนมากและต้องใช้พลังอย่างมหาศาลในการต่อสู้ และอาจจะหนักหนาสาหัสและเข้มข้นกว่าการเขียนหนังสือ ในประเด็นนี้ขึ้นอยู่กับแต่ละคนว่าจะมองอย่างไร และใช้กระบวนการใดเพื่อแย้งชิงพื้นที่ให้ตัวเองได้มีสัดส่วนบ้าง คุณบุญโญชี้ให้เห็นว่าหากพิจารณาปริมาณหนังสือที่ออกมาในแต่ละปีที่ร้านหนังสือซีเอ็ดแถลงว่ามีหมื่นกว่าเล่ม หนังสือของคุณวินทร์ก็เป็น 4 เล่มในหมื่นเล่ม จึงอาจต้องศึกษาว่าจะใช้วิธีการใดเพื่อให้หนังสือ 4 เล่มในหมื่นเล่มนี้สามารถสู้กับกระแสให้ได้ ประเด็นนี้คือโจทย์ใหญ่ที่คุณบุญโญเชื่อว่าคุณวินทร์ก็กำลังคิดในประเด็นนี้อยู่ หรือแม้แต่นักเขียนหรือผู้ทำหนังสือทุกคนก็คิดอยู่ว่าการที่จะทำหนังสืออย่างที่เรากำลังทำ โดยที่ไม่ได้หันเหไปตามกระแสแล้วจะชิงพื้นที่ตรงนั้นมาได้อย่างไร เพราะถ้าสูญเสียพื้นที่หน้าร้าน พื้นที่ในการจัดจำหน่าย และพื้นที่ในการเข้าถึงคนอ่าน ในที่สุดพื้นที่ในทางจินตนาการก็จะหายไปทั้งหมด แต่คุณบุญโญก็เตือนว่านักเขียนและคนทำหนังสืออาจจะไม่ได้พื้นที่ตรงนั้นต่อไป เนื่องจากจำนวนที่ลดลงเรื่อยๆ ของผู้อ่าน จนทำให้คิดว่าต่อไปอาจจะต้องมีจำนวนผู้อ่านขั้นต่ำที่จะทำให้ให้นักเขียนและคนทำหนังสืออยู่ได้ในอนาคต เช่น 2,000 เล่ม 3,000 เล่ม 4,000 เล่ม หรือ 5,000 เล่ม

คุณบุญโญตั้งข้อสังเกตว่าหากเทียบกับการพิมพ์หนังสือสมัยคุณ'รงค์ วงศ์สวรรค์ จะต่างกันมาก ในสมัยนี้จำนวนผู้อ่านลดลงมาก สมัยคุณ'รงค์มีนักอ่านระดับหมื่นคน ทุกวันนี้จำนวนคนอ่านวรรณกรรมลดลง กระนั้นตามสถิติที่ร้านซีเอ็ดบอกว่าวรรณกรรมขายดีมาก แต่นั่นเป็นการรวมหนังสือทุกชนิด ทั้งวรรณกรรมแปล และวรรณกรรมทุกประเทศ รวมทั้งการ์ตูน ก็ถือว่าเป็นวรรณกรรมทั้งหมด จึงส่งผลให้เห็นว่าหนังสือหมวดวรรณกรรมเติบโตในตลาดหนังสือ ทั้งนี้ คุณบุญโญเห็นว่าอาจจะต้องนิยามความหมายของคำว่าวรรณกรรมกันอีกครั้งว่า ความหมายของคำว่าวรรณกรรมที่ร้านหนังสือตีความ กับที่คนในวงวรรณกรรมตีความนั้นเหมือนกันหรือไม่ เพราะในความเป็นจริงแล้วความหมายของวรรณกรรมของคนทั้งสองกลุ่มต่างกันโดยสิ้นเชิง ในขณะที่ตัวหนังสือมรดกชนกระแสหลักที่จะทำหน้าที่วิจารณ์จริงจังก็แทบไม่มีเลย หรือที่มีก็กล่าวถึงน้อยมากดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น หนังสือนิตยสารที่เน้นเรื่องหนังสือจริงๆ ก็แทบจะไม่เหลือแล้ว ทุกวันนี้ เนื่องจากไม่เคยมีปรากฏการณ์ว่าหนังสือในลักษณะนี้จะอยู่ได้ แม้ว่าอุตสาหกรรมหนังสือบ้านเราโตขึ้นเรื่อยๆ แต่ในประวัติศาสตร์นิตยสารหรือสิ่งพิมพ์ไม่มีเล่มใดอยู่ได้นาน เพราะความเข้มข้นในการอ่านของเรามีน้อย เมื่อวงวรรณกรรมไม่ได้รับความช่วยเหลือจากสื่อที่จะคอยผลักดันหรือกระตุ้นความตื่นตัวในวรรณกรรม ก็ยิ่งทำให้เสียพื้นที่นี้ไป คุณบุญโญเห็นว่าขณะนี้นักเขียนไทยเหมือนนักรบเดี่ยวดาย กวัดแกว่ง กระบี่รายไปในสายลม ผันว้างจะโดนคอใครบ้าง เลือดสาตออกไป และมีแรงบันดาลใจว่าจะมาทำงานต่อ เมื่อสภาพความเป็นจริงเป็นเช่นนี้ ห้ายที่สุดการสนทนาของคนวรรณกรรมก็จบลงด้วยการถามว่าหนังสือของใครออกใหม่ และก็เป็นกรรพรำบ่นกันในวงนักเขียนหรือในวงของคนทำหนังสือ ตั้งแต่รุ่นชาติ กอบจิตติ วินทร์ เลียววาริณ และ ปราบดา หยุ่น ก็อยู่ในกระบวนการเดียวกัน

คุณบุญโญเล่าว่าเคยสนทนาประเด็นนี้กับคุณปราบดาว่า ถ้านับคุณชาติเป็นต้นทาง คุณวินทร์เป็นกลางทาง ปลายทางไปจบที่คุณปราบดา หยุ่น เนื่องจากคุณปราบดาทำสำนักพิมพ์ได้ผูกมัดเหมือนกัน สถานการณ์ที่เจอก็ไม่ต่างกัน นั่นก็คือพิมพ์หนังสือไป หน้าร้านก็ไม่วาง เงินสต็อกเก็บเข้ามาก็เก็บไม่ได้ แต่ต้องพิมพ์หนังสือใส่ไปอีก ทุกวันนี้ธุรกิจหนังสือต้องใช้การเงินหมุนเวียน ไม่ใช่เป็นธุรกิจทางปัญญาอย่างเดียวที่จะผลิตสินค้าทางปัญญาไปขายและได้เงินกลับมา ดังนั้น เมื่อใดที่การเงินหมุนเวียนทางการเงินสะดุด ธุรกิจก็ไปต่อไม่ได้ เพราะว่าทุกอย่างต้องจ่ายเป็นเงินสด รวมถึงค่าใช้จ่ายในชีวิต ค่าใช้จ่ายในการจัดหน้า เครดิตโรงพิมพ์ซึ่งได้น้อยสามเดือน หรืออย่างมากก็หกเดือน กว่าจะได้เงินสดมาอย่างน้อยก็สามสี่เดือน และไม่ได้มาทั้งก้อน เป็นการทยอยจ่ายจากยอดการขาย เมื่อนักเขียนก็ไม่มีทางออก ทุกวันนี้นักเขียนทุกคนจึงนำ

หนังสือไปขายเหมือนกันหมดตั้งแต่รุ่นแรกจนถึงรุ่นหลังสุด นี่คือการต่อสู้ที่ทุกคนพยายามแย่งชิงพื้นที่ตรงนี้ เพื่อให้ตัวเองไปต่อได้ นี่คือการท้าทายที่กำลังเกิดขึ้นในเรื่องของพื้นที่ และทุกคนก็ประสบเหมือนกันหมด แม้แต่นักเขียนที่มีชื่อทั้งสามคนที่ยกมาเป็นตัวอย่าง ซึ่งมีความพร้อมมากกว่า แต่สิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจนคือรางวัลวรรณกรรมหลายๆ รางวัลช่วยได้มาก เพราะมีผลทางการตลาดมาก คุณกัญญ์เห็นว่าแม้ว่านักเขียนหลายคนจะบ่นเรื่องการเปลี่ยนสายส่งดีหรือไม่ แต่ผลที่ได้คงไม่ต่างกัน เพราะขณะนั้นคนวงการวรรณกรรมกำลังต่อสู้กับสิ่งที่ใหญ่มาซึ่งได้ชิงพื้นที่ไปหมด

ฉะนั้น คุณกัญญ์ไม่แน่ใจว่าในอนาคตพื้นที่ในวรรณกรรมจะเหลือเท่าใด คาดว่าน่าจะเหลืออยู่บ้าง มีการเสวนาในประเด็นนี้หลายครั้งทั้งในสถาบันการศึกษา ห้องสมุด ชั้นเรียนของอักษรศาสตร์ หรือในกลุ่มคนวรรณกรรมต่อเนื่องกันมา 5 ปี ก็แล้ว 7 ปีก็แล้ว และคาดว่าปัญหานี้จะทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ เพราะพื้นที่เหลือน้อยลงไปทุกที แต่อย่างไรก็ดี คุณกัญญ์ก็ยังยืนยันว่าไม่ควรศึกษาหรือมองแบบแยกส่วนระหว่างพื้นที่ความเป็นจริงและพื้นที่ในจินตนาการ เพราะพื้นที่ทั้งสองแยกกันไม่ได้ และนี่เป็นปัญหาที่วงการวรรณกรรมต้องเผชิญอยู่ อันถือเป็นมิติหนึ่งที่นักเขียนอาจไม่ได้เขียนว่าเผชิญอะไรในชีวิต คุณกัญญ์จึงนำมาตีแผ่ให้เห็นว่านี่คือทุกข์ที่นักเขียนต้องแย่งชิงพื้นที่กับคนอื่น แม้ตัวอย่างที่ดีที่สุดอย่างคุณวินทร์ก็ยังเผชิญกับความท้าทาย คุณกัญญ์จึงอยากให้อ่านกันกับปัญหานี้ว่าจะทำกันอย่างไรดี เนื่องจากนักเขียนที่เก่งที่สุด มีประสิทธิภาพที่สุดหลายต่อหลายคนก็เผชิญความท้าทาย และกำลังเสียพื้นที่ในวงการวรรณกรรมร่วมสมัยไปให้อะไรสักอย่างซึ่งรวมถึงหนังสือธรรมะด้วย ยิ่งไปกว่านั้น พลังงานที่นักเขียนต้องใช้เพื่อแย่งชิงพื้นที่นั้นกลับคืนมาก็กำลังทำให้สูญเสียทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในการผลิตงานเขียน นั่นคือเวลา อาจจะไม่ใช่หน้าที่ของผู้อ่านที่มาคิดหาทางออกให้นักเขียนและคนทำหนังสือ อาจจะต้องเป็นภาระของนักเขียนและคนทำหนังสือกันเองว่าในทางปฏิบัติจะต้องต่อสู้กันอย่างไร เพื่อที่จะรักษาเวลาของเราเอาไว้ ขณะเดียวกันก็ต้องไม่ให้เราเสียพื้นที่ของเราไป เพราะการสูญเสียพื้นที่ทางกายภาพก็เท่ากับสูญเสียพื้นที่ทางจินตภาพไปอย่างช้าๆ และในที่สุดก็อาจสูญเสียทั้งหมด คุณกัญญ์ฝากคำถามที่นำคิดทิ้งท้ายไว้ว่าอาจจะมีคนอ่านผลงานของนักเขียนบางคนอยู่สักพัน สองพันคน มีคนเรียนงานของนักเขียนกันบ้างในมหาวิทยาลัยบางแห่ง แต่นักเขียนเหล่านี้อาจไม่ได้เป็นที่พูดถึงและสนใจต่อไปในหมู่นักอ่านวงกว้าง ในหมู่นักอ่านหนังสือ หรือในหมู่นักอ่านสารมวลชนด้วยกันเอง ดังนั้น คุณกัญญ์จึงตั้งข้อสังเกตว่าวันหนึ่งข้างหน้านักอ่านเหล่านี้อาจลืมนักเขียนเหล่านี้หมดแล้วก็ได้ ถ้าวันหนึ่งเศรษฐกิจตกและยอดขายแยจริงๆ ถ้าสู้กันด้วยยอดขายไม่ได้ เมื่อถึงวันนั้นก็คงเหมือนกันหมดทุกสำนักพิมพ์ในทุกๆ ที่ นักเขียนทุกคนก็คงเหมือนกันหมด ทุกคนต้องรู้ว่าตัวเองควรจะออกหนังสือปีละกี่เล่มเพื่อไปขายที่งานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ ซึ่งขนาดของงานอาจจะใหญ่ขึ้นไปเรื่อยๆ ก็ได้

อาจารย์สุวรรณาบอกว่าประเด็นที่คุณกัญญ์กล่าวถึงกระบวนการ และความสัมพันธ์นั้นน่าสนใจมาก โดยเฉพาะการกล่าวถึงพื้นที่ในจินตนาการ ซึ่งดูเหมือนว่าขณะนี้เรากำลังสร้างพื้นที่ในจินตนาการอยู่ และได้ทราบว่าเป็นจริงพื้นที่กายภาพนั้นมีปฏิกิริยา มีปัญหาอย่างไร ขณะเดียวกันพื้นที่ทางการศึกษาที่คุณกัญญ์พูดถึงเล็กน้อยนั้น เดิมเป็นส่วนพื้นที่สำคัญส่วนหนึ่งและไม่ใช่พื้นที่ในจินตนาการด้วย ทั้งยังเป็นพื้นที่ที่สร้างอะไรได้หลายอย่าง จึงอยากทราบความเห็นของคุณกัญญ์เกี่ยวกับพื้นที่ในวงการศึกษามีส่วนสัมพันธ์กับพื้นที่ทางกายภาพและทางจินตภาพอย่างไรบ้าง พื้นที่การศึกษาอยู่ในส่วนกายภาพ หรือจินตนาการ และอีกประเด็นที่เห็นว่ายังไม่มีผู้ใดกล่าวถึงคือไม่มีใครพูดถึงรางวัลศิลปาธรของคุณวินทร์ ซึ่งรางวัลนี้เป็นความพยายามของรัฐที่จะสนับสนุนการสร้างงานศิลปะและตัวศิลปิน ที่เป็นระดับกลางที่รองลงมาจากศิลปินแห่งชาติ ที่เดิมเชื่อกันว่าเป็นของผู้อาวุโส ส่วนศิลปาธรนั้นเป็นศิลปินที่อยู่ในระดับกลาง คือ อายุไม่เกิน 50 ปี และมีเป้าหมายเพื่อช่วยสนับสนุนให้ศิลปินที่มีความสามารถ มีความสม่ำเสมอในการสร้างงาน และมีเป้าหมายที่จะทำดีขึ้นเรื่อยๆ ให้ศิลปินอยู่ได้ ทั้งยังช่วยให้ศิลปินผู้นั้นเป็นที่รู้จัก และถือเป็นกำลังใจในการสร้างงานที่ดี จึงอยากตั้งข้อสังเกตว่าความพยายามของรัฐในแง่ดีดูเหมือนว่าไม่ค่อยส่งผลสักเท่าใด

คุณกัญญาตอบว่าหากพิจารณาในทางรูปธรรม โดยไม่มองในมุมของจินตนาการเลยว่าการ การศึกษาช่วยอะไรได้บ้างนั้น ก็ต้องยอมรับว่าโดยส่วนตัวยังไม่เห็นประสิทธิภาพของบรรณารักษ์ห้องสมุด ของมหาวิทยาลัย หรือสถาบันการศึกษาของประเทศ หรือในโรงเรียนที่สั่งซื้อหนังสืออย่างมีประสิทธิภาพได้ หากจะพิจารณากันอย่างง่าย ๆ ถ้าห้องสมุดของสถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัย โรงเรียนมัธยมศึกษา ประมาณ 3,000 แห่งทั่วประเทศ สั่งหนังสืออย่างละสองเล่ม ก็น่าจะช่วยให้เด็กเขียนและคนทำหนังสือในวงวรรณกรรมรอดกันทั้งหมด แต่ว่ายอดในส่วนนี้หายไป เมื่อยอดของการสั่งวรรณกรรมตรงนี้ไม่มีก็ไม่จำเป็นต้องมากล่าวถึงประเด็นการเผยแพร่ให้นักศึกษาได้สนทนากับวรรณกรรมได้อย่างซาบซึ้งจนซื้อหนังสือได้ เพราะยังไม่มีหนังสือให้อ่านเลย นี่เป็นตัวช่วยพื้นฐานที่สุดของการอยู่รอดของสำนักพิมพ์หรือนักเขียน เพราะถ้านักเขียนรู้ว่าจำนวนยอดสั่งหนังสือที่แน่นอนในแต่ละปีมีเท่าใด นักเขียนก็จะสามารถอยู่รอดอย่างสบาย จึงเห็นว่ามีหลายสถาบันการศึกษาที่ช่วยในเรื่องนี้อยู่ ดังนั้นหากสามารถทำให้โรงเรียนมัธยมศึกษา และมหาวิทยาลัยทั่วประเทศมีหนังสือวรรณกรรมชั้นดีอยู่ในห้องสมุดเรื่องละ 2 หรือ 3 เล่ม และเมื่อมีการพิมพ์ซ้ำใหม่ หรือออกงานใหม่ก็มีการสั่งเข้ามา ระบบนี้คงจะช่วยนักเขียนให้อยู่รอดได้ ทั้งยังจะช่วยให้มีเวลาไปสร้างสรรค์งานมากขึ้น

อย่างไรก็ดี คุณกัญญาเห็นว่ากระบวนการถกเถียงกันทางวิชาการ หรือการวิจารณ์วรรณกรรมยังคงต้องดำเนินต่อไป ไม่สามารถละเลยได้ กระบวนการนี้ถือเป็นฐานที่มั่นสุดท้าย เพราะเมื่อสื่อมวลชนก็ไม่ได้ทำหน้าที่นี้ ดังนั้น ในทุกวันนี้ครูอาจารย์จึงต้องทำหน้าที่สื่อมวลชนแทนสื่อมวลชน ทั้งการเขียนคอลัมน์วิจารณ์วรรณกรรม คอลัมน์วิจารณ์หนังสือ และการตัดสินใจต่าง ๆ ก็เป็นภาระของอาจารย์ นอกจากนี้ อาจารย์ยังช่วยกันเต็มที่โดยเฉพาะการรณรงค์ให้นักศึกษาอ่าน ด้วยเหตุนี้ คุณกัญญาจึงเห็นว่าวงการวิชาการและวงการศึกษาคือผู้แบกรับภาระทางประวัติศาสตร์ไว้ เพื่อจะสามารถทำให้นักเขียนมีพื้นที่อยู่กันได้

อาจารย์รัตนฤทัยเสริมว่าทุกโรงเรียนมีห้องสมุด และนักเรียนก็รู้จักงานวรรณกรรมเหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มนักเรียนที่ได้รับรางวัล ดังนั้น บทบาทในแง่ของวงการศึกษาคือวรรณกรรมที่ได้รับรางวัลเหล่านี้มีอยู่ไม่น้อย แต่ภาวะที่น่าเป็นห่วงคือ การที่เด็กเป็นศูนย์กลางของการเล่าเรียนมีผลให้เด็กสามารถเลือกหนังสือเองได้ จนทำให้หนังสือตามกระแสกำลังเจาะเข้าไปในห้องสมุด เมื่อนักเรียนเป็นผู้เลือกหนังสือเองก็จะเลือกหนังสือของสำนักพิมพ์แจ่มใส และสำนักพิมพ์สถาพร บุ๊คซึ่งพิมพ์หนังสือบันเทิงเป็นหลัก อาจารย์รัตนฤทัยเสนอว่าในปัจจุบันที่มีการส่งเสริมให้รักการอ่านและรัฐกำหนดให้การอ่านเป็นวาระแห่งชาติ ได้มีผู้เสนอว่าควรยกเว้นภาษีให้แก่คนซื้อหนังสือ หรือให้องค์กรต่างๆ ที่บริจาคเงินซื้อหนังสือเข้าห้องสมุดนำรายจ่ายไปหักลดภาษีได้ ก็น่าจะเป็นความคิดที่ดี เนื่องจากในเมื่อมีการประกันชีวิตในด้านต่างๆ เป็นเรื่องของการดูแลสุขภาพทางกายแล้ว เหตุใดจึงไม่มีดูแลสุขภาพทางสมองบ้าง

ผู้เข้าร่วมสัมมนาคนหนึ่งถามว่าเป็นความจริงหรือไม่ว่าหนังสือที่ได้รับรางวัลแล้วจะขายดี และมีราคาแพงขึ้น คุณกัญญาตอบว่าในความเป็นจริง การสั่งหนังสือเข้าประกวดรางวัลจำเป็นต้องพิมพ์ก่อน ซึ่งจะมีราคาอยู่ที่ปกอยู่แล้ว และเมื่อหนังสือเล่มนั้นได้รับรางวัลก็ได้ไปเปลี่ยนปก หรือแม้แต่การพิมพ์ซ้ำไม่ว่าจะครั้งที่เท่าใดก็ใช้เพลดการพิมพ์อันเดิม ดังนั้นจึงไม่เคยเปลี่ยนราคาเมื่อหนังสือได้รับรางวัล ปัญหานี้ไม่ได้เกิดจากสาเหตุที่ว่าหนังสือได้รับรางวัลแล้วจะมีราคาแพงขึ้นเป็นสองเท่า จึงทำให้คนไม่ซื้อหนังสือ

คุณวินทร์ยืนยันว่าแม้หนังสือจะได้รับรางวัลซีไรต์ แต่หนังสือก็ยังยืนราคาเดิมมาตั้งแต่พิมพ์ครั้งแรก ซึ่งถือเป็นราคาต่ำที่สุดอยู่แล้ว โดยส่วนตัวจึงคิดว่าเรื่องราคาระดับหนังสือไม่เกี่ยวกับการได้รับรางวัลซีไรต์ แต่อยู่ที่จิตสำนึกของสำนักพิมพ์ว่าต้องการกำไรมากน้อยเพียงใด ในประเด็นนี้ ผู้อ่านพิจารณาได้เองว่าหนังสือตั้งราคาสูงเกินไปหรือไม่ คุณวินทร์กล่าวว่ามีคำสองคำที่ชอบใช้คือ “หนังสือราคาแพง” และ “หนังสือราคาสูง” ซึ่งความหมายของสองคำนี้ต่างกัน หนังสือราคาสูงบางครั้งราคา 500 บาทก็ถือว่าไม่แพง เพราะคุณค่าที่

ผู้อ่านได้อ่านระดับสูง หนังสือบางเล่มราคาแค่ 30 หรือ 40 บาท แต่ผู้อ่านกลับรู้สึกแพงมาก เพราะว่าหนังสือเล่มนั้นไม่มีคุณค่าใดเลย เพราะฉะนั้นจึงต้องพิจารณาประเภทหนังสือให้ดีกว่าเล่มใดเป็นหนังสือราคาสูง และเล่มใดเป็นหนังสือราคาแพง ทั้งนี้ คุณวินทร์ได้เสนอเกณฑ์การพิจารณาเพื่อแยกหนังสือทั้งสองประเภท ดังนี้ 1) พิจารณาจากเนื้อหา สารระ คุณค่าของหนังสือ 2) พิจารณาจากรูปแบบการพิมพ์ ตัวอย่างเช่น หนังสือบางเล่มไม่จำเป็นต้องพิมพ์ให้มีขนาดถึงสามร้อยหน้า แต่กลับใช้ขนาดตัวหนังสือที่ใหญ่มาก ช่องไฟใหญ่มาก และทุกอย่างใหญ่หมด องค์ประกอบเหล่านี้สะท้อนให้เห็นเจตนาของการตั้งราคาหนังสือให้ราคาสูงขึ้น

คุณวินทร์ได้ย้อนกลับมากล่าวถึงประเด็นที่คุณณิญาญกล่าวค้างไว้ในกรณีของยอดพิมพ์ในสมัยคุณรงค์ วงษ์สวรรค์ คุณวินทร์เห็นว่าในความเป็นจริงเราไม่สามารถที่จะเปรียบเทียบกับยอดพิมพ์ในสมัยคุณรงค์ที่เปิดตัวหนังสือขายที่ 10,000 เล่ม เมื่อสมัย 30-40 ปีที่แล้ว เพราะปัจจุบันอย่างมากที่สุดก็ขายได้แค่ 3,000 เล่ม หรือ 2,000 เล่ม นี่คือการเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งที่ต้องยอมรับ ในขณะที่โลกกว้างขึ้น แต่คนอ่านหนังสือน้อยลง ปรากฏการณ์นี้มีได้เกิดเฉพาะประเทศไทยเท่านั้น ทั่วโลกก็เป็นเช่นกัน อีกประเด็นหนึ่งที่ต้องยอมรับต่อไปก็คือ เมื่อประเทศของเรายังไม่มีนโยบายแห่งชาติให้รัฐบาลซื้อหนังสือวรรณกรรมเข้าห้องสมุดทั่วประเทศ นักเขียนและสำนักพิมพ์ก็ต้องต่อสู้กันไป คุณณิญาญกล่าวถึงการออกบูทขายหนังสือในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติและงานมหกรรมหนังสือนานาชาติว่าเป็นความจำเป็นอย่างหนึ่งที่ทำให้นักเขียนอยู่ได้ แต่ถ้าถามนักเขียนส่วนใหญ่ว่าอยากทำเช่นนี้หรือไม่ นักเขียนส่วนใหญ่ไม่อยากจะทำ แต่ที่ต้องทำเพราะความจำเป็นที่ต้องทำ ในกรณีนี้ คุณวินทร์ได้ยกกรณีของตนเป็นตัวอย่างว่า เขาตั้งใจจะเป็นนักเขียนอาชีพ ถ้าเป็นไปได้ก็อยากจะเขียนหนังสือไปจนตาย เมื่อพิจารณาจากพื้นฐานความเป็นจริงว่าจะเป็นไปได้หรือไม่ ก็ได้คำตอบคือเป็นไปได้ ถ้าทำกันอย่างหนัก ต่อเนื่อง สม่ำเสมอ ในขณะเดียวกันผลงานที่ทำนั้นก็ต้องขายได้ในปริมาณที่พอจะอยู่ได้ การที่จะหวังพึ่งให้สื่อลงข่าวให้มีโอกาสเท่ากับศูนย์เปอร์เซ็นต์ ในกรณีนี้คุณวินทร์ยอมรับว่าเลิกส่งหนังสือให้สื่อไปแล้ว เพราะเห็นว่าการส่งหนังสือให้สื่อไม่มีประโยชน์โดยสิ้นเชิง สู้ส่งหนังสือไปให้ห้องสมุดอาจจะมีประโยชน์มากกว่า ด้วยเหตุนี้จึงต้องพึ่งตัวเอง ด้วยการเปิดเว็บไซต์เล็กๆของตน และเปิดบูทขายหนังสือก็ช่วยได้ในระดับหนึ่ง สถานการณ์เช่นนี้ก็ต้องยอมรับว่านักเขียนต้องช่วยตัวเอง เพราะไม่สามารถพึ่งผู้ใดได้

นอกจากนี้ คุณวินทร์ยังอธิบายว่าระบบการตลาดแบ่งเป็นส่วนๆ จึงไม่สามารถขายหนังสือจำนวนมากได้ตลอด และในความเป็นจริง วรรณกรรมไม่สามารถขายเป็นจำนวนมากได้อยู่แล้ว เมื่อขายจำนวนมากไม่ได้ก็จำเป็นต้องจับกลุ่มตลาดที่มีความต้องการให้ได้ ซึ่งกลุ่มตลาดนี้นับเป็นกลุ่มเฉพาะที่เป็นที่ต้องการเป็นคอหนังสือที่เป็นปัญญาชน ตลอดระยะเวลาที่เฝ้าดูมา 30 ปีจนถึงปัจจุบันพบว่ามียุอยู่ในประมาณ 5,000 คน ถ้าหนังสือขายดีมากอาจขึ้นไปถึง 5,000 8,000 หรือ 10,000 เล่ม แต่ถ้าไม่ค่อยมียอดก็เหลือ 3,000 เล่ม แต่ค่ากลางอยู่ที่ 5,000 เล่ม ดังนั้น ถ้านักเขียนตั้งเป้าหนังสือไว้เฉพาะกลุ่มลูกค้าที่ต้องการกลุ่มนี้ นักเขียนก็ต้องรักษารฐานของตนให้ได้ เพราะถ้าทำอย่างนั้นได้ก็สามารถอยู่ได้ในสถานะของนักเขียนอาชีพ จากข้อพิสูจน์ของตน คุณวินทร์พบว่าสามารถทำได้ ซึ่งจากการคำนวณแล้วนั้นจะต้องเขียนหนังสือถึงปีละ 4 เล่ม และ 4 เล่มนี้คือจุดสูงสุดที่ทำได้แล้ว เพราะถ้าเกินกว่านั้นจะเป็นการลดทอนคุณภาพหนังสือลงระดับหนึ่ง และอย่างต่ำที่สุดก็ต้อง 2 เล่ม ซึ่งเป็นเหตุผลทางการตลาดประการหนึ่ง จากประสบการณ์ที่ทำงานในวงการโฆษณามานาน คุณวินทร์เห็นว่าปีหนึ่งทำหนังสือ 4 เล่ม เป็นเรื่องธรรมดาามาก และไม่ยาก ถ้าจะนั่งเขียนอย่างจริงจัง นักเขียนบางคนเขียนหนังสือปีละ 6 เล่ม 10 เล่มก็มี แต่ในกรณีนี้ไม่ได้คำนึงถึงคุณภาพ แต่ต้องการแสดงให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่ทำได้ โดยส่วนตัวตั้งใจว่าจะเขียนหนังสืออย่างต่ำปีละ 2 เล่ม อย่างสูงปีละ 4 เล่ม ในช่วงแรกที่สุขภาพร่างกายยังดีอยู่ก็อาจเขียนได้ถึง 4 เล่ม แต่วันหนึ่งอาจจะต้องลงมาเหลือสามเล่ม สองเล่ม หรือหนึ่งเล่ม ก็ต้องคำนึงถึงตามความพร้อมของสภาพร่างกายและความคิดความอ่านด้วย ประการ

ที่สองต้องขึ้นอยู่กับชนิดของงานหนังสือ เพราะผลงานวรรณกรรมบางประเภทไม่มีทางสามารถจะผลิตได้ปีละ 4 เล่มอย่างแน่นอน คุณวินทร์เองก็ยืนยันว่าตนเองไม่เคยทำเช่นนั้นเช่นกัน เพราะถ้าสังเกตงานเขียน 4 เล่มต่อปีที่คุณวินทร์เขียนจะพบว่าเป็นงานด้านบทความบ้าง งานสารคดีบ้าง งานกำลังใจบ้าง ซึ่งผลงานทั้ง 4 เล่มจะมีความยากง่ายแตกต่างกัน จะผสมคละกันไปในแต่ละปี อย่างไรก็ตามก็มีหนังสือยากหนึ่งเล่มต่อปี สามเล่มที่เหลือเป็นหนังสือในระดับที่สามารถทำได้ หากมีการวางแผนเป็น ซึ่งมีใช้เป็นแผนการปีต่อปี แต่เป็นแผนการระยะยาว เช่น สอง สามปีก็สามารถจัดการได้ ถ้าจัดการเป็นก็สามารถผลิตหนังสือคุณภาพดีออกมาท้ายที่สุด คุณวินทร์ยังเชื่อเรื่องประสิทธิภาพในการทำงาน เมื่อใดก็ตามที่นักเขียนผลิตหนังสือคุณภาพต่ำเพียงเล่มเดียว หนังสืออีก 30 หรือ 40 เล่มก็จะเสียไปด้วยทั้งหมด นี่คือสัจธรรมที่เป็นจริงของการตลาด เพราะว่าสังคมไทยอยู่ด้วยการบอกต่อกันแบบปากต่อปาก และถ้างานดี การบอกต่อของผู้อ่านก็จะช่วยได้ เพราะฉะนั้นถ้านักเขียนสามารถรักษากลุ่มผู้ชื่นชอบงานของตนได้ ก็สามารถจะอยู่ได้ในระดับหนึ่ง

ในอีกแง่หนึ่ง คุณวินทร์เห็นว่าต้องแยกแยะให้ออกระหว่างวรรณกรรมกับหนังสือทั่วไป เพราะคนจำนวนหนึ่งมักจะเรียกสิ่งพิมพ์ทุกอย่างว่าวรรณกรรมทั้งหมด คุณวินทร์เข้าใจว่าคำว่าวรรณกรรมในภาษาฝรั่งคือ literature ซึ่งหมายความว่างานเขียนชั้นสูงขึ้นไป เป็นงานที่มีคุณค่าทางด้านศิลปะ และมีความคิดต่าง ๆ เช่นงานของคุณชาติ กอบจิตติ ถือว่าเป็นงานวรรณกรรม แต่งานอีกประเภทหนึ่งเป็นงานอ่านเล่น หรือเป็นงานที่เล่าเรื่อง เช่น งานชุด Harry Potter ไม่ถือเป็นงานวรรณกรรม แต่ถือเป็นหนังสืออ่านเล่น เพราะทำเพียงเล่าเรื่อง (story telling) ดังนั้น ถ้าต้องการเทียบกันก็ต้องเทียบให้แม่น คุณวินทร์ยอมรับว่าตนเองทำงานทั้งสองแบบ เช่น งานชุดนักสืบ ก็ไม่ถือเป็นงานวรรณกรรม และโดยส่วนตัวทราบอยู่แล้วว่าเป็นงานอ่านเล่น เน้นความสนุก จะมีสาระหรือไม่มีส่านั้นเป็นอีกประเด็นหนึ่ง แต่ *สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน* ถือเป็นงานวรรณกรรม เพราะเป็นงานที่ต้องเก็บ ต้องใช้เวลา ไม่สามารถผลิตออกมาปีต่อปีได้ แต่ต้องค่อย ๆ สะสมไป ไม่สามารถที่จะกำหนดว่าปีนี้จะเขียนออกมา 1 เล่ม หรือ 2 เล่ม เพราะผู้ที่จะเป็นนักเขียนอาชีพต้องรู้จักประเมินสถานการณ์ตัวเองว่าไม่สามารถเขียนหนังสือประเภทเดียวเป็นเส้นตรงได้ตลอด ต้องมีหนังสือดี ๆ ขึ้นมาหนึ่งเล่ม หนังสือกลาง ๆ ที่คุณวินทร์เรียกว่าได้มาตรฐาน หรือผ่าน ISO คือ I see ok คุณภาพจะสูงหรือต่ำอย่างไร แต่ต้องอยู่ใน ISO นี้ กล่าวคือหนังสือบางเล่มมีคุณภาพบ้าง บางเล่มมีคุณภาพสูงมาก บางเล่มก็กลาง ๆ แต่ทำไมต่ำกว่ามาตรฐานนี้ คุณวินทร์เสนอทางว่านักเขียนควรจับกลุ่มลูกค้าที่ต้องการงานของตนให้ได้ และต้องทำตามที่คุณรงค์ วงษ์สวรรค์เคยกล่าวไว้ว่า “*ซื้อสตั๊ปต่อคนอ่าน แล้วคนอ่านจะดูแลเราเอง*”

3. การอภิปรายหัวข้อ “นวัตกรรมในการสร้างสรรค์ผลงานของวินทร์ เลียววาริณ” โดย รศ. ดร. สรณัฐ ไตลังคะ และ คุณเจริญพร ประักษ์ประลัย

อาจารย์รณัฐและนางวิทยากรที่จะอภิปรายหัวข้อ “นวัตกรรมการสร้างสร้งงานเขียนของวินทร์ เลียววาริณ” ผู้อภิปรายคนแรก คือ รศ.ดร.สรณัฐ ไตลังคะ จบปริญญาเอกจากภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นอาจารย์ที่คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และเป็นผู้เขียนหนังสือ *ศาสตร์และศิลป์แห่งการเล่าเรื่อง* เป็นกรรมการซีไรต์ เป็นนักวิจารณ์วรรณกรรมร่วมสมัยที่นิยมใช้ทฤษฎีใหม่ๆ อันก่อให้เกิดมุมมองใหม่ๆ อีกคนหนึ่งคือคุณเจริญพร ประักษ์ประลัย จบด้านภาพยนตร์จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เขียนงานหลากหลายประเภท ทั้งบทละครเวที บทละครโทรทัศน์ บทละครวิทยุ บทภาพยนตร์ บทรายการวิทยุ บทรายการโทรทัศน์ บทวิจารณ์ภาพยนตร์ บทความวรรณกรรม และเขียนบทการ์ตูนแอนิเมชัน ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลังภาพยนตร์การ์ตูนเรื่องก้านกล้วย นอกจากนี้ยังเป็นนักเขียนเรื่องสั้น นวนิยาย และเป็นนักวิจารณ์ บทวิจารณ์ของคุณเจริญพรเป็นที่ชื่นชอบจากทั้งนักเขียน และนักอ่าน เพราะเป็นบทวิจารณ์ที่ตรงใจ ใช้ภาษาที่ทำให้เข้าใจง่าย ผลงานเล่มล่าสุดคือ *ระหว่างเส้นบรรทัด* เป็นหนังสือรวมบทวิจารณ์วรรณกรรม

อาจารย์สรณัฐกล่าวว่าหลังจากได้ฟังคุณกัญญาแล้วทำให้รับรู้ถึงความเศร้าของวงการ และเห็นใจคุณวินทร์อย่างมาก ชีวิตของครูอาจารย์ไม่ค่อยได้พบความเป็นจริงของชีวิตเท่าใดนัก เพราะอาจจะอยู่แต่ในโลกแห่งความจอมปลอม หรือว่าอยู่เพียงแต่ในพื้นที่จินตนาการ เพราะฉะนั้นในขณะที่วิจารณ์วินทร์จึงเป็นเหมือนการวิจารณ์โดยไม่มีเงื่อนไขใดๆ ในประเด็นที่คุณกัญญากล่าวถึงในช่วงเช้า ทำให้เราได้คำตอบจากคำถามที่ตั้งไว้แล้วว่า เหตุใดคุณวินทร์จึงทำอย่างนั้น หากจะพิจารณางานของคุณวินทร์โดยไม่คำนึงถึงเหตุผลที่คุณกัญญากล่าวถึงเมื่อเช้านี้ โดยเริ่มพิจารณาจากงานที่คุณวินทร์เรียกว่าเป็นคู่มือวรรณกรรม นำมาจากบทนำของคุณวินทร์เอง จากเรื่อง *น้ำแข็งยูนิต ทรายควายบิน* ซึ่งคุณวินทร์เขียนไว้ว่ามีผู้ตั้งคำถามกับงานวรรณกรรมว่า เราทดลองจนหลงทางหรือไม่ และคุณวินทร์ตอบเองว่า วรรณกรรมจะหลงทางหรือถึงจุดติดตันก็ต่อเมื่อนักเขียนหยุดมองโลกด้วยสายตาและใจที่เปิดกว้างจริงๆ ทรายใดที่โลกยังหมุนทั้งจากอดีตและอนาคต เนื้อหาการเสนอต้องก้าวหน้า ต่อเนื่องและไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่เสมอ และสรุปว่าการเดินผิดทางยังดีกว่าย่ำอยู่กับที่ อาจารย์สรณัฐเห็นว่าในประเด็นนี้ทำให้นึกถึงคำว่าหลงทางขึ้นมา ซึ่งแปลว่าเส้นทางวรรณกรรมมีเส้นหนึ่งเส้นให้นักเขียนเดินไปอย่างนั้นจริงหรือ จึงพิจารณาว่าคุณวินทร์กำลังหลงทาง

อาจารย์สรณัฐเห็นว่าประเด็นจากการอภิปรายในช่วงเช้าช่วยให้ผู้ฟังตระหนักถึงการดิ้นรนที่จะมีชีวิตอยู่ได้ในฐานะนักเขียนอาชีพของคุณวินทร์ ซึ่งมีการสร้างความเคลื่อนไหวในวงการวรรณกรรม จึงอาจเรียกว่าเป็นนวัตกรรม ด้วยเหตุนี้ คุณวินทร์จึงนับเป็นบุคคลหนึ่งที่สร้างความเปลี่ยนแปลงในวงการวรรณกรรม ในขณะที่เดียวกันการเปลี่ยนแปลงก็มีอยู่เสมอในวงการวรรณกรรม ในกรณีของคุณวินทร์ที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นนวัตกรรม เพราะมีการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเชิงรูปแบบและเนื้อหา ในเชิงของรูปแบบสรุปคร่าวๆ ได้ว่า เปลี่ยนจากยุคของการอ่านตัวหนังสืออย่างเดียวไปเป็นเรื่องของการเล่าเรื่องด้วยภาพและเส้น ดังจะเห็นใน *หนึ่งวันเดียวกัน* *วันแรกของวันที่เหลือ* หรือ *โลกด้านที่หันหลังให้ดวงอาทิตย์* ในผลงานเหล่านี้จะเห็นว่าคุณลักษณะการจัดหน้า การแบ่งพื้นที่เป็นส่วนๆ การให้ข้อมูลเพิ่มเป็นส่วนๆ หรือลักษณะของการใช้แนวเทียบ แบ่งพื้นที่ออกเป็นสองส่วน หรือการใช้ภาษา เช่น คำนาม หรือ การเล่นตัวอักษรบางตัว และสิ่งที่พบอีกประการหนึ่งคือสไตล์การเขียนที่อิงกับภาพยนตร์ เช่น เรื่อง *ฝนตกขึ้นฟ้า* ที่คุณวินทร์บอกว่าเป็นนวนิยายฟิล์มหนัง ในกรณีนี้ อาจารย์สรณัฐตั้งข้อสังเกตว่าในส่วนของคุณวินทร์เป็นนวัตกรรมที่ผู้อ่านเคยชินกันแล้ว แต่ในส่วนของเนื้อหาที่มีลักษณะที่เป็นนวัตกรรมด้วยส่วนหนึ่ง เช่น ลักษณะการตัดต่อพันธุกรรมของตัวเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวโครงเรื่องแบบต่างๆ เนื่องจากงานของคุณวินทร์จะเด่นที่รูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการจัดหน้า การใส่ภาพ การเล่นตัวอักษร หรือการเล่นกับโครงเรื่อง ซึ่งเป็นสิ่งที่คุณวินทร์ให้ความสำคัญกับสองเรื่องนี้มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมีคู่มือวรรณกรรมออกมา ที่นับว่าเป็นนวัตกรรม นั่นคือ *น้ำแข็งยูนิต ทรายควายบิน* และ *ยาแก้ลมพิษผู้คน ทรายควายบิน* อาจารย์สรณัฐเห็นว่าลักษณะงานทดลองนี้เป็นสิ่งที่เกิดพร้อมกับสื่ออื่นๆ นวัตกรรมของคุณวินทร์อาจเรียกว่าทั้งหมดเป็นเรื่องของการตัดต่อ หรือ editing ที่สร้างความแปลกใหม่ แทนที่งานจะเล่าไปเรื่อยๆ ตามเวลา แต่กลับใช้เทคนิคการตัดต่อเข้าจนมาทำให้งานน่าสนใจมากขึ้นในลักษณะงานที่ต่างกัน หากถามต่อไปว่าการตัดต่อที่ว่ามีผลอย่างไร ก็จะพบว่าลักษณะงานในรุ่นหลังไม่ใช่งานที่เล่าไปเรื่อยๆ ซ้ำๆ แต่จะเล่าเรื่องอย่างรวดเร็ว ด้วยวิธีการทางรูปแบบเช่นนี้ ประกอบกับที่คุณวินทร์ให้ความสนใจกับโครงเรื่องด้วย ในแง่จึงส่งผลให้เดินเรื่องได้เร็วมาก ซึ่งเชื่อมโยงไปสู่การให้ความสำคัญต่อเหตุการณ์ จึงอาจกล่าวได้ว่างานทดลองหลายอย่างของคุณวินทร์ได้มาจากประสบการณ์ของการทำงานในเชิงพาณิชย์ศิลป์ ในแง่ของการโฆษณา การนำเสนอสารได้ตรงต่อจุดมุ่งหมาย เช่น ในลักษณะแรกรูปลักษณะต้องโดนใจก่อน เพราะฉะนั้นการออกแบบต้องโดนใจทั้งสี่ด้าน รูปวาง ประการที่สองต้องสื่อสารได้อย่างเร็ว สารที่เร็วหมายถึงสารที่ชัดเจนเพื่อให้อ่านเข้าใจ ในประเด็นนี้เป็นข้อดีที่นำวิธีการอย่างนี้มาใช้ในงานวรรณกรรม เพราะรูปลักษณ์ที่น่าสนใจจะช่วยดึงดูดสายตาแต่ในอีกแง่หนึ่งนั้น โดยส่วนตัวเห็นว่าการอ่านวรรณกรรม ผู้อ่านต้องการมากกว่านั้น เพราะบางครั้งการ

อ่านวรรณกรรมอาจอยู่ที่การทำให้ผู้อ่านช้าลง ทำให้ผู้อ่านได้ครุ่นคิดและใคร่ครวญในบางประเด็น ในขณะที่งานที่เน้นทางรูปแบบเป็นลักษณะของการเล่นกับพื้นผิว ซึ่งก่อปัญหาเรื่องความลุ่มลึกของงาน ในประเด็นนี้ก็มีกรกล่าวถึงไว้ในบทนำของคุณวินทร์ หรือแม้แต่ใน *น้ำแข็งยูนิค* *ตราควายบิน* และ *ยาแก้สมองผูก* *ตราควายบิน* ก็กล่าวถึงปัญหานี้ขึ้นมาว่าจะทำอย่างไรระหว่างปัญหาของรูปแบบและเนื้อหา ระหว่างดึงดูดสายตาที่ดูฉาบฉวยมาก แต่รูปแบบก็ถูกใจมากเช่นกัน หรือแม้แต่เรื่องความลุ่มลึกทางความคิด อาจารย์สรณัฐเล่าเรื่อง *น้ำแข็งยูนิค* *ตราควายบิน* ให้ฟังคร่าวๆ สำหรับผู้ที่ยังไม่ได้อ่านว่าเป็นเรื่องการสร้างโจทย์ทดลองต่างๆ ครึ่งหนึ่ง และอีกครึ่งหนึ่งเป็นเรื่องสั้นที่มาจากโจทย์นั้นๆ ส่วนเรื่อง *ยาแก้สมองผูก* *ตราควายบิน* เป็นการสร้างเรื่องจากโครงเรื่องต่างๆ และชี้ให้เห็นว่าโครงเรื่องต่างๆ อยู่ในชีวิตประจำวันและว่ายเวียนอยู่ในสังคม วิธีการทำงานวรรณกรรม คือการตัดต่อ เมื่อตัดต่อแล้วก็จะได้โครงเรื่องใหม่ กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือทั้งเรื่อง *น้ำแข็งยูนิค* *ตราควายบิน* และ *ยาแก้สมองผูก* *ตราควายบิน* ก็คืองาน "how to" นั่นเอง ซึ่งเมื่อจบแล้วก็จะมีความรู้สึกว่าการเป็นนักเขียนที่ยิ่งใหญ่ได้แบบคุณวินทร์ แท้จริงแล้วง่ายอย่างนั้นหรือ อาจารย์สรณัฐยอมรับว่า *น้ำแข็งยูนิค* *ตราควายบิน* สนุกกว่าเพราะมีทั้งโจทย์และผลออกมาให้เห็น งานลักษณะนี้นับเป็นแบบ postmodern คือนักเขียนเปลือยออกมาเลยว่าตัวเองทำงานแบบนี้ด้วยวิธีการเช่นนี้ บอกกันตรงๆ เลย และท้าทายผู้อ่านว่าจะทำได้เหมือนกันหรือไม่

นอกจากนี้ ลักษณะของงานทดลองในแบบต่างๆ นั้นอ่านสนุก และอาจบอกได้ว่า ณ จุดปัจจุบันที่มีคู่มือนี้แล้ว ก็กลายเป็นว่าการเขียนวรรณกรรมกลายเป็นงานของช่างฝีมือ ที่มีคู่มือให้ และชี้แนะว่ามีทางเลือกต่างๆ เช่นนี้ หรือเมื่อมีเนื้อหาอย่างนี้จะสามารถนำมาปะติดกันอย่างไร สิ่งนี้เป็นเรื่องของนักเขียนจะต้องประกอบสร้างขึ้นมาเอง เพราะฉะนั้นลักษณะงานเช่นนี้ อาจจะไม่ใช่งานวรรณกรรมที่มาจากจินตนาการ กล่าวคือไม่ได้มาจากพรสวรรค์อีกต่อไป ไม่ได้มาจากการปลดปล่อยตัวเอง หรือการดิ้นรนของผู้เขียนจากประสบการณ์อันเลวร้าย จิตใต้สำนึก หรือความใฝ่ฝันใดๆ แต่มาจากสิ่งที่อยู่รอบตัว ไม่ว่าจะเป็นข่าวที่ดู หรือเพลงที่ฟัง ก็สามารถนำชื่อเพลงมาต่อกันเป็นเรื่องได้ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นการทดลองสนุกเล่นๆ แต่สิ่งที่คุณวินทร์แสดงให้เห็นว่าการสร้างวรรณกรรมที่ง่ายที่สุดคือการตัดต่อ ซึ่งคุณวินทร์ใช้คำว่าทาบ กิ่งตอกกิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงหรือไม่ วรรณกรรมแบบนี้จึงต่างจากวรรณกรรมแบบเดิมที่สนใจในพฤติกรรมของตัวละคร เมื่อผู้อ่านในสังคมปัจจุบันไม่ต้องการอะไรที่ลึกซึ้ง ความคิด หรือจินตนาการ เพราะไม่มีเวลามากพอที่จะอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งนานเกินไป ดังนั้นวรรณกรรมสมัยใหม่จึงเป็นวรรณกรรมแบบคนสมาธิสั้น ที่อ่านไปได้หน้าหรือสองหน้าก็ต้องวางเพื่อไปทำงานอื่น แล้วจึงจะมาอ่านต่อ วรรณกรรมรูปแบบใหม่เช่นนี้จึงอาจเป็นการสร้างขึ้นเพื่อสนองนักอ่านปัจจุบัน ซึ่งเราจะไปตัดสินว่าวรรณกรรมรูปแบบนี้ไม่ใช่วรรณกรรมที่ดี หรือกล่าวหาว่านักเขียนกำลังหลงทาง ก็คงไม่ใช่ แต่ลักษณะเช่นนี้คือทิศทางที่บอกถึงลักษณะการทำงานของนักเขียนที่ไม่ใช่ว่าอยู่ดี ๆ อยากจะเขียนอะไรก็เขียนได้ แต่บางครั้งนักเขียนมีเงื่อนไขและข้อจำกัดจำนวนมาก

อาจารย์สรณัฐกล่าวว่าในมุมมองของผู้อ่านนั้นมักจะไม่น่าสนใจว่านักเขียนจะมีชีวิตเช่นไร เพียงแต่อยากจะอ่านงานของนักเขียนเท่านั้น และวิพากษ์วิจารณ์คุณภาพของผลงานตามที่รู้สึกเท่านั้น เมื่อสังคมนักอ่าน สถานการณ์ทางเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป นักเขียนจำต้องปรับตัวเพื่อให้อยู่รอดในสถานการณ์ที่ต้องเผชิญ ในกรณีนี้คุณวินทร์ก็แสดงให้เห็นแล้วถึงการปรับตัวดังกล่าว ดังจะเห็นได้จากผลงานของคุณวินทร์ที่มีงานประเภท คู่มือ และงานกำลังใจ ด้วย นับเป็นสิ่งที่แปลก แม้ว่าในตลาดหนังสือจะมีงานประเภทนี้อยู่เป็นจำนวนมาก แต่คุณวินทร์ก็สามารถทำได้ดีกว่าคนอื่น เพราะคุณวินทร์มีทั้งความรู้ ข้อมูลต่างๆ และการจัดทำรูปเล่มที่สวยงาม นับว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงที่ผู้อ่านต้องยอมรับ เมื่อคุณวินทร์เป็นผู้ที่ปูทางแล้ว ก็อาจจะมีย่านนักเขียนคนอื่นทำตาม แต่นวัตกรรมของคุณวินทร์เช่นนี้ทำตามกันได้ยาก ถ้านักเขียนไม่มี

จินตนาการและความสามารถเท่า อีกทั้งเมื่อทำงานในลักษณะนี้ก็จำเป็นต้องแสวงหาสิ่งใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา นี่คือลักษณะของการเล่นกับรูปแบบอย่างมาก

นอกจากนี้ อาจารย์สรณัฐยังชี้ให้เห็นถึงลักษณะนวัตกรรมในงานของวินทร์ โดยเฉพาะในประเด็นประเภทของวรรณกรรม เนื่องจากคุณวินทร์เป็นนักเขียนคนแรกๆ ที่ตระหนักถึงความเป็นประเภทของวรรณกรรม จากผลงานที่เกิดจากการตัดต่อทางพันธุกรรมทำให้งานไม่ตาย อ่านสนุกมากยิ่งขึ้น ดีในเชิงคุณภาพ ข้อมูลต่างๆ เช่น นวนิยายเรื่อง *ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน* หรือ *ปีกแดง* ซึ่งนับเป็นรูปแบบที่น่าตื่นตาตื่นใจ เนื่องจากงานของคุณวินทร์มีทั้งประเภทที่อิงประวัติศาสตร์ รัก สืบสวน อันแสดงให้เห็นความสามารถของฝีมือแบบสุดยอด โดยเฉพาะการดึงข้อมูลจากหนังสือจำนวนมากที่อ่านเอาออกมาใช้ได้ จนทำให้งานของคุณวินทร์มีคุณภาพ ขณะเดียวกันลักษณะของความเป็นประเภทของงานวรรณกรรมก็พร่าเลือนลงจนผลงานเข้าหากัน ซึ่งมีส่วนช่วยให้งานมีเม็ดเงินที่น่าสนใจ เช่น ใน *สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน* หรือ *น้ำแข็งยูนิโค* *ตราควายบิน* เป็นการนำงานในลักษณะสารคดี และบันเทิงคดีมาวางคู่กัน จึงเห็นว่างานสารคดีแท้จริงแล้วเป็นงานวรรณกรรมที่น่าสนใจ และมีลักษณะเป็นบันเทิงคดีด้วย หรือบางครั้งก็มีลักษณะเป็นการใช้ข้อมูลจำนวนมาก ทั้งยังมีการใช้เชิงอรรถ และมีการค้นคว้าข้อมูล จนบางครั้งผู้อ่านตั้งคำถามกับตัวเองว่า กำลังอ่านหนังสือประวัติศาสตร์อยู่หรือไม่ ในแง่นี้ อาจารย์สรณัฐเห็นเป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อปูเส้นทางนี้ให้แก่วรรณกรรมไทย มากกว่าจะบอกว่ากำลังทำให้วรรณกรรมไทยหลงทาง ลักษณะเช่นนี้เป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงในวงวรรณกรรมที่น่ายกย่อง

ประเด็นสุดท้าย อาจารย์สรณัฐคาดว่าหากจะให้เดาความในใจของคุณวินทร์ก็เห็นว่าอาจจะกำลังหาสมดุลระหว่างรูปแบบและเนื้อหาในการสร้างงานเพื่อจะทำให้งานมีความลุ่มลึก ในขณะที่เดียวกันก็ต้องการเล่นรูปแบบด้วย ทำอย่างไรที่จะให้รูปแบบที่เล่นดึงเนื้อหาให้เด่นขึ้นมาได้ จนส่งผลให้งานเป็นที่ประทับใจในความทรงจำของผู้อ่านด้วย อาจารย์สรณัฐตั้งข้อสังเกตว่า แม้คุณวินทร์จะเขียนคู่มือวรรณกรรม แต่คุณวินทร์ไม่ได้ชี้แจงเกี่ยวกับประเด็นนี้ไว้ และโดยส่วนตัวเห็นว่าวรรณกรรมเช่น “กระถางชะเงี้ยวริมหน้าต่าง” ใน *สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน* เป็นงานที่ไม่เป็นเพียงการเล่นรูปแบบเพียงอย่างเดียว แต่พฤติกรรมของตัวละครกลับติดอยู่ในใจผู้อ่านด้วย ในกรณีนี้ อาจารย์สรณัฐยกตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมว่าเคยให้นักเรียนแลกเปลี่ยนชาวอเมริกันอ่าน พวกเขาจะถกเถียงเกี่ยวกับพฤติกรรมของตัวละคร และคำนิยมด้านศีลธรรมเบื้องหลังมากกว่าที่จะสนใจรูปแบบ จึงเห็นได้ว่าวรรณกรรมชิ้นหนึ่งมีพลังมหาศาลที่จะกระตุ้นความคิด และการวิจารณ์ในที่นี้ อาจารย์สรณัฐยอมรับว่าวรรณกรรมมักจะทำให้เห็นอีกโลกหนึ่ง ซึ่งเป็นประสบการณ์ปลอมที่ผู้อ่านไม่ต้องประสบเอง แต่เมื่อได้อ่านงานวรรณกรรมเช่นนี้แล้วก็เป็นการเปิดโลกให้ผู้อ่านด้วย โดยส่วนตัวชอบงานวรรณกรรมที่จะพาไปสู่โลกของมนุษย์ที่ลุ่มลึก และทำให้เข้าใจโลกมากยิ่งขึ้น

คุณเจริญพร ประปักษ์ประลัยกล่าวว่าเคยอ่านงานของคุณวินทร์มาเป็นจำนวนมาก เมื่อคุณวินทร์มีหนังสือใหม่ๆ ก็จะส่งมาให้อ่านเสมอ และทุกครั้งที่อ่านก็จะมีพบอะไรใหม่ๆ คุณเจริญพรตั้งข้อสังเกตว่าเมื่อย้อนกลับไปนึกถึงหนังสือของคุณวินทร์นั้น ไม่สามารถจำสิ่งที่อยู่ในหนังสือของคุณวินทร์ได้ จึงตั้งคำถามกับตัวเองว่าเหตุใดจึงลืมทั้งหมดไป เหตุใดสิ่งที่ชอบแล้วในวันหนึ่ง เมื่อเวลาผ่านไปจึงลืม ในขณะที่หนังสือบางเล่มอ่านครั้งแรกก็สามารถจำได้ตลอดชีวิต สามารถเห็นภาพตัวละคร และย้อนระลึกถึงความประทับใจต่างๆ ที่อยู่ในงานนั้นได้ แต่งานของคุณวินทร์กลับไม่เป็นเช่นนั้น ดังนั้น เมื่อต้องอภิปรายเกี่ยวกับผลงานของคุณวินทร์ในวันนี้จึงได้กลับไปอ่านงานคุณวินทร์อีกครั้ง งานที่ย้อนกลับไปอ่านคือ *สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน* และ *ยานักสมองผูก ตราควายบิน* โดยส่วนตัวชอบเรื่อง *ยานักสมองผูก ตราควายบิน* มาก และอีกเล่มเป็นหนังสือออกใหม่ที่เขียนให้วัยรุ่นอ่านโดยเฉพาะ คือ *เส้นรอบวงของหนึ่งวัน* นับว่างานชุดนี้เป็นงานนวัตกรรมที่สุดแล้ว เป็นงานที่เล่นรูปแบบที่สุดแล้ว เพราะเป็นงานที่ให้วัยรุ่นอ่าน และเป็นหนังสือที่อาจเรียกว่า “แนว” เพราะไม่มีหน้าใดที่จะมีเพียงตัวหนังสืออย่างเดียว ทุกหน้าต้องมีภาพประกอบเสมอ บางครั้งภาพประกอบก็

เป็นภาพประกอบจริงๆ ไม่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่อง แต่ทำให้หนังสืออ่านง่ายมากขึ้น ทั้งนี้เพราะคุณวินทร์มีความเข้าใจเกี่ยวกับการออกแบบและการจัดวางอยู่เป็นทุนเดิม เมื่อครั้งยังทำงานโฆษณาอยู่

คุณเจริญพรกล่าวว่าทั้งๆที่เคยชอบมาก และเห็นว่าคุณวินทร์เขียนได้สุดยอดจริงๆ แต่หลังจากที่อ่านสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน อีกครั้ง กลับพบข้อบกพร่องจำนวนมาก แม้แต่เรื่อง “กระดางชะเนียงริมหน้าต่าง” คุณเจริญพรเห็นว่าเรื่องราวต่างๆ เต็มไปด้วยการพยายามยัดเยียดสกนาฏกรรมให้ตัวละครมากเกินไป จึงต่างจากการอ่านครั้งแรกที่ตื่นเต้นกับรูปแบบ จนกล่าวได้ว่ารูปแบบกลบความบกพร่องของงาน รวมถึงเรื่องหนึ่งที่ชอบมาก คือ “การหนีของราชโกลาสนาของราชบุรุษ เอกเทศ” คุณเจริญพรยอมรับว่าต้องตั้งคำถามเกี่ยวกับความสมจริง เพราะหลายเรื่องไม่จริง เป็นสิ่งที่ผู้เขียนคิด และจินตนาการจากข้อมูลบางอย่าง และเมื่อมีการอ่านหนังสือของคุณวินทร์หลายเล่มในยุคหลังก็เริ่มเห็นว่าคุณวินทร์ทำงานด้วยการเก็บข้อมูลจากที่ต่างๆ แล้วนำมาเรียบเรียง แม้แต่นวนิยายเรื่อง *บุหงาปาวี* ก็เต็มไปด้วยข้อมูลจำนวนมาก เต็มไปด้วยเนื้อหาที่เป็นข้อมูลประวัติศาสตร์ จึงต้องตั้งคำถามว่า เหตุใดคุณวินทร์จึงไม่ตัดข้อมูลบางอย่างออกบ้าง หรือนำข้อมูลเหล่านั้นไปไว้ท้ายเล่ม หรือทำเป็นเล่มพิเศษเบื้องหลังขึ้นมา ก็จะทำให้เนื้อหาพอเหมาะ เช่นเดียวกับผลงานชิ้นเก่าๆ ที่มีความกระชับและอ่านมากกว่า สิ่งเหล่านี้อาจเกิดจากการทำงานยุคหลัง คุณวินทร์มีเวลาน้อยลง เพราะต้องไปอยู่ที่งานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ ทั้งยังต้องออกหนังสือปีละ 4 เล่ม จึงเหมือนเป็นเงื่อนไขบางอย่างในการทำงาน อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี คุณเจริญพรคิดว่าคุณวินทร์มีเวลาที่จะออกไปรวบรวมข้อมูลพอสมควร ดังที่คุณวินทร์ย้ำอยู่เสมอว่านักเขียนที่ดีทำงานทุกวัน ก็สามารถสร้างงานออกมาได้

คุณเจริญพรชื่นชมคุณวินทร์ในฐานะที่เป็นมืออาชีพ สร้างงานที่มีวินัย มีพลังสร้างสรรค์อย่างมาก และผลงานที่ออกมาเป็นงานชิ้นดี เป็นนักเขียนระดับประเทศ แต่ยังคงขาดคุณสมบัติบางอย่างที่จะทำให้คุณวินทร์เป็นนักเขียนระดับโลก แม้ว่าคุณวินทร์จะมีทุกอย่างแล้ว ทั้งการสร้างเรื่อง สร้างตัวละคร ภาษาที่ดี เล่าเรื่องที่สนุก แต่สิ่งหนึ่งที่เป็นหัวใจของวรรณกรรมและศิลปะทุกอย่างซึ่งยังไม่ปรากฏในงานของคุณวินทร์ และเป็นสิ่งที่อาจารย์สรณัฐก็ได้กล่าวไปแล้ว นั่นคือความลุ่มลึกของตัวละคร ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างมาก คุณเจริญพรเห็นว่าผลงานที่จะเป็นงานยอดเยี่ยมระดับโลกได้ จะต้องเป็นงานที่สัมผัสเตือนจิตใจ สร้างความสั่นไหวทางอารมณ์ และเกิดรอยประทับใจอยู่กับผู้อ่านได้ตลอดไป

คุณเจริญพรชี้ให้เห็นว่า รูปแบบของคุณวินทร์ดี แต่ไม่ดีเฉพาะในการอ่านครั้งแรก เนื่องจากงานคุณวินทร์จะเล่นกับรูปแบบทุกอย่าง หรือองค์ประกอบในการเขียนทุกอย่างที่สามารถหยิบยืมมาเล่นได้ เช่น การใช้คำนามทั้งหมด ใช้คำถามหมดทั้งเรื่อง ใช้การขีดฆ่า การแบ่งครึ่งหน้ากระดาษ การไม่ย่อหน้า การใช้วงเล็บ การแบ่งเป็นบทย่อยๆ การพาดหัว การล้อมกรอบ รูปแบบเรื่องซ้อนเรื่อง การตัดปะเนื้อหาข่าวต่างๆ ที่นำมาเรียงเป็นเรื่องเป็นราวต่อเนื่อง รวมถึงการใช้ภาพประกอบ และสารพัดวิธีที่สามารถทำได้ นับว่ามีความน่าสนใจมากก็น่าสนใจเมื่อแรกอ่าน แต่เมื่อต้องอ่านอีกครั้งจะเห็นว่ามีส่วนหนึ่งที่เป็นทั้งบวมและลบในการทำงานของคุณวินทร์ เพราะเห็นว่าคุณวินทร์ยังทำงานอย่างนักโฆษณา คือสร้างโจทย์ และตอบคำถาม ซึ่งเป็นวิธีการทำงานของคุณวินทร์อยู่เสมอ วิธีการตอบของคุณวินทร์จะเป็นการสร้างเรื่องขึ้นมา ทำอย่างไรที่จะไม่ให้ผู้อ่านเบื่อ หรือซ้ำกับที่เคยอ่านมาแล้ว หรือการมีแง่มุมใหม่ๆ เกี่ยวกับชีวิต แต่คุณเจริญพรคิดว่าบางครั้งการเล่นกับสิ่งใดมากเกินไป ก็อาจมีความล้นเกินหรือมากเกินไปในบางครั้ง มีความจงใจจนเกินพอดี เช่น เรื่อง *เส้นรอบวงของหนึ่งวัน* ซึ่งเนื้อหานี้น้อย แต่งงานบางชิ้นก็เต็มไปด้วยการยัดเยียดข้อมูลและความพยายามที่จะใส่อะไรเข้าไปจำนวนมาก ทั้งๆที่เนื้อหามีเพียงนิดเดียว อาจกล่าวได้ว่าความพยายามที่จะทำให้ชัดเป็นวิธีการทำโฆษณาอย่างหนึ่ง ในการทำทุกอย่างให้ชัดที่สุด บางครั้งก็เป็นอันตรายเพราะความล้นเกินนั้น ทำให้ขาดความเชื่อบางอย่างไป นอกจากนี้ยังพบว่านวัตกรรมบางอย่างที่คุณวินทร์ใช้ หลายเรื่องเป็นการซ้ำรอยตัวเองอยู่มาก เช่น การเล่นกับสิ่งตรงกันข้ามที่ใช้อยู่เสมอ จนกลายเป็นแม่แบบไปแล้ว หรือการเล่นกับความบังเอิญ

คุณจรรยาพรกล่าวว่าในการอภิปรายวันนี้ได้เขียนประเด็นวิจารณ์ไว้ว่าจะนำเสนอประเด็นใดเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่นักเขียน และผู้เข้าร่วมสัมมนา เช่น ความตั้งใจของคุณวินทร์ที่จะสร้างโครงเรื่อง และสร้างเรื่องมากกว่าจะสนใจข้อมูลจริง ๆ เพราะยังไม่แน่ใจว่าข้อมูลต่างๆ ที่เขียนไว้นั้นเป็นข้อมูลที่คุณวินทร์ประสบมาจริง ๆ หรือเป็นข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาจากที่ต่างๆ หรือเป็นเพียงความคิดฝันของผู้เขียนเท่านั้น นอกจากนี้คุณจรรยาพรยังเห็นว่า งานของคุณวินทร์บางชิ้นเป็นเหมือนนิทานเปรียบเทียบ หรือเรื่องเปรียบเทียบที่ไม่ใช่เรื่องจริง นับได้ว่างานของคุณวินทร์เป็นกระแงที่ไม่ได้สะท้อนอย่างตรงไปตรงมา แต่เป็นการนำความจริงมาปรุงแต่งและจัดวางใหม่ ซึ่งอาจกลายเป็นแม่บทที่ดี แปลกตา น่าสนใจ จนส่งผลให้งานของคุณวินทร์สนุกชวนคิด แต่ไม่ลึกซึ้ง นอกจากนี้ คุณจรรยาพรได้ตั้งข้อสังเกตอีกว่าความคิดเรื่องการสร้างโครงเรื่องและตอบคำถามที่คุณวินทร์ใช้มา ซึ่งมีทั้งข้อดีและข้อด้อย ข้อดีคือทำให้ความรู้ไม่รู้จักจบสิ้น ทำให้สามารถเขียนงานอย่างไรก็ได้ ดังจะเห็นได้ว่าคุณวินทร์สามารถนำทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่บนโลกมาเขียนงานได้ทั้งหมด นับเป็นความสามารถในการคิดเรื่อง ในขณะที่เดียวกัน คุณจรรยาพรเห็นว่านักเขียนระดับโลกเวลาที่จะเขียนเรื่องน่าจะเริ่มจากสิ่งที่เล็ก ๆ น้อย ๆ มากกว่าจะเริ่มจากสิ่งใหญ่ ๆ แล้วค่อยมาจัดระเบียบ หรือน่าจะเริ่มจากสิ่งที่อยู่ในใจตัวเองแล้วค่อยขยายออกมา อันจะเป็นสิ่งที่กระทบใจที่สุด เป็นตัวตนที่สุด แม้คุณจรรยาพรจะไม่ได้เป็นนักเขียนที่ยิ่งใหญ่ แต่ก็พยายามเข้าใจนักเขียน และเห็นว่าสิ่งที่สำคัญที่สุดในงานเขียนคือความเป็นมนุษย์ของตัวละครที่จะทำให้ผู้อ่านจดจำไปได้ทั้งชีวิต แม้ตัวละครในเรื่องเป็นเพียงมนุษย์ธรรมดา ที่อาจจะไม่ได้แปลกพิสดาร แต่เมื่อได้รู้จักตัวละครอย่างลึกซึ้งแล้ว ผู้อ่านก็จะจำไปทั้งชีวิต นี่ก็ตัวละครแบบที่คุณจรรยาพรอยากเห็นในงานของคุณวินทร์ ซึ่งถือว่าเป็นงานที่ลุ่มลึก ไม่ใช่งานที่ตัวละครที่เต็มไปด้วยความแปลกประหลาด หรือไม่ใช่เป็นตัวละครที่มีลักษณะขัดแย้งในตัวเองอย่างโจ่งแจ้ง ในแง่นี้ คุณวินทร์ยอมรับว่าคุณวินทร์สร้างตัวละครที่เป็นนักอุดมการณ์ หรือตัวละครที่แปลกประหลาดอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ตัวละครเหล่านี้บางครั้งก็ยิ่งดูลอยๆ อยู่ เนื่องจากเป็นตัวละครที่ถูกปั้นแต่งด้วยจินตนาการมากกว่าที่จะมาจากรากของความ เป็นจริง จนบางครั้งทำให้เกิดข้อสงสัยว่ามีสูตรบางอย่างที่ทำให้ตัวละครดูน่าสนใจ ซึ่งความน่าสนใจของตัวละครไม่ได้ออกมาเอง แต่ถูกปั้นแต่งให้ดูน่าสนใจด้วยผิวเปลือกของความเป็นตัวละครตัวนั้น มากกว่าจิตวิญญาณของตัวละครเอง

คุณจรรยาพรสรุปงานของคุณวินทร์เท่าที่ได้กลับไปอ่านอีกครั้งว่ามีลักษณะของการออกแบบ ค้นคว้า จินตนาการ และจัดวาง โดยเฉพาะงานยุคหลังๆ อาจกล่าวได้ว่าคุณเป็นนักคัดกรองที่เก่ง นำข้อมูลดี ๆ มาเสริมเข้าไปกับจินตนาการ และเสริมด้วยการจัดวางที่น่าสนใจ แต่สิ่งขาดไปอย่างมากในงานของคุณวินทร์ คือตัวละครขาดความสมจริง เนื่องจากผู้เขียนไม่ได้สร้างตัวละครขึ้นมาจากจิตวิญญาณอย่างแท้จริง จนทำให้ตัวละครนั้นๆ ขาดมิติที่ซับซ้อน จึงไม่สามารถจะทำให้ผู้อ่านสะท้อนไปกับพฤติกรรมต่างๆ ของตัวละครอย่างแท้จริง หรือบางเรื่องตัวละครในงานของคุณวินทร์ก็ทำให้ผู้อ่านรู้สึกว่าน่าจะสะท้อนใจ เช่น เรื่องสั้นที่ชื่อ "กระถางชะเงี้ยวริมหน้าต่าง" ซึ่งครั้งหนึ่งเป็นงานที่น่าสนใจ แต่เมื่อกลับมาอ่านอีกครั้ง คุณจรรยาพรคิดว่ามีความตั้งใจที่จะเขียนมากเกินไป โดยให้ชะตากรรมขัดขวางหน้าตัวละครล้นเกิน และขณะที่ตัวละครย่ำแย่ นั้นก็ให้นางพยาบาลมาพูดปรัชญาให้ฟัง นับเป็นความจงใจมากเกินไป นี่เป็นตัวอย่างของการทำงานแบบนักโฆษณาที่จะทำทุกอย่างให้ชัด และดำเนินเรื่องทุกอย่างพร้อมกันในเวลาอันรวดเร็ว แม้แต่เรื่อง "เซ็งเม้ง" ที่เป็นงานที่หลายคนชื่นชม ก็พบว่ามีความจงใจอยู่มากที่จะจบแบบนั้น นับเป็นการจบที่ทุกอย่างประจบเหมาะ อยู่ในสถานการณ์ และช่วงเวลาที่เหมาะสมพอดี จนทำให้รู้สึกว่าง่ายเกินไป พอดีเกินไป และลงตัวเกินไป

คุณจรรยาพรกล่าวว่า โดยปกติเวลาเขียนวิจารณ์งานของคุณวินทร์มักจะเขียนชื่นชมให้กำลังใจมาก เพราะคิดว่าเป็นโอกาสที่จะได้เผยแพร่งานดี ๆ แต่วันนี้เมื่ออยู่ในแวดวงวิชาการ ก็อยากชี้ให้เห็นมุมที่เป็นประโยชน์ ซึ่งอาจเป็นประโยชน์แก่คุณวินทร์ได้บ้าง หากคุณวินทร์จะนำไปใช้ ดังนั้นจึงอยากสรุปอีกครั้งว่า

คุณวินทร์มีหมดแล้วทุกอย่าง ขาดอย่างเดียว ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญในการเป็นวรรณกรรมที่ดียอดเยี่ยม คือ ขาดจิตวิญญาณของตัวละครที่ลุ่มลึก

อาจารย์ธนัทชัยขอบคุณนักวิจารณ์ทั้งสองคน และเล่าว่าคุณวินทร์หาหรือก่อนหน้านี้แล้วว่าจะมาเข้าร่วมฟังการอภิปรายได้หรือไม่ เพราะคุณวินทร์เกรงว่าถ้ามานักวิจารณ์จะไม่กล้าพูดด้านลบ ในความเป็นจริง คุณวินทร์อยากฟังคำวิจารณ์ที่เป็นคำติ ไม่อยากฟังคำชม จึงเชื่อว่าข้อวิจารณ์ที่ได้รับในวันนั้นเป็นไปตามความประสงค์ของคุณวินทร์อย่างแน่นอน และคิดว่าน่าจะเกิดประโยชน์ทั้งฝ่ายนักเขียนและนักวิจารณ์

อาจารย์ชัชฌิมา แสงกระจ่างกล่าวว่าอ่านงานของคุณวินทร์มาตลอด และอ่านนวนิยายเรื่องบุหงาปาวีด้วย พบว่าประเด็นที่คุณเจริญพรอภิปรายนั้นเป็นประโยชน์ต่อนักเขียนอย่างมาก ขณะเดียวกันก็รู้สึกว่าคุณเจริญพรอ่านงานเขียนของคุณวินทร์เป็นครั้งที่สองนั้น อ่านด้วยความรู้สึกว่าจะมาอภิปรายในวันนี้ จึงเป็นการอ่านที่ทำให้เกิดการจ้อง และเมื่อคุณเจริญพรกำลังจ้องก็เจอว่าสิ่งที่คุณวินทร์ทำมีความไม่สมจริง ตัวละครไม่เป็นมนุษย์อีกแล้ว หรือเป็นความบังเอิญจนเกินไป บางตัวอย่างก็ไม่ได้เห็นด้วยกับคุณเจริญพร แต่คิดว่าจะกลับไปอ่านงานของคุณวินทร์ใหม่อีกครั้ง ซึ่งก็ไม่แน่ใจว่าจะคิดเหมือนคุณเจริญพรหรือไม่ อาจารย์ชัชฌิมาเห็นว่าคุณวินทร์มีฐานที่พิเศษกว่าคนอื่น เพราะลักษณะการออกแบบและโฆษณาเป็นวิธีการเขียนอย่างหนึ่งซึ่งนักเขียนทุกคนทำไม่ได้ เช่นเดียวกับนักอ่านก็ยังไม่อ่านแบบเดียวกันหมด นอกจากนี้ อาจารย์ชัชฌิมายังเห็นว่าผลงานบางเรื่อง แม้จะยังเขียนไม่ดีสักเท่าใด แต่สามารถสะท้อนสะท้อนวิญญานได้เพราะกลายเป็นชีวิตจริง แม้บางตอนไม่สบอารมณ์สักเท่าใด เชื่อบ้าง ไม่เชื่อบ้าง แต่ยอมรับว่าสะท้อนใจ อาจารย์ชัชฌิมาเชื่อว่างานของคุณวินทร์มีแรงสะท้อนอยู่ ขึ้นอยู่กับว่าผู้อ่านคนใดจะพบ อย่างไรก็ตามงานของคุณวินทร์ก็เป็นแบบหนึ่ง และมีความยิ่งใหญ่ของคุณวินทร์อย่างที่คุณเจริญพรเห็น อาจารย์ชัชฌิมายังยืนยันว่าผลงานของคุณวินทร์ถือเป็นงานวรรณกรรมที่ลงตัวในรูปแบบของคุณวินทร์ ในสมัยที่คุณวินทร์ทำงานเพียงจะเขียนงานโดยเฉพาะตอนที่เพิ่งจะได้รับรางวัลแรกๆ อาจารย์ชัชฌิมาในขณะนั้นเป็นเลขาธิการสมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทยจำได้ว่าเคยเชิญอาจารย์สุวรรณาไปวิจารณ์ให้ที่สมาคมนักเขียนฯ อาจารย์สุวรรณาวิจารณ์งานของคุณวินทร์ว่าบ้านหลังนี้สมบูรณ์หมดทุกอย่างยกเว้นไม่มีบันไดขึ้น นั่นหมายความว่างานที่เราเข้าไม่ถึง ขึ้นไปไม่ได้ เพราะคุณวินทร์ไม่ได้ทำสะพาน ไม่ได้ทอดอะไรบางอย่างลงมาให้อ่าน ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะผู้อ่านอาจยังเข้าไปไม่ถึงงานของคุณวินทร์ แม้ว่าคุณวินทร์อาจจะยื่นบันไดลงมาให้แล้ว แต่เราก็กังขาไปไม่ได้อยู่ดี

ผู้เข้าร่วมสัมมนาคนหนึ่งเห็นด้วยกับการอภิปรายของคุณเจริญพรและอาจารย์สุวรรณา และยังได้เสนอมุมมองของผู้ที่ได้การนำงานของคุณวินทร์ไปให้นักศึกษาอ่าน พบว่างานของคุณวินทร์มีข้อดีที่ทำให้มีการตั้งคำถามกับงานวรรณกรรมในหลายมิติ ทั้งเรื่องของประเภท องค์ประกอบ มีนักศึกษาทำสารนิพนธ์เรื่องการประสานภาพของคุณวินทร์ โดยตั้งคำถามว่าอะไรคือเรื่องสั้น และภาพที่เข้ามามีบทบาทหน้าที่อย่างไร นับเป็นการตั้งคำถามกับองค์ประกอบของเรื่องสั้น ทั้งตัวละคร ภาพประกอบ ฉาก แนวคิด ซึ่งเป็นสิ่งที่เรียนต่อๆ กันมา เรื่องของคุณวินทร์หลายชิ้นทำให้เกิดคำถามแบบนี้ขึ้น ประเด็นนี้น่าสนใจในแง่ของการทบทวนองค์ความรู้ที่มีอยู่ เช่น เรื่องภาพ โดยส่วนตัวเมื่ออ่านงานของคุณวินทร์ก็รู้สึกว่าคุณองค์ประกอบทุกอย่างถูกลดทอน จนบางครั้งคิดว่าเรื่องสั้นเป็นแค่เพียงภาพใช้หรือไม่ เนื่องจากบางครั้งตัวละครไม่มี แต่มีภาพออกมา อันนำไปสู่คำถามที่นักศึกษาหลายคนอ่านวรรณกรรม “หัวแดงโม” แล้วจะรู้สึกว่าเป็นเรื่องของภาพเป็นส่วนใหญ่ ในแง่นี้ถือเป็นการอ่านวรรณกรรมที่ต่างจากเดิม เป็นการแปลงจินตนาการเป็นภาพด้วยตัวเอง และนำข้อความมาสื่อสารให้ตัวการ์ตูนสนทนากัน แต่ในกรณีของคุณวินทร์ ภาพจะเข้ามาเติมในส่วนขอลายลักษณ์ จึงทำให้ต้องตั้งคำถามว่าลายลักษณ์ไม่สามารถสื่อสารกับเด็กปัจจุบันได้แล้วหรือ จึงต้องมีภาพเข้ามาเพื่อให้รับสารได้เร็วขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป อินเทอร์เน็ตทำให้เข้าถึงอะไรได้เร็วเกินไป

หรือไม่ อย่างไรก็ดี งานของคุณวินทร์ทำให้เกิดการตั้งคำถามเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางด้านงานวรรณกรรม ส่วนในแง่ของเนื้อหาคงเป็นความชอบของแต่ละบุคคลมากกว่า

ผู้เข้าร่วมสัมมนาอีกคนหนึ่งเห็นด้วยกับคุณจรรยาพรว่างานเขียนของคุณวินทร์บางครั้งขาดจิตวิญญาณ เพราะรู้สึกว่าอ่านงานของคุณวินทร์แล้วเหมือนกินมะขามี่ถึงสำเร็จรูป กล่าวคือกินแล้วอึดอัดๆ ไม่ได้อึดอัด จึงเกิดความสงสัยว่างานของคุณวินทร์เป็นการทดลองจริงหรือ เพราะการทดลองรูปแบบก็ควรนำไปสู่เนื้อหาที่ไม่แห้งแล้งด้วย แต่ควรมีความลุ่มลึก นักเขียนแต่ละคนจะมีความลุ่มลึกไม่เหมือนกัน ในอีกประเด็นหนึ่งที่มีผู้กล่าวว่านักเขียนขาดจิตวิญญาณและความลุ่มลึกนั้น อาจเป็นเพราะสังคมของเรากำลังขาดจิตวิญญาณด้วย จิตวิญญาณยังเป็นเรื่องที่สังคมต้องการอยู่ ทั้งในงานเขียน และงานในรูปแบบอื่นๆ

ผู้เข้าร่วมสัมมนาอีกคนหนึ่งถามอาจารย์สรณัฐและคุณจรรยาพรว่า ถ้าโลกเปลี่ยนไปแล้ว นักเขียนเขียนสิ่งที่ไม่ต้องตีความยุ่งยากซับซ้อน แต่บอกเจตนาของตนว่าจะเขียนแบบนี้ และคนอ่านก็พอใจกับสิ่งนี้ ลักษณะเช่นนี้มีผลให้นักวิจารณ์จะต้องปรับตัวหรือไม่ นักวิจารณ์จะยังคงใช้มาตรฐานเดิม หรือมาตรฐานใหม่ จากที่ได้ฟังการอภิปรายทำให้เข้าใจว่าระหว่างนักอ่านและนักวิจารณ์มีเส้นแบ่งอยู่ สิ่งนี้จะให้นักวิจารณ์เลิกตัวเองออกจากการเป็นนักอ่านหรือไม่ หรือนักวิจารณ์จะทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างนักเขียนกับนักอ่านเช่นเดิม อย่างไรก็ดี ในสังคมปัจจุบัน ทั้งนักอ่านและนักวิจารณ์ต้องพยายามเข้าใจความเปลี่ยนแปลงที่เพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีคำถามที่สืบเนื่องมาจากเพื่อนคนหนึ่งที่ไม่อ่านวรรณกรรมไทยเลย เพราะไม่เชื่อว่าจะมีวรรณกรรมไทยเล่มใดที่เปลี่ยนโลกได้ และเชื่อว่าหนักแน่นว่าวิถีคิดและวิถีเขียนระหว่างวรรณกรรมไทยกับวรรณกรรมตะวันตกนั้นต่างกัน โดยชื่นชมนักเขียนตะวันตกว่ามีวิถีเขียนและวิถีคิดที่น่าทึ่งกว่า สำหรับคำถามสุดท้ายคือ ถ้าโลกของการเขียน การอ่าน และการผลิตเปลี่ยนแปลงไปแล้ว นักวิจารณ์จำเป็นจะต้องปรับตัวหรือไม่

อาจารย์สรณัฐตอบว่าโดยส่วนตัวไม่สามารถที่จะแยกตัวออกจากการเป็นนักอ่านได้ และคิดว่าในตัวทุกคนมีทั้งสองลักษณะอยู่แล้วคือเป็นทั้งนักอ่านและนักวิจารณ์ และเห็นด้วยกับผู้เข้าร่วมสัมมนาคนหนึ่งที่ว่า ในแง่ดีงานของคุณวินทร์ทำให้หวนกลับไปตั้งคำถามกับสิ่งที่เคยคิดไว้แล้ว หรือใครๆก็รู้ ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงอีก แต่งานของคุณวินทร์ทำให้รู้ว่าอ่านวรรณกรรมเพราะเหตุใด นอกจากนี้ในการอ่าน คนอ่านทุกคนมีความคาดหวังไม่เหมือนกัน บางคนอ่านเพราะภาพ หรือเห็นว่าแปลกดีจึงอ่าน จนถึงที่สุดผู้อ่านก็ต้องการอ่านงานที่กินใจ หรือสนองสิ่งที่หายไปจากชีวิต อาจารย์สรณัฐเห็นว่าในด้านหนึ่งภาพและรูปแบบของงานคุณวินทร์อาจสนองบางแง่มุมของผู้อ่านได้ ในกรณีที่สมารถตอบสนองนักอ่านรุ่นใหม่ได้ นั่นเพราะอาจเป็นสิ่งที่เขาต้องการ แต่ถ้าจะบอกว่านี่คือสิ่งที่ผิดหรือไม่ โดยส่วนตัวคิดว่าวรรณกรรมที่ดีไม่จำเป็นต้องเป็นแบบนี้ เพราะผู้อ่านแต่ละคนต้องการหนังสือที่ไม่เหมือนกันเพื่อมาเติมบางส่วนของที่ขาดหายไป ในแง่ที่นักอ่านที่นิยมอ่านงานของต่างประเทศ อาจเป็นเพราะผลงานของไทยไม่เติมเต็มในส่วนที่เขาต้องการ นักอ่านจึงต้องไปแสวงหางานจากที่อื่น

คุณจรรยาพรเห็นว่าเวลาที่อ่านหนังสือก็เหมือนกับการที่ได้คุยกับใครสักคน ซึ่งเป็นคนที่เราไม่รู้จัก จึงเริ่มจากการสนทนาและเริ่มทำความรู้จักกัน หากเป็นสิ่งที่คุ้นเคยก็จะสามารถรับได้ทันที และสิ่งสำคัญที่สุดคือต้องไม่ตัดสินงานจากที่ได้อ่านครั้งแรก แต่จะค่อยๆอ่านเพื่อทำความรู้จักไปเรื่อยๆ จากคำถามที่ว่านักวิจารณ์ต้องเคลื่อนไหวไปกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหรือไม่นั้น อาจตอบได้ว่านักวิจารณ์ต้องเคลื่อนไหวอย่างแน่นอน เพราะเมื่อการสร้างสรรคเปลี่ยน นักวิจารณ์ก็ต้องรู้ว่รูปแบบการเขียนเปลี่ยนไปอย่างไร สำหรับในประเด็นที่ว่าเด็กทุกวันนี้อ่านหนังสือที่มีแต่ภาพ คุณจรรยาพรคิดว่าประเด็นนี้ไม่ใช่บทสรุป เนื่องจากได้มีโอกาสอ่านหนังสือแปลดีๆที่มีแต่ภาพ จากอินเดีย อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมนี ที่มีความลุ่มลึกและสะท้อนความเป็นมนุษย์ได้อย่างทันสมัย และมีความแปลกใหม่ในแง่ของมุมมอง และทำให้การเขียน ในการอ่าน บางครั้งคุณจรรยาพรก็อดที่จะเปรียบเทียบงานระหว่างนักเขียนไม่ได้ เช่น เมื่ออ่าน “การหนีของราชโลกสาม

ใบของราษฎร เอกเทศ" ของคุณวินทร์ ก็นำมาเปรียบเทียบกับ สนิมสร้อย ของคุณรงค์ วงษ์สวรรค์ พบว่าตัวละครของคุณวินทร์เด่นกว่า โดยเฉพาะตัวละครที่เป็นแมงดานั้นสมจริงมากกว่า มีความน่าเชื่อถือกว่า

อาจารย์รัตนฤทัยตั้งคำถามวิทยากรทั้งสองคนในฐานะที่เป็นนักวิจารณ์ว่า งานของคุณวินทร์ท้าทายให้อ่านวิจารณ์หรือไม่ โดยเฉพาะงานที่คุณวินทร์จัดประเภทว่าเป็นงานวรรณกรรม ไม่ใช่หนังสือทั่วไป คุณชญพรตอบว่างานของคุณวินทร์ท้าทายให้อ่านอย่างมาก และคุณวินทร์ก็เป็นนักเขียนคนหนึ่งที่คุณชญพรเขียนวิจารณ์ผลงานมากที่สุด อาจจะมากกว่างานของนักเขียนหลายคน เนื่องจากผลงานจำนวนมากของคุณวินทร์นับเป็นข้อมูลให้นักวิจารณ์มีโอกาสเลือกที่จะวิจารณ์ผลงานเล่มใด ขณะเดียวกันคุณวินทร์ก็สร้างงานตลอดเวลา และมีของใหม่ๆ มานำเสนออยู่เสมอ มีความน่าสนใจ ซึ่งนับว่าเป็นความท้าทาย แต่เป็นความท้าทายในช่วงแรก ไม่ใช่สิ่งที่คงอยู่เสมอไป ดังที่กล่าวรายละเอียดในประเด็นนี้ไปแล้ว อาจารย์สรณัฐเห็นด้วยว่างานของคุณวินทร์แต่ละเล่มมีมุมที่จะกระตุ้นให้คิดในแง่มุมที่อาจไม่เคยมองอยู่เสมอ เพราะผู้อ่านและนักวิจารณ์ไม่มีความสามารถและประสบการณ์มากเท่าที่คุณวินทร์มี หากจะวิเคราะห์ลึกไปในส่วนของเนื้อหา ก็จะสนใจวิธีคิด รูปแบบอะไรต่างๆ โดยส่วนตัวรู้สึกว่างานของคุณวินทร์ไม่กินใจและไม่ส่งผลสะท้อนอารมณ์ แต่ในแง่ของนักวิจารณ์อาจจะน่าสนใจ แม้ว่างานจะไม่สะท้อนใจ เพราะตัวละครขาดความสมจริงจนรู้สึกเหมือนกำลังมองตัวละครอยู่ห่างๆ เมื่ออ่านเสร็จก็จบ ไม่ได้ผูกพันจนทำให้นึกถึงตัวละครตัวนี้อีกเลย

4. การอภิปรายหัวข้อ “วิจารณ์ซ่อนวิจารณ์ผลงานเขียนของวินทร์ เลียววาริณ” โดย ศ. ดร. กุสุมา รัชมณี และ รศ. ชุตติศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์

อาจารย์รัตนฤทัย ชี้แจงว่าการอภิปรายช่วงนี้เป็นประเด็นการวิจารณ์ซ่อนวิจารณ์ ได้เชิญผู้วิจารณ์มาวิจารณ์บทวิจารณ์งานของคุณวินทร์ โดยโครงการฯ ได้เลือกบทวิจารณ์จำนวน 10 ชิ้น จากที่มีทั้งหมดกว่า 50 ชิ้น ให้ผู้วิจารณ์อ่านคนละ ๕ ชิ้น บทวิจารณ์บางชิ้นจะอยู่ในเอกสารประกอบการสัมมนาที่แจกให้ อาจารย์รัตนฤทัยแนะนำวิทยากรคนแรก คือ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.กุสุมา รัชมณี ซึ่งเกษียณอายุราชการแล้ว เป็นผู้เชี่ยวชาญภาษาสันสกฤต ภาษาไทย วรรณคดีไทย สันสกฤต และวรรณกรรมร่วมสมัย ทั้งยังเป็นผู้ทำงานเพื่อสังคมจำนวนมาก เช่น เป็นผู้เขียนและบรรณาธิการแบบเรียนวรรณคดีช่วงชั้นเรียนต่างๆ และนามานุกรมวรรณคดีไทย ของมูลนิธิสมเด็จพระเทพฯ ส่วนผลงานเขียนของอาจารย์มีหนังสือวิชาการห้าเล่ม ชุดกุสุมาวรรณา และหนังสืออื่น ๆ อีกจำนวนมาก วิทยากรอีกคนหนึ่ง คือ รศ.ชุตติศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์ อาจารย์ประจำภาควิชาวรรณคดีอังกฤษ จากคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นนักวิชาการ และนักวิจารณ์ที่มีความคิดเฉียบคม เป็นเจ้าทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ที่เปิดมุมมองใหม่ๆ เป็นนักวิจารณ์รางวัลหม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ เป็นนักวิชาการรางวัลซูเกียรติ อุทกะพันธุ์ มีผลงานเขียน เช่น เชิงอรก วัฒนธรรม และ อ่าน(ไม่) เอาเรื่อง ปัจจุบันมีบทวิจารณ์ลงประจำที่นิตยสารอ่าน

ศ.ดร.กุสุมา รัชมณี เล่าว่าได้รับมอบหมายให้อ่านบทวิจารณ์งานของคุณวินทร์ที่ผู้วิจัยเลือกให้ 5 บท บทแรก คือ “ำ ของวินทร์ เลียววาริณ สถานการณ์จริงและสถานการณ์เท็จตามคตินิยมหลังสมัยใหม่” ผู้วิจารณ์คือ นัทธนัย ประสานนาม เนื้อหาโดยสังเขปกล่าวถึงความเป็นเรื่องจริงและเรื่องแต่งที่กลืนเข้าหากัน และทำให้ผู้อ่านตกหลุมได้ เรื่องที่มีท่าทางว่าจะจริง มีข้อมูลพร้อมกลับเป็นเรื่องหลอก และเรื่องที่ยากจะเชื่อกลับเป็นเรื่องจริง ในบทวิจารณ์นี้ ผู้วิจารณ์กล่าวถึงความสับสนซึ่งมีการอ้างถึง และพาดพิงถึงตัวบทเก่า โดยสรุปผู้วิจารณ์กล่าวถึงแนวคิดที่ได้จากเรื่องว่า ทำให้เรารู้เท่าทันความลวงที่เคลือบแฝงอยู่ในชีวิต เพื่อจะได้ไม่ตกเป็นเหยื่อ

บทวิจารณ์ชิ้นที่สอง คือ “ถอดรหัสเทคนิคของวินทร์ เลียววาริณ” ผู้วิจารณ์คือ ธเนศ เวศร์ภาดา เป็นการศึกษาเทคนิคของวินทร์ ที่ใช้บทความร่วมกับเรื่องสั้นใน *สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน* ผู้วิจารณ์เสนอความเห็นแย้งโต้แย้งผู้วิจารณ์คนอื่นที่ได้เคยวิจารณ์ไว้ก่อนหน้านี้ โดยเห็นว่าไม่ควรอ่านแยกออกจากกัน เพราะว่า

บทความเป็นสัญญาณหนึ่งที่ผู้เขียนต้องการจะสื่อความหมาย และยกตัวอย่างเรื่องสั้น “เซ็งเม้ง” ที่กล่าวถึงบรรพบุรุษ ความไม่ใส่ใจของคนรุ่นหลังในรากเหง้าของตน และการหาประโยชน์จากความเชื่อ ผู้วิจารณ์กล่าวว่าเรื่องสั้นนี้สอดคล้องกับบทความเรื่องรากเหง้า นอกจากนี้ผู้วิจารณ์ถอดรหัสเรื่องสั้น เรื่อง “ชู” และยกย่องว่าเรื่องนี้โดดเด่นมาก ทั้งยังมีการวิเคราะห์ว่ามี การนำเสนอโดยใช้คำนาม การเล่าเหตุการณ์ด้วยวันทั้งเจ็ดอย่างกลมกลืนต่อเนื่อง เมื่ออ่านแล้วให้ย้อนไปอ่านบทความเรื่อง “แรงขับเคลื่อนของคนกับระบบศีลธรรม” ผู้วิจารณ์บอกว่าสอดคล้องกับเรื่องสั้น ข้อสรุปของผู้วิจารณ์คือบทความเป็นโครงสร้างใหญ่ เสนอความคิดชุดหนึ่ง เรื่องสั้นเป็นโครงสร้างย่อย เป็นกรณีศึกษาสนับสนุนความคิดในบทความ และเรื่องอื่นก็เป็นเช่นนั้นเหมือนกัน ในตอนท้ายผู้วิจารณ์เตือนผู้อ่านว่ากลวิธีใดๆ ก็ตามต้องมีความหมายต่อตัวบท มิใช่มุ่งเน้นแต่ทดลองเล่น และต้องไม่ละเลยความสำคัญของเนื้อหาที่แสดงให้เห็นการตีความ ประสบการณ์ และอารมณ์ ความนึกคิดของมนุษย์

บทวิจารณ์ชิ้นที่สาม คือ “ส่องกระจกอนาคตสะท้อนภาพปัจจุบัน” เป็นบทวิจารณ์เรื่องสั้นชุด จูญจรัส รัศมีพรว พรวังพรวัย ของคุณจูญพร ในเรื่องเป็นการวิเคราะห์การอ่านหนังสือแนววิทยาศาสตร์ของคนไทยที่มีความไม่เชื่อเป็นกำแพงกันอยู่ คือไม่เชื่อว่าเรื่องเช่นนี้คนไทยจะทำได้ เรื่องสั้นนี้ตัวละครจึงมีชื่อเป็นไทยะ ต่อมายังพูดถึงนวนิยายวิทยาศาสตร์ที่เป็นเพียงรูปแบบ เป็นแต่เพียงแนววิทยาศาสตร์ประยุกต์ เป็นการต่อยอดจากงานของตะวันตก ผู้วิจารณ์กล่าวชื่นชมงานของวินทร์ว่าผสมผสานนวนิยายแนววิทยาศาสตร์เข้ากับแนวอื่นเช่น สะท้อนสังคม ผจญภัย สืบสวน เสียดสี ทำให้ผู้อ่านรับได้ง่ายเพราะว่าสนุก เรื่องสั้นในชุดนี้ได้รับการยอมรับว่าดีในระดับชื่นชม และทั้งท้ายด้วยการเรียกร้องอยากเห็นนวนิยายวิทยาศาสตร์ที่เป็นไทยแท้ๆ

บทวิจารณ์ชิ้นที่สี่ คือ “เขาวงกตของ โลภีย-นิพพาน” เป็นการวิจารณ์เรื่องสั้นที่อยู่ในรวมเรื่องสั้น *อาเพศกำสรวล* ผู้วิจารณ์คือ ธัญลักษณ์ เหลืองวิสุทธิ ผู้วิจารณ์แนะนำว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับเขาวงกต ที่สับสนวุ่นวาย บทวิจารณ์ชิ้นนี้เป็นการอ่านตีความและสรุปว่าถึงแม้ผู้เขียนจะนำรูปแบบใหม่ในการนำเสนอ แต่ถือว่าเรื่องนี้ “ผิดพลาด” เพราะหาเนื้อหาที่เหมือนจะตั้งคำถามนั้นกลับตอบย่ำระบบวิธีคิดแบบเก่าๆ และมีการสรุปว่า เป็นความพยายามของนักเขียนในการนำปรากฏการณ์ทางสังคมมาเสนอในรูปแบบของวรรณกรรม สะท้อนสังคม แต่หากเป็นการเสนอวิธีการมองสังคมแล้วละก็ นับว่าผู้เขียน “ล้มเหลวอย่างสิ้นเชิง” เพราะทำให้ผู้อ่านอยู่ในความคิดเดิม ๆ อาจารย์ภูสุภาภักกล่าวว่าบทวิจารณ์ใช้ข้อความแบบพันชัง เช่น *อย่างสิ้นเชิงโดยแท้* และเห็นว่าคงเป็นเพราะพื้นที่บทวิจารณ์มีจำกัด แต่ผู้อ่านบทวิจารณ์อาจต้องการการขยายความมากกว่านี้ ลึกกว่านี้ เพราะอ่านแล้วจะเกิดคำถามว่าทำไม ทำไม ไปเรื่อย ๆ ดังนั้น เมื่อผู้วิจารณ์ทิ้งประเด็นไว้ให้ผู้อ่านคิดก็น่าจะทำให้ชัดเจนกว่านี้ เพราะผู้อ่านบทวิจารณ์จะเกิดคำถามว่าทำไม เหมือนที่ผู้เขียนบทวิจารณ์ตั้งคำถามไว้เป็นระยะๆ โดยเฉพาะในบทวิจารณ์ชิ้นนี้จะมีคำถามอยู่เรื่อยๆ ทำไมวินทร์ให้หญิงบริการพูดภาษาธรรมดา ทำไมวินทร์ให้หญิงบริการเท่ากับพระบริการ ขณะเดียวกันผู้อ่านบทวิจารณ์ก็จะถามว่าแล้วทำไมไม่ได้ จะเห็นได้ว่า เมื่อเนื้อที่บทวิจารณ์น้อยจึงกลายเป็นข้อจำกัด

บทวิจารณ์ชิ้นสุดท้าย คือ “ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน” ของ Martin Clutterbuck เป็นบทปริทัศน์ลงในหนังสือพิมพ์เช่น ฉบับวันอาทิตย์ ผู้วิจารณ์วิเคราะห์เนื้อเรื่อง แสดงความชื่นชมนวนิยายเรื่องนี้ และประเมินข้อมูลในนวนิยายเรื่องนี้ว่าเป็นการเติมเต็มช่องว่างทางประวัติศาสตร์นิพนธ์ของไทย โดยใช้คำว่า “fill a gap Thai historiography” ชมเชยว่าเป็นงานเขียนที่เปิดเผยมุมมองอย่างกล้าหาญ แม้ว่าเนื้อเรื่องจะใช้บริบทแห่งประวัติศาสตร์ แต่ตัวละครและความเป็นดราม่าทำให้เรื่องนี้สั้นไหล สุดท้ายชมว่าเป็นหนังสือที่น่าประทับใจ โดยใช้คำภาษาอังกฤษว่า “fascinating book” เขียนได้ดี วางแผนอย่างดี เขียนได้คมคาย วางแผนอย่างเข้มข้น เป็นการเล่าเรื่องในแง่มุมตระหนักรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยที่ถูกกลืนเลื่อนไป แสดงให้เห็นว่าผู้วิจารณ์จะเห็นว่าอะไรที่หายไป และชุกช่อนอยู่จะมาปรากฏในนวนิยายเรื่องนี้ บทวิจารณ์เรื่องนี้เน้นคุณค่า

นวนิยายคล้ายๆ เป็นเรื่องจริง คือเน้นว่าสิ่งที่ได้คือการเติมแถมประวัติศาสตร์ที่เปลี่ยนไปจากข้อมูลที่เป็นเบื้องหลังของเรื่อง

อาจารย์กุสุมากล่าวว่าโดยปกติจะเป็นผู้อ่านบทวิจารณ์งานคุณวินทร์อย่างหิวกระหาย แต่เนื้อหาบทวิจารณ์มีน้อยจึงทำให้การตั้งเนื้อหามาพิจารณาค่อนข้างยาก เพราะบทวิจารณ์ทั้ง 5 บทจะลงพิมพ์ในนิตยสาร หนังสือพิมพ์ ทั้ง *ขวัญเรือน* *สีสน* *เนชั่นสุดสัปดาห์* *กรุงเทพธุรกิจ* และ *เนชั่นวันอาทิตย์* เพราะฉะนั้นบทวิจารณ์จึงมีความยาวไม่เกิน 4 หน้ากระดาษ นับเป็นข้อจำกัดของผู้วิจารณ์ ในที่นี้จึงทำให้เห็นบทวิจารณ์รูปแบบใหม่ที่อาจารย์เนตเลือกใช้ พบว่าอาจารย์เนตจะเลือกใช้เนื้อที่อย่างคุ้มค่าที่สุด โดยเลียนแบบ proposal ของงานวิจัยที่กำลังจะหาคำตอบโจทย์วิจัย ซึ่งสอดคล้องกับชื่อเรื่อง “ถอดรหัส” เพราะฉะนั้นจึงมีบทคัดย่อ ความเป็นมาของปัญหา และทุกเรื่องจะอยู่ในบรรทัด สองบรรทัดทั้งหมด ซึ่งดูแปลก ในกรณีของความเป็นมาของปัญหานั้น อาจารย์เนตจะยกหยิบประเด็นว่ามีผู้พูดถึงไว้อย่างไร และมีสมมติฐาน มีบทวิเคราะห์ และสรุป ซึ่งเป็นข้อๆ และสรุปเช่นเดียวกับที่นักศึกษาทำวิจัยสรุปว่าพูดแล้วในบทคัดย่อ จึงช่วยให้ประเด็นชัดเจนดี ในแง่นี้แสดงให้เห็นว่าอาจารย์เนตกำลังจะสื่อว่าบทวิจารณ์ก็อาจใช้รูปแบบงานวิจัยงานวิชาการก็ได้เหมือนกัน เช่นเดียวกับเรื่องสั้นจะใช้บทความมาประสานกันก็ได้ ในฐานะผู้อ่านบทวิจารณ์นั้นอยากได้ความชัดเจน ไม่คลุมเครือ หรือตรงจุดตรงประเด็น อาจารย์กุสุมาเห็นว่าการที่จะพูดได้ตรงประเด็นในเนื้อหาที่จำกัด นักวิจารณ์แต่ละคนเลือกวิธีตามลีลาของตน แต่สิ่งที่ร่วมกันของบทวิจารณ์ที่เห็นก็คือ นักวิจารณ์แต่ละคนเลือกตั้งโจทย์ที่เจาะจง ตั้งประเด็นและเล่นไปทีละเรื่อง ไม่ใช่การวิจารณ์กว้างครอบคลุมไปทั้งหมด อีกประเด็นที่เห็นจากบทวิจารณ์ นอกจากเรื่องความจำกัดของพื้นที่ คือความเป็นวิชาการของบทวิจารณ์ทั้งห้าเรื่องที่ตีพิมพ์ลงในนิตยสารและหนังสือพิมพ์ ซึ่งไม่จำกัดผู้อ่านเหมือนวารสารวิชาการ ฉะนั้นข้อเขียนต้องสื่อกับคนวงกว้างสักนิดหนึ่งแม้ว่าจะมีผู้อ่านก็ตาม ท่วงทีของการเขียนบทวิจารณ์ก็ต้องพยายามให้เหมาะกับคนทั่วไป เป็นที่สังเกตว่านักวิจารณ์พยายามเลี่ยงไม่ทำตัวเป็นนักวิชาการเจ้าตำรามากเกินไป และเมื่อถึงเวลาที่จะต้องใช้หลักวิชา หรือต้องใช้ทฤษฎีจะอย่างไร เช่น การอ้างถึงทฤษฎีในบทวิจารณ์ชิ้นแรกนั้นจะต้องทำให้ง่าย และน่าอ่าน นักทฤษฎีมีท่วงทำนองการเขียนแบบนักวิชาการ จึงวิจารณ์งานเขียนของวินทร์สนุกแบบนักวิชาการ คือต้องอ่านไปคิดไป อาจารย์กุสุมาตั้งข้อสังเกตว่าจะทำอย่างไรที่อ้างทฤษฎีด้วยแต่ต้องไม่เป็นวิชาการมากนัก ประเด็นนี้ก็ขึ้นอยู่กับวิธีการเขียน และลีลาของนักวิจารณ์แต่ละคน สำหรับนักทฤษฎี เมื่อจะอ้างทฤษฎีก็จะกล่าวเป็นเชิงกันไว้ก่อนว่าจะพูดถึงทฤษฎี เช่น แนวคิดที่สามารถใช้อธิบายได้คือคตินิยมหลังสมัยใหม่ ซึ่งเป็นชื่อบทวิจารณ์หรือ Post Modernism ที่ไม่ได้นำมาประดับบทวิจารณ์นี้ให้ดูทรงภูมิอย่างเลื่อนลอย จึงกล่าวเป็นการป้องกันตัวไว้ก่อน ว่าไม่ใช่เป็นเพียงการเอ่ยชื่อเฉยๆ โดยบอกเหตุผลเป็นประเด็นต่างๆ ว่าเพราะเหตุใดจึงเป็นคติแบบนี้ ผู้เขียนอธิบายเท่าที่เนื้อหาที่จำกัด จึงจะลงลึกไปกว่านี้ไม่ได้ อาจารย์กุสุมาเห็นว่าการอ่านงานโดยมีทฤษฎีเป็นภาษาอังกฤษ ไม่ได้อ้างอิงมากนัก และไม่ได้เป็นวิชาการมากเช่นนี้ ทำให้คนอ่านบางกลุ่มอ่านข้ามไปได้

บทวิจารณ์ที่กล่าวมาทุกเรื่อง ต่างก็พูดถึงวิธีแปลกใหม่ที่วินทร์นำมาใช้ทุกเรื่อง ซึ่งจะมากน้อยต่างกัน หรือตีชมก็แล้วแต่บท ต้องยอมรับว่าสิ่งนี้เป็นจุดเด่นในงานของวินทร์ ส่วนประเด็นที่บทวิจารณ์ส่วนใหญ่กล่าวถึงว่ากลวิธีนี้เป็นแนวทดลอง ไม่ว่าจะเป็นการใช้กลเม็ดของงานโฆษณา หรือ การใช้ลักษณะของ concrete poetry ที่ทำให้เกิดความสดใหม่แตกต่างจากที่ผู้อ่านเคยคุ้นชิน ในประเด็นนี้ นักวิจารณ์หลายคนเห็นตรงกันว่าเป็นการสร้างความรู้ของประสาทสัมผัส อาจารย์กุสุมาจึงสรุปว่า สิ่งนี้เป็นการสร้างประสาทสัมผัสตามที่ผู้อ่านรู้สึก ซึ่งไม่ใช่ความหมายตามที่ผู้อ่านรู้จัก การอ่านงานของคุณวินทร์ก็ต้องถอดรหัสอย่างที่อาจารย์เนตเรียก และระหว่างที่ถอดรหัส ผู้อ่านจะพบว่าได้รับรสและเสพศิลป์ไปด้วย ซึ่งถ้าเป็นรสนของวรรณคดีก็จะเกิดอยู่เป็นระยะๆ ไม่ต้องรอตอนจบเรื่อง ไม่ได้เบ็ดเสร็จในตอนจบ ไม่ใช่เป็นการรับรสทีเดียวแต่ค่อยๆ รับประทานไปแล้วจะไปจบตอนท้ายอย่างไร ปิดเรื่องอย่างไรก็แล้วแต่ มีการรับรสไปเรื่อยๆ ตลอดการอ่าน

งานประเภทนี้ซึ่งต้องไม่ใช้การอ่านแบบสูตรสำเร็จ อาจารย์กฤษณามัยอมรับว่าจากการอ่านบทวิจารณ์บางเรื่อง เห็นว่า ถ้าจะอ่านงานประเภทนี้จะต้องอ่านเพื่อค้นหาความหมายว่าผู้เขียนสื่ออะไร สิ่งใดจะเป็นคำตอบ การตีความอย่างกว้างๆ หลวมๆ จึงไม่น่าจะพอ เพราะยังอาจจะได้คำตอบที่ยังน่าสงสัยว่าเหตุใดจึงยังเป็นเช่นนั้น นี่คือการที่เห็นจากการอ่านทั้งตัวบทและบทวิจารณ์ ดังนั้น การอ่านงานประเภทนี้ต้องอ่านอย่างแยกแยะ ต้องดูการสร้าง การประกอบสร้าง ดูกระบวนการสร้างความหมายผ่านวิธีการเขียนนั่นเอง ความหมายที่พบเป็นความหมายใหม่ เหมือนกับเป็นการค้นพบ ผู้อ่านและผู้วิจารณ์จะเป็นผู้ค้นพบมากกว่าเป็นผู้รับสารเพียงอย่างเดียว ขณะเดียวกันก็ต้องทำหน้าที่เป็นผู้ค้นพบให้ได้มากกว่าที่ผู้เขียนกำหนดไว้ อีกทั้งยังพบว่าบทบาทของผู้อ่านต้องมีเพิ่มมากขึ้น ไม่ใช่เป็นเพียงผู้สังเกตการณ์ ไม่ใช่ผู้คอยรับสารอย่างเดียว แต่ต้องพยายามไขว่คว้าหาเอง และต้องเป็นผู้ที่กระหายงาน ที่ต้องอ่านไปต้องขุดค้นไป เพราะฉะนั้นผู้อ่านจึงจะไม่มีข้อจำกัด เพราะขณะที่อ่านงาน ความคิดจะงอกขึ้นๆ จนท้ายสุดก็ประกอบกันเป็นภาพใหญ่ในตอนจบ

โดยสรุป อาจารย์กฤษณามัยเห็นว่าบทวิจารณ์ชี้ว่างานของคุณวินทร์จะตอบสนองความต้องการของผู้อ่านได้หรือไม่ได้ขึ้นอยู่กับคำตอบที่พบเมื่ออ่านจบ เนื่องจากผู้เขียนให้อ่านจนแก่ผู้อ่านไปขุดคุ้ยหาคำตอบเอง ฉะนั้น ผู้อ่านจึงต้องคิด เขียน วิเคราะห์ หรือสนทนากัน หากมีวงการอ่านเช่นนี้ เสี่ยงของวรรณกรรมก็จะตั้งขึ้น ขยายวงมากขึ้น ในแง่นี้ ไม่ใช่เรื่องของนักวรรณศิลป์ ไม่ใช่เรื่องของนักวรรณคดีศึกษาอย่างที่ใดเคยเป็นมาเท่านั้น สารวรรณกรรมที่ต้องการสื่อก็จะมีผู้รับรู้มากขึ้น และข้อสรุปอีกข้อที่เห็นตรงกับที่อาจารย์ยศเสเสนอไว้คือ งานของคุณวินทร์เป็นเวที เป็นสนามแห่งการครุ่นคิดใช้หรือไม่ เป็นงานเขียนที่เรียกร้องการอ่านอย่างเข้มข้นมากกว่าการอ่านเล่น และเป็นการอ่านที่ท้าทายผู้อ่านให้ค้นหาคำตอบที่ซ่อนในระดับลึกกว่าที่นักเขียนชี้แนะได้หรือไม่ ดังนั้น ความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการหาความหมายของเรื่องลักษณะนี้ จึงอยู่ที่ความสามารถของผู้อ่าน ซึ่งอาจารย์กฤษณามัยเชื่อว่าคุณวินทร์เชื่อในความสามารถของผู้อ่านจึงเสนองานในลักษณะนี้

รศ. ชูศักดิ์ ภัทรกุลวานิชย์กล่าวว่าบทวิจารณ์ที่รับมาห้าชิ้นนี้คงไม่สามารถเป็นภาพแทนงานวิจารณ์คุณวินทร์ เสียรวารินได้ แต่มีข้อสังเกตบางประการที่จะนำเสนอในตอนท้าย ช่วงแรกจะเป็นการสรุปงานวิจารณ์ทั้งห้าชิ้นอย่างคร่าวๆ งานชิ้นที่เก่าที่สุดเขียนเป็น book review ภาษาอังกฤษในหนังสือพิมพ์ Bangkok Post ของอาจารย์นพพร ประชากุล ปี พ.ศ.2539 เป็นการรื้อฟื้นเรื่องสั้น *อาเพศกำสรวล* ชิ้นล่าสุดที่อยู่ในกลุ่มนี้คือของคุณเจริญพร ปรปักษ์ประลัย ในนิตยสารสี่สี ปี 2549 ก็ห่างกัน 10 ปี อีกสามชิ้นเป็นบทวิจารณ์ของคุณสุภาพ พิมพ์ชน ในนิตยสารชาวกรุง ปี พ.ศ.2542 อีกชิ้นหนึ่งเป็นบทวิพากษ์ของ คริส เบเกอร์ ในปี 2546 และอีกชิ้นเป็นรายงานในรูปของเรียงความ ของนายสวรรัฐ ตรีสาทร ของนักเรียน ม.6 ซึ่งได้รับรางวัลจากนิตยสารสารคดี วิธีการที่อาจารย์ชูศักดิ์นำมาใช้วิเคราะห์บทวิจารณ์ทั้งห้าชิ้นคือการวิจารณ์ซ้อนวิจารณ์ โดยสร้างกรอบการมองว่างานวิจารณ์ทั้งห้าชิ้นบอกอะไรเกี่ยวกับสถานะของคุณวินทร์ และสถานะของวรรณกรรมวิจารณ์ของบ้านเราอย่างไร แต่เนื่องจากข้อมูลที่ค่อนข้างจำกัด ลักษณะงานอาจจะทำให้กล่าวไม่ได้ทั้งหมด และไม่สามารถที่ให้ภาพชัดเจนหรือครอบคลุมได้ทั่ว แต่อาจจะถือว่าเป็นข้อเสนอหรือมุมมองเล็กๆ ก็ได้

ข้อสรุปเบื้องต้นที่อาจารย์ชูศักดิ์เสนอเกี่ยวกับงานวิจารณ์ห้าชิ้น ประการแรก งานวิจารณ์ปรากฏในสื่อสิ่งพิมพ์ที่หลากหลาย ทั้งที่เป็นหนังสือพิมพ์รายวันภาษาอังกฤษ เป็นนิตยสารรายเดือน เป็นรายงานของนักเรียนในชั้นเรียน แสดงให้เห็นว่างานของคุณวินทร์เป็นที่ยอมรับในวงกว้างพอสมควร ครอบคลุมกลุ่มผู้อ่านที่หลากหลาย อันรวมถึงกลุ่มที่อ่านเป็นภาษาอังกฤษด้วย

ประเด็นที่สอง หากพิจารณาจากชื่อของผู้เขียนบทวิจารณ์จะเห็นว่างานของคุณวินทร์เป็นที่ยอมรับกันอย่างหลากหลาย คือมีทั้งอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญวรรณกรรมทั้งไทยและเทศ อย่างอาจารย์นพพร มีชาวต่างชาติที่เป็นนักประวัติศาสตร์และนักแปลผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ไทยอย่างคริส เบเกอร์ มีนักวิจารณ์มีรางวัล

เช่น คุณจรรยาพร ปรปักษ์ประลัย และคุณสุภาพ พิมพ์ชน และที่สำคัญงานของคุณวินทร์ยังเข้าไปถึงระดับเยาวชนด้วย เพราะว่ามีรายงานของนักเรียนมัธยมที่เขียนถึงงานของคุณวินทร์ ถ้าพิจารณาจากสองลักษณะเบื้องต้น อาจารย์ชูศักดิ์เห็นว่าหากตนเป็นคุณวินทร์คงปลื้มใจอยู่ไม่น้อย เพราะว่างานได้รับความสนใจในกลุ่มคนที่กว้างพอสมควรไม่ได้จำกัดตัวอยู่ที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง สิ่งที่น่าสนใจคือการที่ไม่ได้จำกัดอยู่ที่ตัวนักอ่าน นักวิจารณ์ ที่เห็นหน้ากันอยู่ แต่ขยายออกไปกว้างพอสมควร และจากบทวิจารณ์ของ คริส เบเกอร์ และอาจารย์นพพร ที่เป็นภาษาอังกฤษ ก็น่าจะสะท้อนว่าในสายตาชาวต่างชาติคุณวินทร์ก็น่าที่จะได้อยู่พอสมควร

นอกจากนี้ อาจารย์ชูศักดิ์ยังเห็นตรงกับอาจารย์กุสุมาในแง่ที่ว่าบทความที่ดีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ นิตยสารมุ่งเผยแพร่ให้ผู้อ่านทั่วไป ฉะนั้นบทความจึงมีข้อจำกัดในเรื่องพื้นที่ วิธีการนำเสนอ และความเข้มข้นที่จะนำเสนอ เพราะนักวิจารณ์พยายามที่จะเขียนให้ตรงกับที่ตัวเองได้รับมอบหมายมา จะเห็นได้จากงานของอาจารย์นพพร และ คริส เบเกอร์ ที่เป็นเพียง book review จึงมีความยาวแค่ครึ่งหน้าหนังสือพิมพ์ เป็นที่ทราบดีแล้วว่านักวิจารณ์ทั้งสองคนเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านวรรณคดีไทยจนหาตัวจับได้ยาก แต่เมื่อต้องเขียนในลักษณะ book review เนื้อหาค่อนข้างสั้น จึงมีลักษณะเพียงการแนะนำหนังสือของคุณวินทร์เป็นสำคัญ การสอดแทรกแง่คิดด้านวรรณกรรมก็มีอยู่บ้างแต่น้อย เนื่องจากเป้าหมายสำคัญคือต้องการแนะนำเพื่อกระตุ้นให้ผู้อ่านไปซื้อหนังสือของคุณวินทร์มาอ่าน เช่นเดียวกับงานของคุณคริส เบเกอร์ที่เป็น book review นวนิยายเรื่อง *ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน* ที่ได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษ คุณคริสสรุปสั้นๆว่า นวนิยายเรื่องนี้เกี่ยวกับอะไร เพื่อกระตุ้นให้ผู้อ่านอยากอ่านต่อและไปซื้อหนังสือมาอ่าน และมีส่วนวิเคราะห์วรรณกรรมอยู่เพียงบรรทัดเดียว กล่าวคือคุณคริสเสนอว่าการเล่าเรื่องในนวนิยายเรื่องนี้เป็นแบบเบรคชท์ หรือ Brecht writing และขยายความวิธีการเขียนแบบเบรคชท์ว่า การเดินเรื่องของนวนิยายเล่มนี้คือจะกระโดดข้ามเวลาไปมาอยู่ตลอดเวลา มีการผสมกันระหว่างข้อเท็จจริงและเรื่องแต่ง มีการเปลี่ยนมุมมองของผู้เล่าเรื่องอยู่ตลอดเวลา คุณคริสเขียนไว้เท่านี้ในส่วนการวิเคราะห์วิธีการนำเสนอแง่มุมทางวรรณศิลป์ ซึ่งคุณคริส คงจะอนุমানเอาว่าผู้อ่านหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ ทราบอยู่แล้วว่าใครคือเบรคชท์ ก็คงไม่ต้องมาขยายความ และสอดแทรกอะไรมากนัก ในอีกแง่ คุณคริสอาจคิดว่าผู้อ่านบางกอกโพสต์ไม่รู้จักเบรคชท์ แต่นี่เป็นจิตของการวิจารณ์วรรณกรรมอย่างหนึ่งที่จะต้องใส่ชื่อนักเขียนดังไว้เพื่อให้ผู้อ่านรู้ว่ากำลังอ่านบทวิจารณ์วรรณกรรมอยู่ ในแง่นี้ อาจารย์ชูศักดิ์เองก็ไม่แน่ใจว่าคุณคริสต้องการให้บทวิจารณ์ทำในสิ่งที่บทรเบคชท์ทำคือ การเขียนวิจารณ์วรรณกรรมที่จะกระตุ้นผู้อ่านให้รู้อยู่ตลอดเวลาว่ากำลังอ่านบทวิจารณ์วรรณกรรมอยู่หรือไม่ Book review อีกชิ้นหนึ่งของอาจารย์นพพรซึ่งเป็นการรีวิवरวมเรื่องสั้น *อาเพศ ก้าวรวล* ก็เป็นการมุ่งเน้นให้ผู้อ่านซื้อหนังสือเล่มนี้มาอ่าน อาจารย์นพพรจึงเลือกนำเสนอเนื้อหาที่น่าสนใจมาเสนอ และนำจุดเน้นของเรื่องนี้ คือการเสนอว่าเป็นวรรณกรรมทดลองในรูปแบบหนึ่ง เพื่อให้เป็นข้อจำกัดที่ต้องรับรู้ไว้ก่อน

ขั้นต่อไปคือ เรียงความของคุณสวรัฐ เป็นรายงานในชั้นเรียน แม้ว่าจะได้รับรางวัลจากนิตยสารสารคดี แต่เป็นเรียงความในฐานะเรียงความดีเด่น ไม่ใช่บทความวิจารณ์วรรณกรรมดีเด่น ดังนั้น อาจารย์ชูศักดิ์จึงเห็นว่าสิ่งที่คาดหวังของเรียงความบทนี้คืองานส่งครู ซึ่งเน้นการสรุปเนื้อเรื่องย่องานสองชิ้นของคุณวินทร์ที่ได้รับรางวัลซีไรต์ คือ *ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน* กับ *สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน* ด้วยเหตุนี้ สิ่งที่เรียงความชิ้นนี้เสนอจึงอาจไม่ใช่สถานะทางวรรณกรรมของคุณวินทร์ แต่เป็นการชี้ให้เห็นการเรียนการสอนวรรณกรรมในโรงเรียน ในกรณีนี้ อาจารย์ชูศักดิ์เห็นว่าน่าเป็นห่วง หากมองจากมุมมองผู้สอนวรรณกรรมวิจารณ์ เนื่องจากผู้เขียนทำหน้าที่เพียงสรุปสิ่งที่เห็น ได้ยิน ได้ฟังเท่านั้น โดยไม่มีส่วนใดที่แสดงให้เห็นว่าผู้เขียนมีวิจารณ์ญาณของตนเพื่อตีความหรือแสดงความซาบซึ้งในผลงานเลย นอกจากนี้ อาจารย์ชูศักดิ์เห็นว่าความคิดเรื่องวิจารณ์ญาณของตนเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาในการศึกษาไทย หรือแม้แต่ในสังคมไทย

เช่นเดียวกับที่ผู้รู้ ผู้ที่มีอำนาจในสังคมไทย ไม่เชื่อว่าคนไทยส่วนใหญ่จะมีคุณสมบัติเรื่องวิจารณ์ญาณได้เอง ทุกวันนี้จึงเป็นการรอให้ผู้ใหญ่ หรือผู้รู้ทั้งหลายส่งลงมาว่าควรจะทำเช่นไรและอย่างไร

บทวิจารณ์สองชิ้นสุดท้ายของคุณสุภาพ พิมพ์ชน และคุณจรรยาพร ปรปักษ์ประลัย นั้นเป็นบทวิจารณ์ที่พิมพ์เผยแพร่ในนิตยสาร ซึ่งมีลักษณะเป็นบทวิจารณ์จริง ๆ แม้ว่านิตยสารเหล่านี้จะมุ่งกลุ่มเป้าหมายที่ผู้อ่านทั่วไป แต่ก็มีลักษณะการวิจารณ์ที่มากกว่า Book review คือมีลักษณะนำเสนอประเด็น และแง่มุมที่พบในงานของคุณวินทร์มาแจกแจงในระดับหนึ่ง แม้จะไม่ครบทุกข้อทุกมุมในเชิงวิชาการ นั้นอาจเป็นข้อจำกัดในเรื่องของพื้นที่ ดังที่อาจารย์กุสุมาเสนอไปแล้ว อย่างไรก็ตาม ผู้วิจารณ์ทั้งสองคนก็พยายามหยิบยกประเด็นที่น่าสนใจขึ้นมาพิจารณาวิเคราะห์ เพื่อให้ผู้อ่านนำไปคิดต่อ

จากการอ่านบทวิจารณ์ทั้งห้าชิ้น ประกอบกับงานชิ้นอื่นๆ และความรับรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมไทยในรอบสามสิบปีมานี้ พอที่จะพบข้อสังเกตเบื้องต้นบางประการ กล่าวคือ หากพิจารณางานวิจารณ์เฉพาะ 5 ชิ้นนี้ พบว่ามีประเด็นที่บทวิจารณ์ทั้งหมดเห็นพ้องกัน คือ งานของคุณวินทร์มีลักษณะเด่นด้านการเล่นกับรูปแบบการนำเสนอ ทั้งอาจารย์นพพร และคุณสุภาพก็บอกเหมือนกันว่าเป็นวรรณกรรมแนวทดลอง ซึ่งเป็นข้อที่ใช้เรียกกลุ่มวรรณกรรมที่แตกต่างไปจากแนวชนบ หรือมีวิธีการนำเสนอแตกต่างจากวรรณกรรมที่เราคุ้นเคย นอกจากนี้ อาจารย์นพพรยังชี้ว่าคุณวินทร์เป็นนักเขียนวรรณกรรมแนวทดลองที่ประสบความสำเร็จอย่างมากทั้ง “กลองและเงิน” คือได้รับรางวัลหลากหลาย ขณะเดียวกันก็มีกลุ่มผู้อ่านติดตามอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งผิดวิสัยของวรรณกรรมทดลองที่ส่วนใหญ่มีผู้อ่านค่อนข้างจำกัด แม้ว่าจะได้รางวัลหรือมีการกล่าวถึงบ้าง แต่กลุ่มคนอ่านจะค่อนข้างน้อยมาก ขณะเดียวกัน คุณสุภาพเองก็ยกให้คุณวินทร์เป็นผู้โดดเด่นอย่างแท้จริงในเส้นทางวรรณกรรมแนวทดลอง โดยแสดงผ่านเส้นทางวรรณกรรมแนวทดลองของไทยตั้งแต่ 14 ตุลา เรื่อยมา หากมองจากกรอบนี้ คุณวินทร์นับเป็นผู้ที่โดดเด่นอย่างแท้จริง เช่นเดียวกับคุณจรรยาพรที่แม้จะไม่ได้ใช้คำว่าวรรณกรรมแนวทดลอง แต่ก็บอกว่างานของคุณวินทร์ “ลึก” และคุณศรีสระบัวว่าวิธีการเขียนของคุณวินทร์เป็นแนวทางแบบเบรคซท์ เป็นที่ทราบกันดีว่าเบรคซท์เป็นนักเขียนบทละครชาวเยอรมันในแบบโมเดิร์น ซึ่งเป็นแนวทดลอง บทละครของเบรคซท์พยายามจะสลัดตัวเองออกจากแนวสำนึกนิยม ประเด็นนี้เป็นจุดเด่นหรือเป็นข้อที่นักวิจารณ์เห็นร่วมกันในสถานะของคุณวินทร์ ในฐานะนักเขียนแนวทดลอง

อาจารย์ชูศักดิ์เห็นว่าโดยรวมแล้วบทวิจารณ์ทั้ง 5 ชิ้นมีน้ำเสียงที่ดี และทำให้ฉุกคิดในบางประเด็น โดยเฉพาะการเชื่อมงานของคุณวินทร์เข้าไปบริบทของวรรณกรรมไทยร่วมสมัย หรือเข้ากับบริบทของการวิจารณ์วรรณกรรมไทยร่วมสมัย ในแง่นี้ ประเด็นที่บทวิจารณ์ส่วนใหญ่กล่าวถึงคือ รูปแบบ นับเป็นลักษณะที่โดดเด่นของคุณวินทร์ในการทดลองกับรูปแบบอันหลากหลายในทางวรรณศิลป์ ในบทของอาจารย์นพพรยกมา 3 เรื่อง ซึ่งเป็นการทดลองเล่นกับรูปแบบวรรณศิลป์ใน “โลกีย-นิพพาน” ที่คุณวินทร์นำกราฟฟิคดีไซน์มาประกอบในการนำเสนอเป็นสองคอลัมน์ขาวดำ และเล่นกับชุดคำพูดหรือชนบ เนื้อหาในเรื่องสั้นก็จะวิจารณ์สังคม ส่วนเรื่อง “หมึกหยดสุดท้าย” คุณวินทร์เล่นกับถ้อยคำ สำนวนภาษาที่มาจากสิ่งพิมพ์หลายแหล่ง ทั้งที่เป็นของราชการ และนวนิยาย เข้ามาปนกันในเรื่องของคุณวินทร์ อาจารย์ชูศักดิ์เห็นว่าประเด็นที่น่าสนใจก็คือ ประเด็นที่อาจารย์นพพรเสนอซึ่งตรงกันข้ามกับประเด็นที่คุณสุภาพตั้งไว้ กล่าวคือเมื่อพูดถึงวรรณกรรมแนวทดลองของคุณวินทร์ ในบริบทของงานวิจารณ์เหล่านี้ มักจะนำไปเทียบกับวรรณกรรมแนวเพื่อชีวิต ในกรณีของคุณสุภาพใช้คำว่าเพื่อชีวิตโดยตรง และพยายามที่จะเทียบว่างานของคุณวินทร์แตกต่างหรือเหมือนกับงานเพื่อชีวิตอย่างไร ส่วนของอาจารย์นพพรใช้คำว่าวรรณกรรมในแนวสำนึกนิยมและธรรมชาตินิยม โดยตั้งข้อสังเกตว่าความสำเร็จของวรรณกรรมแนวทดลองที่มีฐานผู้อ่านที่ค่อนข้างกว้างเป็นอันสูงส่งที่มาจากความสำเร็จที่วรรณกรรมเพื่อชีวิตได้ปูทางเรื่อง และเนื้อหาเหล่านี้ไว้แล้ว แต่คุณวินทร์นำงานเหล่านี้มาสร้างใหม่เพิ่มรูปแบบวรรณศิลป์อันหลากหลายเข้าไป เล่นกับวรรณศิลป์ หรือเล่นกับชนบ ซึ่งทำให้กลุ่มผู้อ่านรับได้ หรือกว้างขึ้น จึงต่างจากคุณสุภาพจนเกือบอยู่ในทิศทางตรงกันข้ามที่ว่า งานของคุณวินทร์เป็น

งานทดลอง และมีเนื้อหาวรรณกรรมเพื่อชีวิต แต่ขาดความลุ่มลึก ขาดวรรณศิลป์ ข้อเสนอในประเด็นนี้ทำให้ อาจารย์ชูศักดิ์เกิดข้อสงสัยว่า จริงๆแล้วความหมายของวรรณกรรมเพื่อชีวิตที่ตนเข้าใจจะมีความหมายเดียวกับของคุณสุภาพหรือไม่ เนื่องจากอาจารย์ชูศักดิ์เห็นว่าวรรณกรรมแนวทดลอง คือการเล่นกับรูปแบบ ซึ่งวรรณศิลป์ก็เป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบ แต่ว่าคุณสุภาพจะตั้งและมองว่าวรรณกรรมแนวทดลองเหล่านี้มีรูปแบบไปไกล แต่บางครั้งขาดวรรณศิลป์ ในขณะที่ข้อวิจารณ์ในประเด็นหลักที่คุณสุภาพมักจะท้วงติงก็คือ เนื้อหาของคณวินทร์มักจะตามไม่ทันรูปแบบที่พัฒนาไปมาก

นอกจากนี้ ประเด็นที่อาจารย์ชูศักดิ์สนใจต่อจากที่คุณสุภาพเสนอไว้ก็คือ วรรณกรรมแนวทดลองไม่ได้เริ่มที่คณวินทร์ แต่มีมาอยู่ก่อนแล้วนานพอสมควร หากย้อนกลับไปที่งาน ความเจ็บ ของคุณสุชาติ สวัสดิ์ศรี หรืองานของคุณสุวัฒน์ ศรีเชื้อ ช่วงก่อน 14 ตุลา นี่ก็สิ่งที่น่าสนใจ เพราะบริบทที่งานวรรณกรรมแนวทดลองของคณวินทร์ปรากฏขึ้น มักจะถูกนำไปพูดหรือเปรียบเทียบกับเป็นคู่ปรับกับวรรณกรรมเพื่อชีวิต ด้วยข้อสงสัยเบื้องต้นนี้ อาจารย์ชูศักดิ์เห็นว่าหากย้อนกลับจะพบว่าวรรณกรรมแนวทดลองที่เกิดขึ้นก่อน 14 ตุลา ปรากฏขึ้นมาในฐานะที่เป็นคู่ปรับกับวรรณกรรมนำหน้าในสังคมไทย ช่วงนั้นจะมีคุณสุชาติ คุณสุวัฒน์ หรือแม้แต่คุณวิทยากร เชียงกูล ก็เขียนงานวรรณกรรมที่เรียกว่าทดลอง ปรากฏตัวในฐานะทางเลือก ทางทดลองอีกทางหนึ่งที่ต่างไปจากวรรณกรรมนำหน้า แต่ว่าในยุคของคณวินทร์ไม่ใช่อย่างนั้น เพราะกลายเป็นว่าวรรณกรรมแนวทดลองของคณวินทร์ที่เกิดขึ้นมักถูกนำไปเปรียบเทียบกับวรรณกรรมเพื่อชีวิต แต่ไม่มีใครผู้ใดนำไปเปรียบเทียบกับวรรณกรรมนำหน้าอีกแล้ว ชวนให้ตั้งคำถามว่าเหตุใดจึงเกิดปรากฏการณ์เช่นนี้ขึ้น อาจารย์ชูศักดิ์ได้ตั้งข้อสังเกตเบื้องต้นเกี่ยวกับประเด็นนี้ว่า เนื่องมาจากการตั้งชื่อว่าวรรณกรรมทดลองเหมือนกันหมด อย่างคุณสุชาติก็ทดลองในแบบของคุณสุชาติ และเมื่อต่างยุคต่างสมัย การมองสถานการณ์ของวรรณกรรมแนวทดลองก็ต่างกันไปในแง่ที่ อาจารย์ชูศักดิ์มองว่าวรรณกรรมในยุคแรกก่อน 14 ตุลาเสนอตัวเป็นทางเลือกเพื่อที่จะให้แตกต่างหรือวิจารณ์แนวหน้า หรือวรรณกรรมสูตรสำเร็จของไทย เมื่อสถานการณ์ทางการเมืองคลี่คลายไปมากจนวรรณกรรมแนวทดลองหมดไป หรือกลุ่มนักเขียนปัญญาชนเหล่านี้ ภายหลังเมื่อรับแนววรรณกรรมเพื่อชีวิตของนักเขียนรุ่นพี่ในสมัย 2490 คือสมัย "ศรีบูรพา" เสนีย์ เสาวพงศ์ นายผี และ จิตร ภูมิศักดิ์ โดยเฉพาะช่วงหลัง 14 ตุลา ถึง 6 ตุลา เป็นกระแสใหญ่ที่ทำให้วรรณกรรมแนวทดลองบ้านเปลี่ยนไปและหันมารับวรรณกรรมแนวเพื่อชีวิตเข้ามา วรรณกรรมยุคหลัง 6 ตุลาเกิดความเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่ง เมื่อวรรณกรรมแนวเพื่อชีวิตถูกวิพากษ์วิจารณ์มากขึ้น ในแง่ที่เป็นเพื่อชีวิตนำหน้า ในกรณีนี้ อาจารย์ชูศักดิ์เห็นว่างานของคณวินทร์ หรืองานแนวทดลองจึงปรากฏตัวเป็นคู่ปรับกับแนวเพื่อชีวิตนำหน้าที่ถูกวิจารณ์อย่างมากในยุคหลัง 6 ตุลา

ความน่าสนใจของวรรณกรรมไทยในช่วงหลัง 6 ตุลา ตามทัศนะของอาจารย์ชูศักดิ์ คือเป็นช่วงที่วรรณกรรมและการวิจารณ์วรรณกรรมไทยมีลักษณะที่เป็นสัญญาณเกิดขึ้น คือ กระแสเพื่อชีวิตถูกกลบตบหายไปอย่างมาก โดยเฉพาะเหตุการณ์ 6 ตุลา ประกอบกับการล่มสลายของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย จะเป็นได้ว่าในช่วงปี 2523 ถึง 2524 ทิศทาง และบทบาทของวรรณกรรมเพื่อชีวิตถูกวิจารณ์และถูกเบียดตกเวทีประวัติศาสตร์วรรณกรรมไทย ขณะเดียวกันการวิจารณ์หรือวรรณกรรมวิจารณ์เริ่มเปลี่ยนความสนใจจากวรรณกรรมที่อยู่ในฐานะเป็นสื่อกระตุ้นอุดมการณ์ หรือวิพากษ์วิจารณ์ระบบความแตกต่างทางชนชั้น มาเป็นการมองวรรณกรรมในฐานะที่เป็นตัวแทนของมนุษย์ นำเสนอพลัง อารมณ์ กระตุ้นจิตสำนึกของความเป็นมนุษย์ หรือวิพากษ์วิจารณ์สังคม ซึ่งเรียกโดยรวมว่าวรรณกรรมสร้างสรรค์ ในแง่วรรณกรรมวิจารณ์เปลี่ยนอย่างเห็นได้ชัดตั้งแต่ 2519 เรื่อยมา จนกลายเป็นบทวิจารณ์วรรณกรรมสำนักแนวสร้างสรรค์ คือจะลดทอนวรรณกรรมในมิติ หรือ ในฐานะสื่อที่จะปลุกกระตุ้น หรือปลุกจิตสำนึกอุดมการณ์ในแบบชนชั้นลง และเน้นลักษณะที่เป็นมนุษยนิยมมากขึ้น อาจารย์ชูศักดิ์เห็นว่าวรรณกรรมตามไม่ทันวรรณกรรมวิจารณ์ที่เปลี่ยนไปแล้ว เนื่องจากเกิดแรงเฉื่อยของนักเขียนวรรณกรรมแนวเพื่อชีวิตขึ้น ในยุค 2519 ซึ่งมีกลุ่มนักเขียนที่ยังอยู่

ในกระแสวรรณกรรมเพื่อชีวิต ที่ยังปรับตัวไม่ทันกับบริบททางวรรณกรรม หรือการวิจารณ์วรรณกรรมที่เปลี่ยนไปแล้ว ไม่ว่าจะเป็น คมทวน คันธนู จำลอง ผังชลจิตร หรือ วัฒน์ วรรลยางกูร นักเขียนกลุ่มนี้มาจากค่ายเพื่อชีวิตก่อน 6 ตุลา แต่หลัง 6 ตุลา คนกลุ่มนี้ก็ลุกขึ้นมาวิจารณ์วรรณกรรมชีวิต ในขณะที่การผลิตงานในแนวใหม่ยังทำได้ไม่ทัน เพราะต้องอาศัยเวลาพอสมควร งานที่เกิดขึ้นใหม่นี้ยังก้ำกึ่งระหว่างงานวรรณกรรมเพื่อชีวิตกับการพยายามหาแนวทางใหม่ ขณะที่ในเชิงวรรณกรรมวิจารณ์ไปไกลแล้ว อาจารย์ชูศักดิ์เสนอให้พิจารณาปรากฏการณ์ในช่วงปี 2520 ถึง 2530 ว่านักเขียนที่ได้รับการยอมรับการยกย่อง หรือได้รับรางวัลซีไรต์ ส่วนหนึ่งเป็นนักเขียนที่มาจากเพื่อชีวิต คือนักวิจารณ์พยายามที่จะหานักเขียนแนวสร้างสรรค์อย่างของตัวเองต้องการ แต่ไปเจอกับนักเขียนแนวเพื่อชีวิตที่ต้องการจะปรับตัวเป็นงานสร้างสรรค์ ในแง่หนึ่งจึงมองว่างานของคุณวินทร์เป็นงานที่นักวิจารณ์แนวสร้างสรรค์รอที่จะอ่านแล้วยังไม่ปรากฏ เมื่อเกิดขึ้นจึงเป็นที่ชื่นชมมาก เพราะงานของคุณวินทร์เป็นอีกกระแสเสียงหนึ่ง เป็นอีกสำเนียงหนึ่ง หรือเป็นอีกสไตล์หนึ่งที่ต่างไปจากกลุ่มวรรณกรรมเพื่อชีวิต หรือพวกที่ตกค้างด้วยแรงเฉื่อยมาจากวรรณกรรมเพื่อชีวิต

อาจารย์ชูศักดิ์เห็นว่าในเวลานั้นนอกจากกลุ่มเพื่อชีวิตที่โดดเด่นแล้ว ยังมีกลุ่มไปยาลใหญ่ ที่มีมาตั้งแต่ 2520 แต่ยังไม่ได้รับการยอมรับมากพอที่จะขึ้นมาอยู่เวทีวรรณกรรม หรือวรรณกรรมสร้างสรรค์ การเกิดของกลุ่มไปยาลใหญ่ ก่อให้เกิดเหตุการณ์บาดหมางใจกันเล็กน้อย เมื่อโน้ต อุดม แตพานิช มาเขียนหนังสือ และมีนักเขียนวรรณกรรมเพื่อชีวิตบางคนแสดงทัศนคติว่าเป็นตลกริมมาเขียนวรรณกรรม ด้วยเหตุนี้ในช่วง 2520 ถึง 2530 อาจารย์ชูศักดิ์มองว่ากลุ่มนักเขียนเพื่อชีวิตยังอยู่ และมีบทบาทที่ค่อนข้างสูง ในขณะเดียวกัน นักเขียนกลุ่มนี้ก็พยายามที่จะปรับตัวอยู่ แต่การวิจารณ์วรรณกรรมในช่วงนั้นไปไกลกว่านั้นแล้ว เพราะบทวิจารณ์เลิกล้อถึงเรื่องชนชั้นไปนานแล้ว จึงอาจกล่าวได้ว่าคุณวินทร์เป็นนักเขียนรุ่นใหม่คนแรกที่แหวกกรอบของวรรณกรรมเพื่อชีวิตออกมาได้ และลุกขึ้นมาเป็นหัวขบวนที่อาจเรียกว่าแนวทดลองงานของคุณวินทร์จึงนับเป็นจุดเปลี่ยนที่จะทำให้กระแสวรรณกรรมเพื่อชีวิตหยุดซังกาลง เนื่องจากงานของคุณวินทร์ที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ดอกหญ้า หรือทำให้นักวิจารณ์แนวสร้างสรรค์ที่แสวงหางานเช่นนี้มานานแล้ว ในท้ายที่สุดก็เจอ จนกลายเป็นที่กล่าวขวัญกัน อาจารย์ชูศักดิ์ตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจว่างานของคุณวินทร์ที่ปรากฏในช่วงต้นๆ มีเสียงวิจารณ์อย่างที่คุณสุภาพวิจารณ์กันมาก ว่าเล่นแต่รูปแบบ เนื้อหาไม่หนักแน่น ยังขาดความลุ่มลึก ซึ่งถือว่าเป็นการวิจารณ์ที่ยังติดอยู่กับแนวคิดเพื่อชีวิต ในขณะที่งานของคุณวินทร์ไปไกลกว่านั้นแล้ว อาจารย์ชูศักดิ์ยืนยันว่า ถ้ามองว่าคุณวินทร์สถาปนาตัวเองขึ้นมาเป็นแถวหน้าของวรรณกรรมแนวทดลอง แนวสร้างสรรค์ ก็จะมีกลุ่มทดลองตามมาเป็นขบวน ไม่ว่าจะเป็น ปราบดา หยุ่น อนุสรณ์ ตีปยานนท์ ภาณุ ตรีเวช กิตติพล สรคานนท์ และนักเขียนอีกหลายคนที่เสนองานเขียนแนวนี้ เป็นการเปลี่ยนตั้งแต่ปี 2540 ถึง 2545 ดังจะเห็นจากรายชื่อวรรณกรรมเข้าชิงรางวัลซีไรต์

ต่อจากนั้น อาจารย์ชูศักดิ์เสนอประเด็นที่คุณเจริญพรเสนอไว้ในบทวิจารณ์ โดยเฉพาะกรอบวรรณกรรมสร้างสรรค์ของคุณวินทร์ คุณเจริญพรพยายามที่จะวิจารณ์กรอบการเล่นของคุณวินทร์เหล่านี้ว่าแสดงให้เห็นว่าวัตถุนิยมโยกคลอนอุดมการณ์ของคนได้ คือมุ่งมองในแง่ความหลงใหลวัตถุ ในกรณีนี้ อาจารย์ชูศักดิ์ชี้ว่าสามารถมองในแง่อื่นได้อีกหลายทาง แต่แนวที่ได้ยินกันมากขึ้น คือการวิจารณ์ในแนวสร้างสรรค์ และมองความเชื่อมโยงวรรณกรรมวิจารณ์เข้ากับสังคม ปัญหาใหญ่ๆ ที่เห็น คือ จะเชื่อมโยงกับปัญหานามธรรมกว้างๆ เช่น ความหลงใหลในวัตถุ ความเสื่อมศีลธรรมของนักการเมืองไทย ได้อย่างไร เพราะสิ่งนี้เป็นกรอบใหญ่ที่ต่างจากวรรณกรรมเพื่อชีวิต นักวิจารณ์วรรณกรรมเพื่อชีวิตจะพยายามโยงกับชนชั้นเพียงอย่างเดียว ถ้ามองในแง่นี้ สถานะของคุณวินทร์จึงมีความสำคัญ เพราะเป็นนักเขียนคนแรกที่สามารถสถาปนาแนวทดลองที่ไม่ต้องไปผูกติดกับเรื่องอุดมการณ์ทางการเมือง นับเป็นการเปิดพื้นที่ให้แก่นักเขียนรุ่นหลังที่ตามกันมาอีกเป็นจำนวนมาก แต่ประเด็นที่สำคัญกว่าก็คือ ความจริงมีการกรุยทางนี้มาแล้วจากการวิจารณ์วรรณกรรมที่เกิดหลัง 6 ตุลา 2519 หากสมมุติฐานนี้ของอาจารย์ชูศักดิ์ถูกก็หมายความว่า

วรรณกรรมวิจารณ์สร้างทางไปก่อน และนักเขียนสร้างงานตามงานวิจารณ์ ที่เป็นเช่นนี้เนื่องมาจากนักวิจารณ์ หรือวรรณกรรมวิจารณ์จำนวนหนึ่งอาจจะได้อ่านงานจากที่อื่นและนำเสนอเรื่องเหล่านี้ไว้ เช่น วรรณกรรมแนวสัจนิยมมหัศจรรย์ (magic realism) อันเป็นผลจากผู้ที่อ่านวรรณกรรมของเพื่อนร่วมโลก แล้วนำมาเล่าต่อ จนทำให้เกิดวรรณกรรมแนวนี้ในสังคมบ้านเรา ซึ่งในท้ายที่สุดวรรณกรรมก็ยังนำหน้าวรรณกรรมวิจารณ์อยู่ดี

อาจารย์กุสุมาเสนอความเห็นในประเด็นนักวิจารณ์นำนักเขียนต่อจากอาจารย์ชูศักดิ์ โดยเสนอให้พิจารณาบทวิจารณ์ 10 ชิ้นที่เพิ่งนำเสนอไปจะพบว่าบทวิจารณ์ที่เลือกมานั้นจำนวนหนึ่งเป็นของนักวิจารณ์คนเดียวกัน และบทวิจารณ์เหล่านี้นำเสนอประเด็นที่ซ้ำกัน อีกทั้งบทวิจารณ์เหล่านี้ไม่มีลักษณะของการวิจารณ์ซ้อนวิจารณ์ทั้งเรื่อง แต่จะเป็นการแย้งในบางประเด็น และประเด็นที่ไม่เห็นด้วยจะปรากฏอยู่ในวงเล็บ ซึ่งอาจารย์กุสุมาเห็นควรว่าน่าจะมีการขยายแนวคิดเรื่องการวิจารณ์ซ้อนทั้งเรื่องในแนวคิดวิชาการมากขึ้น

อาจารย์สุวรรณาตั้งข้อสังเกตว่าการอภิปรายในวันนี้เป็นเรื่องนวัตกรรมของคุณวินทร์ เสียวาริน ซึ่งในขณะที่โครงการตั้งชื่อกิจกรรมนี้ขึ้นก็เพื่อนำไปที่แนวนวัตกรรมของคุณวินทร์ และที่อภิปรายผ่านมาส่วนใหญ่จะพบว่าเป็นนวัตกรรมในเชิงรูปแบบ เพราะนวัตกรรมด้านรูปแบบเป็นประเด็นที่เห็นและจับทางได้ง่ายว่าอย่างไรบ้าง ส่วนนวัตกรรมส่วนที่ลึกกว่าและอาจสำคัญมากกว่านวัตกรรมเพียงรูปแบบคืออะไร อาจารย์สุวรรณาเห็นว่าสิ่งที่พอจะสรุปได้จากการอภิปรายของอาจารย์ชูศักดิ์คือ นวัตกรรมในที่นี้ไม่ใช่เป็นเพียงรูปแบบที่เกิดขึ้น แต่ยังเป็นการแหวกกระแสของวรรณกรรมกลุ่มหนึ่ง หรือช่วงหนึ่ง ณ เวลาหนึ่งซึ่งเป็นการแหวกหลัก และขณะนั้นก็สามรถอยู่ได้มันคงพอสมควร โดยส่วนตัวมักจะตั้งคำถามเสมอว่า งานเขียนของคุณวินทร์จะเรียกว่าเป็นแนวทดลองไปตลอดกาลหรือ เพราะเมื่อทดลองไประยะหนึ่งก็ต้องอยู่ตัวได้ ประเด็นที่อาจารย์ชูศักดิ์เสนอไม่ใช่เพียงสิ่งที่จะอธิบายนวัตกรรมนี้ว่าเป็นวรรณกรรมแนวทดลอง แต่ยังทำให้เห็นว่านวัตกรรมที่เกิดขึ้นจริงๆ นั้นคืออะไร

นอกจากนี้ อาจารย์สุวรรณายังเห็นว่าคำว่ากระแสเป็นสิ่งที่ใช้อธิบายในสิ่งที่เรายังไม่รู้แน่ชัด จากประเด็นที่อาจารย์ชูศักดิ์กล่าวถึงเป็นสิ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจนว่าคำว่านวัตกรรมไม่ใช่สิ่งที่สายตามองเห็นได้อย่างชัดเจน เช่นเดียวกับที่คุณจรรยาพรใช้คำว่าเปลือก และยังเสนอความเห็นในแง่ของตัวละคร และความลึกของตัวละคร ความเป็นตัวละคร หรือพฤติกรรมที่อยู่ข้างใน ก็ถือว่าเป็นนวัตกรรมที่เราไม่ได้ศึกษาอย่างชัดเจนนัก อาจารย์สุวรรณาอธิบายเสริมในประเด็นที่อาจารย์ขมัยภกรกล่าวถึงในช่วงเช้าเกี่ยวกับสิ่งที่อาจารย์สุวรรณาได้วิจารณ์งานของคุณวินทร์ว่าสมบูรณ์จนไม่รู้จะติอะไรนั้น ไม่ได้หมายความว่าคุณวินทร์สร้างงานแล้วผู้อ่านขึ้นไม่ถึง หรือได้ระดับขึ้นไปไม่ถึง แต่หมายความว่ายังมีบางอย่างข้างในนั้นที่ยังไม่สามารถสำรวจและอธิบายได้อย่างถ้วนทั่วด้วยขาดบันได ทั้งนี้ อาจารย์สุวรรณายังเห็นว่าลักษณะนวัตกรรมในงานคุณวินทร์ หรืองานแนวทดลอง เป็นศัพท์ที่ทั้งนักเขียน นักอ่าน ผู้สอน และผู้ศึกษาวรรณกรรมน่าจะช่วยกันนิยาม เพื่อสร้างความกระจ่างว่าหมายความว่าถึงอะไรกันแน่ โดยที่ไม่ต้องตั้งมาเป็นกรอบว่าคำนี้หมายความว่าอย่างไร แต่เป็นการทำความเข้าใจร่วมกันที่เกิดหลังจากการอ่านตัวบทจริงๆ

ประเด็นสุดท้าย อาจารย์สุวรรณากล่าวถึงข้อสังเกตของอาจารย์ชูศักดิ์ว่า งานวิจารณ์เป็นงานวรรณกรรมหุติยภูมิสามารถที่จะนำหน้าวรรณกรรมได้ ในความหมายนี้ อาจารย์สุวรรณาเห็นว่าบทวิจารณ์นั้นอาจเป็นวาทกรรมอิสระก็เป็นได้ ทั้งนี้เพราะโครงการวิจัยเห็นว่าบทวิจารณ์น่าจะเป็นได้ทั้งสองลักษณะ คือเป็นได้ทั้งวาทกรรมหุติยภูมิ เกิดขึ้นได้เมื่อมีตัวบท ขณะเดียวกันก็สามารถที่จะนำหน้าวรรณกรรมได้ ซึ่งหมายถึงสร้างหรือปรับความคิดให้เกิดความเปลี่ยนแปลง อันถือว่าเป็นการนำหน้าวรรณกรรม แต่ไม่ใช่หน้าหน้าก่อนที่ตัวบทจะเกิด กล่าวคือไม่ใช่เขียนบทวิจารณ์นำหน้าวรรณกรรมแล้วเกิดวรรณกรรมเรื่องนั้นตามมา ลักษณะที่สองคือ งานวิจารณ์น่าจะเป็นวาทกรรมอิสระได้ เช่น บทวิจารณ์เรื่อง "ศัตรูที่เลื่อนไหลฯ" ของอาจารย์เจตนา นาควัชระ ถือว่าเป็นวาทกรรมอิสระโดยสมบูรณ์ เพราะก่อให้เกิด

กระแสความตื่นตัวของผู้เขียน กระแสของผู้อ่านที่จะทำความเข้าใจวรรณกรรมบางอย่าง และสามารถนำไปใช้กับวรรณกรรมก่อนหน้านั้น ที่อยู่ขณะนั้น และที่ตามหลังมาหลายเรื่อง ลักษณะเช่นนี้เรียกว่าเป็นงานวิจารณ์ที่เป็นวาทกรรมอิสระโดยแท้จริง

ผู้เข้าร่วมสัมมนาคนหนึ่งขอให้อาจารย์ชูศักดิ์ขยายความเรื่องแนวทางการเปลี่ยนของนักเขียนเพื่อชีวิต หลังจากที่ได้สถาปนาบทบาทของตนเองขึ้นมาจนกลายเป็นกระแสหลัก เมื่อถึงจุดหนึ่งก็ต้องมีการทบทวนหรือตัดแปลงก่อนที่คฤณวินทร์จะเข้ามา และในส่วนที่ว่าวรรณกรรมวิจารณ์ที่นักวิจารณ์กำลังรื้อวรรณกรรมที่อยากเห็นนั้นมีความหมายว่าอย่างไร

อาจารย์ชูศักดิ์อธิบายเพิ่มเติมว่ากระแสวิจารณ์วรรณกรรมของไทยมีการเปลี่ยนจากช่วงหลัง 6 ตุลา เนื่องจากในช่วงก่อน 6 ตุลา วรรณกรรมวิจารณ์จะถูกครอบงำโดยกระแสของสังคม และในแวดวงวรรณกรรมส่วนหนึ่งถูกครอบงำด้วยกระแสการวิจารณ์เพื่อชีวิต หากย้อนไปศึกษางานจิตร ภูมิศักดิ์ นายผี บรรจง บรรเจิดศิลป์ ที่มองวรรณกรรมว่ามีหน้าที่รับใช้สังคม เพื่อคน เพื่อชีวิต จุดสำคัญก็คือวรรณกรรมต้องเป็นการต่อสู้เพื่อชนชั้น อุดมการณ์ทางการเมือง และหน้าที่ของวรรณกรรมวิจารณ์ก็จะใช้กรอบนี้ในการวิจารณ์ โดยมองว่าวรรณกรรมจะต้องทำหน้าที่เปิดเผยปัญหาในเชิงชนชั้น หรือปัญหาความแตกต่างระหว่างชนชั้น และถ้าเป็นไปตามสูตรต้องเสนอทางออกให้ด้วย ซึ่งทางออกก็มีอยู่ทางเดียวคือเข้าป่าจับปืน หรือต่อต้านชนชั้นปกครอง สิ่งนี้เป็นบรรทัดฐานที่สำนักวิจารณ์วรรณกรรมยุคนั้นใช้ และเป็นแนวทางที่นักเขียนรับมาเป็นแนวทางในการสร้างงานด้วย หลังเหตุการณ์ 6 ตุลา เกิดความล่มสลายของคอมมิวนิสต์ และพรรคคอมมิวนิสต์ก็ล่มสลายไปด้วย นักคิด นักวิจารณ์ที่เข้าป่า เมื่อออกมาก็เปลี่ยนไปหมด ทั้งยังเริ่มมีการตั้งคำถามกับสิ่งที่ตนเองเคยเชื่อ เคยทำ นักวิจารณ์อย่างเสถียร จันทิมาธร ที่เขียนถึงกระแสวรรณกรรมเพื่อชีวิตก็เปลี่ยนไปมาก นักวิจารณ์รุ่นเก่าอย่างบรรจง บรรเจิดศิลป์ เมื่อออกมาจากป่าก็ไม่ได้เขียนบทวิจารณ์อีก สิ่งที่เกิดขึ้นในวงการวรรณกรรมวิจารณ์หลัง 6 ตุลา คือมีนักวิชาการในมหาวิทยาลัย ที่ได้เคยเสนอตัวเองเป็นทางหนึ่งของการวิจารณ์ แต่ถูกเสียงของกระแสเพื่อชีวิตกลบไป เริ่มมีช่องทางได้พูดมากขึ้น จึงทำให้บทบาทของการวิจารณ์ในแนวนี้เริ่มเป็นที่ยอมรับ หรือเป็นเสียงที่คนในวงวรรณกรรมฟังมากขึ้น ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดในการเปลี่ยนเรื่องรสนิยมในวงวรรณกรรมวิจารณ์ คือบันทึกการประชุมการให้ [redacted] ประมาณปี 2522-2523 มีอยู่ปีหนึ่งซึ่งกรรมการในที่ประชุมกล่าวว่าปีนี้จะไม่ให้รางวัล เพราะเรื่องสั้นที่ส่งมาทั้งหมดออกแนวแบบขมขื่น จุดนี้แสดงให้เห็นว่า แม้นักเขียนยังคงเขียนงานแนวเพื่อชีวิตอยู่ แต่กรรมการตัดสินก็ทนไม่ไหวว่า เหตุใดการเขียนงานจึงมีแต่เรื่องที่มีดมน ขมขื่น ประเด็นนี้แสดงให้เห็นถึงความไม่ลงรอยกันระหว่างกลุ่มผู้อ่านหรือผู้วิจารณ์กับงานวรรณกรรม ขณะเดียวกันวรรณกรรมวิจารณ์ในช่วงนั้นมองวรรณกรรมไปในอีกแบบหนึ่งแล้ว เริ่มมองเห็นปัญหาสังคมแล้ว และมองว่าวรรณกรรมควรที่จะวิพากษ์วิจารณ์และสะท้อนปัญหาสังคม ซึ่งการสะท้อนปัญหาสังคมของวรรณกรรมเหล่านั้นเป็นคนละแนวทางกับวรรณกรรมสายเพื่อชีวิต กลุ่มวิจารณ์แนวนี้เริ่มจากอาจารย์ในมหาวิทยาลัย และเริ่มขยายตัวไปสู่ นักวิชาการ นักวิจารณ์สมัยใหม่ที่เริ่มสร้างกระแส ในขณะที่นักวิจารณ์กลุ่มเดิมหรือแนวเดิมก็เริ่มค่อยๆหายไปจากวงการ การวิจารณ์แนวใหม่เริ่มเป็นที่ตอบสนองในสังคม จุดเปลี่ยนหนึ่งที่สำคัญคือวรรณกรรมชีวิต กับ วรรณกรรมสร้างสรรค์ ทั้งสองคำมีลักษณะพิเศษในสังคมไทย เป็นคำที่ไม่สามารถแปลเป็นภาษาอังกฤษได้ เนื่องจากการบัญญัติคำขึ้นมาเพื่อที่จะอธิบายสังคมไทย หรือเพื่อให้เกิดความแตกต่าง อาจารย์ชูศักดิ์เห็นว่าประเด็นนี้น่าสนใจ เพราะคำว่าวรรณกรรมเพื่อชีวิตก็ไม่มีในภาษาอังกฤษ หากจะแปลต้องแปลเป็น socialist realistic หรือ วรรณกรรมสังคมนิยม สังคมนิยม ปรากฏการณ์นี้เป็นสิ่งที่บอกถึงจุดเปลี่ยนในด้านรสนิยมของวรรณกรรม กฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน หรือการประเมินคุณค่าวรรณกรรมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวรรณกรรมวิจารณ์ที่เปลี่ยนมาเป็นวรรณกรรมสร้างสรรค์ ซึ่งจะเปิดกว้างมากกว่า

อาจารย์ชูศักดิ์เห็นว่าหากโยกกลับมาทำงานของคุณวินทร์ซึ่งมีความพิเศษตรงที่กลุ่มนักเขียนโดยเฉพาะกลุ่มนักเขียนผู้หญิงที่เขียนลงในนิตยสาร ก็มีแวดวง มีสังคมของตนเองอยู่แล้ว และอาจถือเป็นกระแสใหญ่ ส่วนคำว่ากระแสหลักในที่นี้ใช้เมื่อพูดถึงคนกลุ่มน้อย ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่อ่านวรรณกรรมที่จริงจัง ในขณะที่กลุ่มเพื่อชีวิตนั้นจะเป็นกลุ่มใหญ่ วรรณกรรมสร้างสรรค์เป็นกลุ่มย่อยในกลุ่มใหญ่ ถ้าเป็นวรรณกรรมทั่วไป กลุ่มนวนิยายชีวิตครอบครัว ชีวิตรักจะเป็นกลุ่มใหญ่ และเป็นกระแสที่อยู่ได้ดี แต่กลุ่มเล็กในกลุ่มใหญ่ที่มีการแย่งชิง มีการผลัดเปลี่ยนหลายครั้ง ดังเช่นในกรณีของคุณวินทร์ก็จะเห็นว่าคุณวินทร์สร้างพื้นที่ของตัวเองขึ้นมาได้ และเป็นสิ่งที่ยืนยันว่ากระแสวรรณกรรมเพื่อชีวิตได้กลายมาเป็นวรรณกรรมสร้างสรรค์แล้ว จะเห็นได้ว่านักเขียนแนวนี้หลายคนเขียนงานโดยที่ไม่ผูกกับคำว่าเพื่อชีวิต และสามารถดำรงชีวิตได้โดยการเขียนหนังสือ เช่น มาลา คำจันทร์ แต่ในที่สุดมาลา คำจันทร์ ต้องหันไปเขียนนิยายลงในนิตยสารผู้หญิง แต่คุณวินทร์ยังเป็นคนเดียวที่เขียนงานคุณภาพและยังคงไม่เปลี่ยนไปเขียนอยู่ตามหน้า นิตยสารผู้หญิง อย่างมากที่สุดก็เขียนลงมติชนสุดสัปดาห์ นักเขียนกลุ่มนี้เดิมเป็นนักประพันธ์ให้แก่วงการรวมอยู่ในกลุ่มเพื่อชีวิต คุณวินทร์เป็นคนแรกๆ ซึ่งอาจรวมคุณชาติ กอบจิตติอีกคนที่สามารถสถาปนาตนเองได้โดยไม่ต้องเปลี่ยนไปเขียนแนวอื่น อาจารย์ชูศักดิ์คาดว่าต่อไปงานและนักเขียนกระแสนี้จะมีเพิ่มขึ้น และต่อไปงานวรรณกรรมของไทยก็คงจะเป็นแบบตะวันตกที่มีแนวซีเรียส และบันเทิง โดยที่ไม่ใช้คำนิยามแบบเดิมแล้ว

5. การสนทนากับนักเขียน โดย คุณวินทร์ เลียววาริณ

อาจารย์รัตนฤทัยแนะนำภูมิหลังของคุณวินทร์อย่างคร่าวๆ ว่าคุณวินทร์เกิดที่หาดใหญ่ เมื่อ พ.ศ. 2499 จบการศึกษา มศ.3 ที่หาดใหญ่ และมาเรียน มศ.4 ที่โรงเรียนบดินทร์เดชา จบสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และไปเขียน perspective ที่สิงคโปร์ 3 ปีกว่า เรียนกราฟฟิก เรียนภาพยนตร์ เรียนและสถาปนิกที่อเมริกาอีกสองปี กลับมาทำงานโฆษณาอีกสิบกว่าปี และเรียนปริญญาโททางการตลาดที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ขณะเดียวกันก็เขียนหนังสือไปด้วย งานเขียนเรื่องแรก เรื่อง "ไฟ" ลงตีพิมพ์ในนิตยสาร อิมเมจ ปี 2534 คุณวินทร์เขียนหนังสือมา 20 กว่าปี มีผลงาน 34 เรื่อง และหากรวมจดหมายที่เขียนทางอีเมลกับปราบดาอีก 6 เล่ม ทั้งยังมีงานที่คุณวินทร์จ้างแปลเป็นภาษาอังกฤษเพื่อเผยแพร่ในระดับนานาชาติอีกจำนวนหนึ่ง ได้รับรางวัลช่อการะเกดมา 3 รางวัล ได้รับรางวัลจากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือฯ 3 รางวัล ได้รับรางวัลซีไรต์ 2 รางวัล ได้รับรางวัลจากสมาคมภาษาและหนังสือฯ และได้รับรางวัลศิลปากร ปี 2549 เขียนหนังสือ เขียนนิยายภาพ เขียนการ์ตูน เขียนเรื่องซ้ำชั้น ออกแบบการ์ดทั่วไป ในเทศกาลต่างๆ ออกแบบการ์ดแต่งงานเฉพาะบุคคล ออกแบบปกหนังสือนวนิยาย เช่นหนังสือของอาริตา กฤษณา อโศกสิน เขียนบทภาพยนตร์หลายเรื่อง แต่ไม่ได้สร้างเป็นภาพยนตร์ จึงนำบทภาพยนตร์มาเขียนเป็นนวนิยาย เช่นเรื่อง *ฝนตกขึ้นฟ้า* เขียนแบบฟิล์มมันว์ และบทภาพยนตร์ที่ได้สร้างคือเรื่อง *ปืนใหญ่จอมสลัด* ซึ่งมีนวนิยายที่เขียนขึ้นด้วยคือ *บุหงาปารี* และ *บุหงาดานี* ทั้งนี้ อาจารย์รัตนฤทัยกล่าวว่าถ้าอยากทราบเรื่องราวต่างๆ ของคุณวินทร์ให้อ่านหนังสืออัตชีวประวัติของคุณวินทร์ ชื่อ *เดินไปให้สุดฝัน*

อาจารย์รัตนฤทัยเห็นว่าในวันนี้มี 3-4 ประเด็นที่อยากให้คุณวินทร์กล่าวถึง คือ การสร้างงานของคุณวินทร์ คุณวินทร์กับการวิจารณ์ การใช้พื้นที่เสมือนจริงเพื่อประโยชน์ในการสร้างงานหรือรับความรู้ความคิดเห็นที่มีต่อคุณวินทร์ และการที่ถูกเรียกว่านักเขียนแนวทดลอง

คุณวินทร์ขอบคุณผู้มีเกียรติทุกคน และผู้ที่จัดงานมาก เพราะในวันแรกที่เขียนหนังสือก็ไม่คิดว่าจะมีผู้มาศึกษางาน มีการวิจารณ์ไม่ว่าจะเป็นเชิงบวกหรือเชิงลบ ส่วนประเด็นเรื่องการทำงานทดลองนั้น คุณวินทร์ยอมรับว่าอาจเป็นนิสัยส่วนตัวที่เบื่อง่าย และชอบทำอะไรสั้นๆ เร็วๆ ก็อาจเป็นไปได้ เมื่อได้มาทำงานด้านนี้ หรือการเรียนรู้มาทางด้านออกแบบจึงเป็นการต่อยอดพื้นฐานตนเองที่ต้องการทำอะไรที่ฉีกแนวออกไป และ

เมื่อทำงานด้านศิลปะก็ตอกย้ำความเชื่อว่า ทุกอย่างในโลกนี้สามารถสร้างขึ้นได้เสมอ และ “โอเค” ไม่มีวันหมด คุณวินทร์เชื่อว่าในช่วงแรกที่เขียนงานก็มีคนตั้งคำถามว่าทดลองไปอย่างนี้เรื่อย ๆ วันหนึ่งก็ต้องหมด เพราะว่าจะมีลูกเล่นอะไรมากมายนัก แต่ในความจริง สำหรับงานศิลปะถ้าเราเปิดหูเปิดตาให้ดีจะพบว่าไม่มีวันหมด ถ้าหมดได้จริงหนังสือลืบลวดคงเลิกสร้างไปนานแล้ว แต่เราสามารถสร้างสิ่งใหม่ได้ตลอดเวลา สิ่งสำคัญขึ้นอยู่กับว่าเรามองเห็นสิ่งใหม่หรือไม่ เราเชื่อในพลังของความคิดสร้างสรรค์หรือไม่ และจะสร้างงานได้หรือไม่ คุณวินทร์เชื่อว่าคนที่เป้นศิลปิน หรือนักเขียนทุกคนพยายามแสวงหาความแปลกใหม่ สิ่งนั้นคืองานทดลองในตัวเขาเองอยู่แล้ว ในช่วงแรก หลังจากที่คุณวินทร์เขียนงานโดยใช้กราฟฟิคต่างๆ จึงดูเหมือนเป็นการผูกขาดการทดลองเรื่องรูปแบบ ถ้าเป็นการใช้กราฟฟิค ใช้ข้อความ ใช้การแบ่งหน้าเป็นการทดลอง คุณวินทร์ยอมรับว่ารูปแบบวรรณศิลป์ก็นับเป็นแนวทดลองอีกแบบหนึ่ง และเป็นวิธีการเล่าเรื่องอีกแบบหนึ่งในรูปของวรรณศิลป์ ในช่วงแรกหลังจากที่ได้ใช้กราฟฟิครู้สึกตื่นเต้น และเมื่อย้อนกลับไปศึกษางานในสมัยเก่า พบว่างานทดลองด้านวรรณศิลป์มีมาตั้งแต่ศตวรรษอื่นๆ ของโลก มีคนทำมาก่อนนานมากแล้ว จึงทำให้รู้สึกว่าศิลปะกว้างกว่าที่เราจะรู้ และสามารถต่อยอดจากสิ่งต่างๆ ที่เกิดได้ คงไม่มีสิ่งที่เป็นนวัตกรรมใหม่เอี่ยมล้วนๆ หรือเป็นสิ่งที่สร้างมาจากศูนย์อย่างแท้จริง คุณวินทร์เชื่อว่าถ้าใช้ความคิดสร้างสรรค์ได้ถูกก็สามารถต่อยอดสร้างอะไรได้เป็นจำนวนมาก

นอกจากนี้ คุณวินทร์คิดว่าตนเองเป็นศิลปินมากกว่านักเขียน เพราะฉะนั้นในการทำงานจึงไม่คิดว่ากำลังเขียนหนังสือ แต่กำลังทำงานศิลปะอยู่ เพราะฉะนั้น งานต่างๆ ที่มีกราฟฟิค รูปภาพ จึงเป็นผลที่เกิดมาจากการออกแบบงาน การสร้างสรรค์งานศิลปะ เพราะถ้าคิดว่ากำลังเขียนหนังสือ ก็จะมีแต่ตัวหนังสือ ไม่มีทางมีรูป มีกราฟฟิค เพราะว่ามันมองไม่เหมือนกัน ดังนั้น เมื่อคุณวินทร์ไม่เคยคิดว่าเขียนหนังสือ แต่เป็นการสร้างงานศิลปะ นี่คือการแตกต่างที่บางคนอาจเข้าใจว่าเหตุใดงานเขียนจึงเป็นอย่างนี้ มีรูปแบบเช่นนี้ ซึ่งอาจเป็นสายทางใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อนก็ได้ และการที่มีหลายคนบอกว่างานคุณวินทร์มีภาพ เพราะทำงานโฆษณามาก่อน ในความความจริงทำงานศิลปะมาก่อนที่จะทำงานโฆษณาเสียอีก สิ่งเหล่านี้เป็นผลจากการคิดนอกกรอบ ก่อนที่จะเขียนหนังสือ ก็เขียนนิยายภาพ เขียนการ์ตูนแล้ว

อาจารย์ธีรฤทัยถามต่อเกี่ยวกับการเล่นกับประเภทงานวรรณกรรม (genre) นั้น คุณวินทร์ทราบเรื่องนี้ได้อย่างไร ทั้งในเรื่องหน้าที่ และขอบของวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ จนสามารถนำประเภทวรรณกรรมเหล่านี้มาประสานกันได้ คุณวินทร์กล่าวว่าอุปสรรคใหญ่อย่างหนึ่งของการเขียนหนังสือ คือกรอบที่เราสร้างมาครอบตัวเอง ในสมัยเด็กเคยอ่านหนังสือที่มีอาจารย์ทางด้านภาษาไทยเขียนเกี่ยวกับวิธีการเขียนนิยาย เขียนเรื่องสั้น และองค์ประกอบของนวนิยายและเรื่องสั้น ถ้าเรามองงานเขียนเป็นกรอบเช่นนี้ เราจะสามารถเขียนได้แค่นี้ไปตลอดชีวิต แต่เมื่อมองงานเขียนเป็นงานศิลปะ และลองนำไปเทียบกับการดูงานจิตรกรรมจะพบว่างานจิตรกรรมมีรูปแบบต่างๆ จำนวนมาก และมากกว่าวรรณกรรม ดังที่กล่าวไว้แล้วข้างต้นว่าถ้านักเขียนกล้าที่จะฉีกออกไปก็จะสามารถสร้างงานแนวใหม่ได้ เช่นเดียวกับปิกัสโซสร้างงาน abstract หรือการทำงานปะติด (collage) ที่เป็นงานผสมจากสิ่งต่างๆ คุณวินทร์เห็นว่างานเหล่านี้เกิดขึ้นมาได้ เพราะความเป็นอิสระจากกฎเกณฑ์ใดๆ ทั้งปวง ในงานเขียนเช่นกัน ไม่มีสูตรตายตัวว่าเรื่องสั้นจะต้องมีตัวละคร 2-3 ตัว หรือต้องจบใน 3-4 หน้า คุณวินทร์กล่าวว่าตนมักจะตั้งคำถามอยู่เสมอว่าเหตุใดเรื่องสั้นจะมีตัวละคร 500 ตัวไม่ได้ มีฉาก 500 ฉากไม่ได้ หรือเหตุใดนวนิยายต้องมีตัวละคร 100 ตัว แต่มีตัวละครตัวเดียวไม่ได้หรือ ดังนั้นจึงขึ้นอยู่กับว่านักเขียนมีปัญญาสร้างขึ้นมาได้หรือไม่ อันดับแรกคือ นักเขียนกล้าที่จะคิดต่างจากกฎที่สร้างขึ้นหรือไม่ ในที่นี้ไม่ได้หมายความว่าต้องฉีกกฎอยู่ตลอดเวลา แต่หมายความว่ากฎต่างๆ หรือประเภทของวรรณกรรม (genre) บางครั้งก็ครอบเรามากเกินไป

ในแง่หนึ่ง คุณวินทร์มองว่าวรรณกรรมเหมือนกับอาหาร ในหนึ่งจานมีสารอาหารจำนวนมาก บางจานกินอร่อย บางจานกินไม่อร่อย เมื่ออาหารมีพิษซ่า ก้วยเตี่ยว ข้าวหมูแดง ข้าวขาหมู แม็คโดนัล

แฮมเบอร์เกอร์ เราจะใช้มาตรฐานเดียวกันก็อาจเป็นเรื่องยาก เพราะถ้ากำหนดว่าอาหารดีต้องมีครบ 5 หมู่ เมื่อไปวัดกับแฮมเบอร์เกอร์ก็ใช้ไม่ได้อยู่แล้ว แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าแฮมเบอร์เกอร์ที่ดีจะทำไม่ได้ ประเด็นจึงอยู่ที่ไม่ว่าจะจะมีกรอบใดๆ ทั้งสิ้น เช่นเดียวกับการสร้างสรรค์งาน และการวิจารณ์ก็ควรจะเป็นอิสระ หากพิจารณาในมุมของคนสร้างสรรค์งาน ในการทำงานคุณวินทร์รู้สึกเป็นอิสระจากสิ่งเหล่านี้ รู้สึกสบายใจ ที่สามารถสร้างงานออกมาได้ทั้งนั้นในโลกนี้ อาจทำหน้าที่กระดาษขาวหนึ่งหน้ามีหนึ่งประโยค และอาจหยดน้ำหอมลงไปด้วย หรือทำหนังสือและแถมหลอดยาสีฟัน แต่หลอดยาสีฟันนั้นต้องอธิบายอะไรบางอย่าง นั่นเป็นการขายแนวคิด ขายเนื้อหา หรือขายความลุ่มลึกก็ได้ และตราใบที่เราคิดว่างานเขียนจะต้องเป็นการสื่อถึงความลุ่มลึก จิตวิญญาณต่างๆ เท่านั้น เราได้งานเหมือนที่เคยมีมา สร้างงานได้เท่านั้น ไม่กว้างไปกว่านั้น

อาจารย์รัตนฤทัยอธิบายว่าโครงการวิจัยนี้ศึกษาเรื่องการวิจารณ์ ดังนั้นตัวอย่างที่เลือกมารวมไว้ในเอกสารประกอบการสัมมนาครั้งนี้จึงมีลักษณะหลากหลาย ทั้งที่เป็นบทวิจารณ์เต็มรูป Book review บทวิจารณ์ในอินเทอร์เน็ต หรือแม้แต่บทความสั้นๆ เพราะประเด็นสำคัญของการวิจัยคือการพิจารณาประเด็นการวิจารณ์ที่ปรากฏมากกว่ารูปแบบการนำเสนอ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพื่อจะพยายามละลายกรอบการวิจารณ์ตามที่ได้เรียนในชั้นเรียน ขณะเดียวกันก็ต้องแสดงให้เห็นว่าแวดวงวิจารณ์ที่นำมาใช้ในบริบททางสังคมของเราเป็นอย่างไร อาจารย์รัตนฤทัยถามคุณวินทร์ในเรื่องการสร้างงานว่า แม้ว่าคุณวินทร์คิดว่ามีอิสระในการสร้างงานได้ทุกๆ อย่าง แต่เหตุใดคุณวินทร์จึงเชื่อถือในระบบบรรณาธิการ ผลงานของคุณวินทร์ทุกเล่มมีบรรณาธิการ และมีผู้เชี่ยวชาญภาษาไทยเป็นผู้อ่านต้นฉบับ

คุณวินทร์ตอบว่าคนที่ทำงานศิลปะจะพยายามสร้างสิ่งที่ดีที่สุด และจากประสบการณ์ที่ผ่านมาพบว่า หนังสือเล่มแรกๆ คือ *ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน* มีข้อบกพร่องค่อนข้างมาก เพราะเป็นการเขียนนวนิยายเรื่องแรก จึงไม่รู้จักรบบบรรณาธิการ เมื่อเรื่อง *ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน* ได้รับรางวัลซีไรต์ อาจารย์จงจิต นิยมานนรเทพ มาหาและได้ยื่นซองให้ซองหนึ่ง เมื่อเปิดก็พบว่า เป็นคำผิดของเรื่อง *ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน* ประมาณ 2 หน้ากระดาษ ทำให้รู้สึกว่าเป็นความเมตตาที่อาจารย์มอบให้ โดยไม่ได้เรียกร้องอะไร และอาจารย์ก็พิมพ์มาให้เรียบร้อย นับว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์มาก หลังจากนั้นคุณวินทร์ก็ขอให้อาจารย์ช่วยตรวจงานให้ทุกครั้ง จากนั้นก็มีบรรณาธิการอีกคนหนึ่งคือคุณปริสสา บุญสินสุข ซึ่งจะมาดูแลให้คุณวินทร์เล่าว่าความจริงมีบรรณาธิการมาหลายคนแล้ว ถ้าเป็นนิยายทางวิทยาศาสตร์ก็จะจ้างผู้รู้ทางวิทยาศาสตร์จริงๆ แต่บางครั้งถ้าหาไม่ได้จริงๆ ก็หาคนที่มากลั่นกรองงาน ซึ่งนับว่ามีประโยชน์มาก เพราะจะทำให้งานสมบูรณ์มากขึ้น คุณวินทร์ยอมรับว่าถึงแม้ผ่านบรรณาธิการ ผ่านคนตรวจมาจำนวนมาก แต่ก็ยังมีที่หลุดอีก ทุกครั้งที่พิมพ์หนังสือออกมาเล่มใหม่มาหนึ่งเล่ม ก็จะมีคำผิดทุกครั้ง ซึ่งเป็นเรื่องปกติ จึงทำให้รู้ว่าการมีบรรณาธิการไม่ใช่เป็นสิ่งที่เสียอะไรใดๆ ทั้งสิ้น เพราะถือว่าเป็นการปรับที่ช่วยให้หนังสือดีขึ้น และคิดว่าบรรณาธิการเป็นสิ่งที่ควรจะมีอย่างยิ่ง เนื่องจากไม่เชื่อว่าเรื่องที่เขียนมานั้นจะดีทุกอย่างเสมอไป ดังนั้นการที่มีคนมาเสนอความเห็นหรือวิจารณ์งาน โดยเฉพาะในด้านลบก็จะมีประโยชน์มาก และใครก็ตามที่วิจารณ์ในเชิงลบ คุณวินทร์จะให้เครดิตในตอนท้ายที่แก่เสมอ เพราะคิดว่าผู้ให้ช่วยปรับปรุงหนังสือให้

อาจารย์รัตนฤทัยเห็นว่าคุณวินทร์รับการวิจารณ์ได้มากและคุ้นกับการวิจารณ์มาก คุณวินทร์ตอบว่าการรับการวิจารณ์เกิดจากการฝึกจากประสบการณ์ เพราะหลังจากเขียนเรื่อง *ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน* แล้ว ก็สามารถรับคำวิจารณ์ทุกประเภทในโลกนี้ได้

อาจารย์รัตนฤทัยถามต่อการเรียนของคุณวินทร์ก็เหมือนผ่านกระบวนการวิจารณ์ ทั้งการเรียนออกแบบที่เป็นการเรียนตามโจทย์ที่ให้ และมีการวิจารณ์ผลงานในห้องเรียน สิ่งเหล่านี้เป็นส่วนช่วยบ้างหรือไม่ คุณวินทร์เห็นว่าเป็นสิ่งที่สำคัญมาก การเรียนสถาปัตยกรรมก็มีการวิจารณ์อยู่แล้วตลอดเวลา การวิจารณ์เช่นนี้เป็นสิ่งที่ดี เพราะเราต้องถียง การเรียนออกแบบในต่างประเทศก็ทำเช่นเดียวกัน มีการวิจารณ์

และก็ชี้จุดว่าทำไม เพราะฉะนั้นการเขียนคำถามว่าทำไม ? ช่วยเราได้มาก เมื่อเราทำงานขึ้นไป เราจะถาม เช่นกันว่าตัวละครตัวนี้โผล่ขึ้นมาทำไม เขาทำอะไรในฉากนี้ และฉากนี้มีไว้ทำไม เกี่ยวอะไรกับเรื่อง ซึ่งต้องมีคำอธิบายอยู่ในนั้นเสมอ คุณวินทร์เล่าว่าการเขียนนวนิยายหนึ่งเรื่อง จะเริ่มเขียนจากร่างก่อนเป็นโครงสร้าง เช่น ตัวละครฉากนี้ทำอะไรสัก 2-3 บรรทัด ตัวนี้ทำแบบนี้ ฉากอยู่ที่ไหน และทำอะไร มีวงเล็บอยู่เสมอในร่างแรกว่ามีไว้ทำไม วิธีเช่นนี้ทำให้ไม่หลงทาง และไม่เปลี่ยนตัวละครจนเกินไป คือการเขียนนวนิยายก็จะเขียนแบบเรื่องสั้นคือ มีตัวละครเท่าที่จำเป็น ฉากมีเท่าที่จำเป็น และจะทำให้งานกระชับขึ้น จนมีหลายคนบ่นว่างานค่อนข้างที่จะแห้งเกินไป คุณวินทร์ยอมรับว่า บางทีบรรยายฉากๆหนึ่งบรรยายสองบรรทัดก็จบแล้ว จึงอาจจะต่างจากนักเขียนเมื่อ 40 ปีที่แล้วที่อาจจะบรรยายยาวหนึ่งหน้ากระดาษ

อาจารย์รัตนฤทัยอยากให้คุณวินทร์ตอบคำถามในช่วงเช้าที่มีผู้ถามว่าจะทำให้เรื่อง บุษงาปารี และ บุษงาตานี กระชับได้อย่างไร คุณวินทร์กล่าวว่านี่เป็นเรื่องของมุมมอง เพราะงานนี้มีประวัติศาสตร์ บางส่วนที่ผู้เขียนมีความเห็นส่วนตัวว่าน่าจะอธิบายมากกว่าที่จะปล่อยเลยไป ขณะเดียวกันก็ไม่ได้ตั้งใจให้เป็นนิยายอ่านสนุก แต่ต้องการให้เป็นนิยายอิงประวัติศาสตร์ หวังว่าอ่านแล้วจะเกิดความเข้าใจบ้านเมืองในเวลานั้น ข้อวิจารณ์เช่นนี้ได้ยินตอนที่เขียนนิยายเรื่องแรกแล้วว่า ไม่ควรยัดอะไรมากเกินไป ทั้งๆที่รู้แต่บางครั้งก็อดไม่ได้

อาจารย์รัตนฤทัยกล่าวว่าพื้นที่อินเทอร์เน็ตมีบทบาทต่อนักเขียนในรุ่นใหม่มาก และคุณวินทร์ก็เป็นคนที่ใช้พื้นที่นี้ในการเปิดเว็บไซต์ของตัวเองด้วยเช่นกัน คุณวินทร์มีความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างไร คุณวินทร์ตอบว่าการใช้เว็บไซต์โดยส่วนตัวมี 2 ประเด็น คือ ใช้เพื่อการตลาดของสำนักพิมพ์ และ ประเด็นที่สองเป็นการหาข้อมูล ประเด็นในการหาข้อมูลนั้นจะใช้เว็บไซต์ค้นหาข้อมูลไม่มากนัก คุณวินทร์จะใช้หนังสือมากกว่าข้อมูลในอินเทอร์เน็ต เพราะข้อมูลส่วนใหญ่ในอินเทอร์เน็ตโดยเฉพาะของเมืองไทยใช้ไม่ได้ ถ้าจะใช้ข้อมูลอินเทอร์เน็ตก็จะใช้ของต่างประเทศ ส่วนข้อมูลที่ค้นหาในวิกิพีเดียต้องหาข้อมูลในเรื่องเดียวกันอย่างน้อย 5-6 ฉบับ เพื่อให้รู้ว่ามีย่อไรขัดแย้งกันหรือไม่ แต่ส่วนใหญ่ที่พบจะเป็นการลอกกันและเปลี่ยนสำนวน เพราะฉะนั้นจึงต้องอ่านจนกระทั่งแน่ใจว่าสิ่งที่อ่านน่าจะถูกต้องในระดับหนึ่ง แต่ถ้าข้อความที่อ่านมีความสำคัญ มีผลต่อเรื่องมากก็จะเข้าไปใน Amazon.com และสั่งซื้อหนังสือแบบนั้นมา เพื่อจะมาสอบทานข้อมูลอีกครั้ง นอกจากนี้ยังพบว่าในอินเทอร์เน็ตมีแหล่งข้อมูลที่มีประโยชน์มากเช่น คำภาษาจีน หรือการเขียนชื่อตามตำราไทย ตำราจีน ตำราตะวันตก ซึ่งจำเป็นต้องตรวจสอบ วิกิพีเดียมีข้อดีที่มีภาษาต้นฉบับสามารถนำมาตรวจสอบความถูกต้องกับพจนานุกรมอีกครั้งหนึ่ง ดังนั้นต้องตรวจสอบกับหลายแห่งมากก่อนที่จะได้ข้อมูลที่ถูกต้อง นี่คือการหาข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต คุณวินทร์เล่าว่านักเขียนตะวันตกคนหนึ่งชื่อ เฟรเดอริก ฟอร์ไซท์ (Frederick Forsyte) ปฏิเสธการหาข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตโดยสิ้นเชิง เพราะเขาไม่เชื่อในเรื่องนี้ แต่จะไปค้นที่ห้องสมุดอย่างเดียว คุณวินทร์เห็นว่าข้อมูลในอินเทอร์เน็ตของไทยส่วนใหญ่ใช้ไม่ได้ ถ้าจะใช้ต้องตรวจสอบให้แน่นอน

คุณวินทร์เล่าถึงการใช้เว็บไซต์ในด้านการตลาดของสำนักพิมพ์ว่า เมื่อไม่สามารถพึ่งพาสื่อได้ ทางเดียวที่จะอยู่ได้คือการขายตรงจากการเปิดบูธส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่ง คือ เว็บไซต์ คุณวินทร์ยอมรับว่าเว็บไซต์ทำให้ได้สื่อสารกับผู้อ่าน และได้รับผลตอบรับที่ติดกลับมาจากนักอ่าน แต่การขายหนังสือทางเว็บไซต์ก็เป็นการขายที่ไม่ได้กำไร เพราะคนไทยไม่มีพฤติกรรมซื้อหนังสือทางเว็บไซต์ แต่สิ่งสำคัญประการหนึ่งคือการสร้างความสัมพันธ์ระยะยาวกับผู้อ่าน ว่านักเขียนยังไม่ตาย ยังมีงานอยู่ และเว็บไซต์ยังทำให้มีเขียนงานออกไปด้วย นี่คือสาเหตุที่ทำให้เขียนงานบางเล่ม เช่น งานประเภทให้กำลังใจ ก็มาจากงานเขียนสั้นๆที่ต้องเขียนอยู่ในเว็บทุกสัปดาห์ หลังจากนั้นก็นำมารวมเล่ม การเขียนเช่นนี้นับเป็นการทดลองตลาดอีกทางหนึ่ง เมื่อให้คนอ่านอ่านฟรี ต่อมาเมื่อพิมพ์ขายก็จะดูว่าคนอ่านจะยังซื้ออีกหรือไม่ คุณวินทร์เห็นว่าการที่นักเขียนต้องนั่งตีคอมพิวเตอร์ทั้งวันบางทีก็เหนื่อย เมื่อย และเบื่อ การมีเว็บไซต์จึงเป็นการคุยกับโลก

ภายนอกบ้าง เพราะสมัยก่อนที่ทำงานในสำนักงานก็ยังได้สนทนากับคนอื่นบ้าง แต่เมื่อทำงานเขียนหนังสือเป็นอาชีพก็ต้องนั่งอยู่คนเดียวในห้องทั้งวัน บางครั้งเบื่อก็ต้องคุยกับคนทางเว็บไซต์บ้าง

อาจารย์รณฤทัยถามต่อในประเด็นการวิจารณ์ทางเว็บไซต์ที่มีจำนวนไม่น้อย นอกจากนี้คุณวินทร์ก็ให้ความสำคัญกับบทวิจารณ์อย่างมาก เพราะได้รวบรวมบทวิจารณ์ที่วิจารณ์ผลงานทั้งหมดของตนไว้ และเผยแพร่ในเว็บไซต์ของตน ที่พบมีบทวิจารณ์ประมาณ 55 ชิ้น แต่บทวิจารณ์ดังกล่าวยังวิจารณ์ผลงานของคุณวินทร์ไม่ครบทุกเรื่อง เรื่องที่ได้รับการวิจารณ์มากคือเรื่องที่ได้รับรางวัล เช่น *ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน* มีบทวิจารณ์ 20 ชิ้น *ปีกแดง* 3 ชิ้น *ผู้ชายที่ตามรักเธอทุกชาติ* พิมพ์ครั้งที่ 85 1 ชิ้น *อาเพศกำสรวล* 8 ชิ้น *สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน* 13 ชิ้น *หลังอานบุรี* 2 ชิ้น *ยาแก้สมองผูก* *ตราควายบิน* 1 ชิ้น *ปลาที่ว่ายในสนามฟุตบอล* 2 ชิ้น *อำ* 2 ชิ้น *นิยายข้างจอ* และ *รอยเท้าเล็กๆของเราเอง* แต่อีกหลายเรื่องก็ไม่มีคนวิจารณ์ โดยส่วนตัวแล้ว คุณวินทร์อยากให้วิจารณ์เรื่องที่ยังไม่ได้รับการวิจารณ์เรื่องใด

คุณวินทร์เล่าว่าในช่วงหลังทำงาน Sci-fi ที่มาเขียนวรรณกรรมประเภทนี้เพราะว่านักเขียนบ้านเราไม่กล้าเขียนงานแบบนี้ อีกอย่างคือ pop-Sci หรือวิทยาศาสตร์ที่ส่งเสริมปัญญา และยอมรับว่าช่วงหลายปีที่ไม่ได้เขียนเรื่องสั้นนักๆ เพราะมาทำงานด้านนี้ ซึ่งไม่ค่อยมีคนวิจารณ์ ทั้งๆที่เป็นพื้นที่ที่เปิดกว้าง ถ้าผู้ใดจะวิจารณ์ก็สามารถทำได้อยู่แล้ว อาจารย์รณฤทัยเสริมว่าแนวสืบสวน สอบสวนก็ยังไม่มีคนวิจารณ์เช่นกัน เช่น *นักสืบผู้รัก พรหมสิงห์* คุณวินทร์กล่าวว่าเรื่องเหล่านี้เป็นการทำงานค้นเวลาเพื่อคลายเครียด

นอกจากนี้ คุณวินทร์ยังตั้งข้อสังเกตว่าบ้านเราไม่มีวัฒนธรรมเรื่องการอ่านคำวิจารณ์ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเสียดาย เนื่องจากการวิจารณ์ช่วยกระตุ้นนักเขียนบ้านเราให้มีคุณภาพสูงขึ้นอย่างมาก และควรให้คำวิจารณ์กับนักวิจารณ์เรื่องละหมื่น ดังเช่น ใน *New York Time* ถือว่าเรื่อง book review เป็นเรื่องธรรมดาไปแล้ว ภาพยนตร์จะมี preview เป็นจำนวนมาก แต่ไม่มีกับหนังสือบ้าง คุณวินทร์เห็นว่าถ้าเขียนวิจารณ์แล้วทำให้อยากอ่านหนังสือเล่มนั้นก็เป็นการกระตุ้นวงการหนังสือไปโดยปริยาย แต่ก็ยังมองไม่เห็นทาง อีกทั้งยังเห็นใจนักวิจารณ์มาก เพราะการวิจารณ์แต่ละเรื่องไม่ใช่อ่านรอบเดียว ต้องอ่านหนึ่งเที่ยว สองเที่ยว เพื่อจับประเด็น และนำมาเขียน เป็นงานที่ใช้เวลา และคำตอบแทนไม่ได้สูงตามไปด้วย

อาจารย์รณฤทัยถามว่าในประเด็นแวดวงวรรณกรรมร่วมสมัยที่คุณบัญญัติอภิปรายในช่วงเช้า ในทัศนะของคุณวินทร์ที่เป็นนักเขียนซึ่งอยู่ในสภาวะที่ถูกกดดันจากสภาพสังคมเช่นนี้ มีผลอย่างไร คุณวินทร์ตอบว่าไม่ได้ถูกกดดัน และภาพที่คุณบัญญัติให้อาจจะมีดไปสักนิด เนื่องจากต้องยอมรับว่าการทำหนังสืออย่าคาดหวังกลุ่มผู้ซื้อขนาดใหญ่ ถ้าจะทำงานด้านวรรณกรรมทำได้ด้วยการจับกลุ่มผู้รับงานของตนให้ได้ และต้องทำตามที่คุณ 'รงค์' บอก คือ "ซื้อสัตย์กับนักอ่าน" เท่านั้นเอง นั่นคือสิ่งที่ทำให้นักเขียนอย่าง 'รงค์' อยู่ได้ หากนักเขียนจับกลุ่มคนอ่านของตนให้แน่น เช่นสามารถจับได้ 3,000- 5,000 คนและซื้อสัตย์กับกลุ่มนี้ นักอ่านจะอยู่กับนักเขียนนั้นตลอดไป ถ้านักเขียนทำงานต่อเนื่อง และผู้อ่านรู้ว่านักเขียนยังไม่ตาย ผู้อ่านก็จะตามอ่านงานไปตลอด สำหรับปัญหาที่ว่าหนังสือในปัจจุบันเต็มไปด้วยหนังสือขยะก็เป็นสิ่งที่ต้องเป็นไป แต่สิ่งที่ทำได้คือเอาคุณภาพเป็นตัวดึงดูดกลุ่มนักอ่านเข้ามา คุณวินทร์เชื่อว่านักเขียนอาชีพอยู่ได้และไม่ได้เลวร้ายอย่างที่กล่าวกัน

อาจารย์รณฤทัยเล่าว่าคุณชาติเคยกล่าวไว้ว่า มี แฟนหนังสือ 3,000 คนก็อยู่ได้แล้ว คุณวินทร์กล่าวว่านี่คือหลักการเดียวกัน และเล่าเพิ่มเติมว่าได้เคยสนทนากับคุณชาติ กอบจิตติ ว่าปัญหาเมื่อ 30 ปีที่แล้วกับปัจจุบันก็ไม่ต่างกันเท่าใด แต่ปัญหาอาจจะหนักมากขึ้นเรื่อยๆ และเราอาจเห็นสันปฏิกมากขึ้น ขณะเดียวกันนักเขียนต้องดิ้นรน แต่ไม่ถึงขนาดต้องทำงานมากขึ้นเพื่อที่จะชดเชยกับจำนวนเงิน เพราะว่าถ้าทำงานมากขึ้นแต่ว่าคุณภาพงานต่ำ ตอนหลังก็จะพังไปด้วย จะแก้ปัญหาด้วยการใช้ปริมาณไม่ได้ สิ่งที่จะช่วยได้คือการทำงานอย่างสม่ำเสมอ ทำงานต่อเนื่อง ทำงานอยู่ในระดับที่ยังรับได้ และนโยบายส่วนนี้ควรเป็นนโยบายระดับชาติ

เพราะว่าไม่ใช่หน้าที่ของนักเขียนที่จะมาสร้างตลาด อย่างที่คุณกัญญาเสนอว่าวิธีที่ง่ายที่สุด คือการที่รัฐมนตรีนโยบายสั่งหนังสือเข้าห้องสมุด

6. การอภิปราย ชักถาม

อาจารย์สุรเดช โชติอุดมพันธ์เห็นว่าจากที่คุณวินทร์กล่าวถึงผลงานของตนว่ามีลักษณะก้าวไปข้างหน้าเสมอ และมีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงตลอด ซึ่งก็มีมาตรฐาน หรือมาตรวัดเป็น ISO ส่วนตัวว่าผ่าน และสามารถออกไปสู่สายตาผู้อ่านโดยไม่ต้องอาย จึงอยากทราบว่ามีมีการเปลี่ยนกรอบอยู่เสมอและมีลักษณะของการค้นหาสิ่งใหม่ๆ ตลอดเวลา คุณวินทร์ใช้สิ่งใดเป็นมาตรวัด ใช้อะไรเป็นมาตรฐานว่าผลงานพร้อมที่จะออกสู่สายตาผู้อ่านแล้ว หรือบรรณาธิการจะมีบทบาทอย่างมากในตรงนี้ คุณวินทร์ตอบว่าใช้ตัวเองเป็นมาตรวัดหลัก และมีคนอื่นช่วยอ่าน ช่วยให้ความเห็น แต่ท้ายที่สุดจะตัดสินใจด้วยตัวเองว่างานนี้ดีพอหรือยัง ขณะเดียวกันก็เป็นเรื่องยาก เนื่องจากผู้ที่วัดเป็นผู้มีความรู้ หรือความสามารถพอหรือไม่ ดังนั้นเราต้องพัฒนาตัวเองให้มีคุณสมบัติของนักวิจารณ์ได้ด้วย ก็ต้องอ่านมาพอสมควร และต้องตามโลกให้ทันด้วย เพราะฉะนั้นเวลาเราจะดูว่าเรื่องนั้นมีความคิดสร้างสรรค์พอหรือไม่ การใช้ภาษาเป็นอย่างไร เนื้อหาสาระสื่อตรงหรือไม่ เราต้องการสื่ออะไร และเรื่องนั้นสื่อออกมาได้หรือเปล่า หรือบางครั้งก็ใช้วิธีการให้คนอื่นอ่าน และถามว่าเขาเข้าใจอย่างไร ถ้าตรงกับที่เราต้องการสื่อ แปลว่าเราสื่อมาถูกทางแล้ว ถ้าอ่านแล้วไม่เข้าใจก็แสดงว่าวิธีการสื่อสารของเรายังไม่ชัดในบางจุด คุณวินทร์เห็นว่าโดยรวมแล้วนักเขียนต้องมีคุณสมบัติในการวิเคราะห์ได้ ซึ่งในส่วนตัวก็ทำเป็นประจำอยู่แล้ว เช่น เวลาไปดูภาพยนตร์ก็มักจะดูด้วยความไม่มีความสุข เพราะมักจะวิเคราะห์ตลอดเวลาว่าเรื่องนี้ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ มีคำถามตลอด เวลาที่อ่านหนังสือก็มักจะถามว่าทำไมตัวละครนี้จึงปรากฏตัว วิธีการนี้ถือเป็นส่วนหนึ่งที่จะพัฒนาตัวเองขึ้นมาเพื่อจะตัดสินใจได้ว่างานชิ้นใดดีพอ หรือดีไม่พอ แต่ท้ายที่สุดแล้วก็จะวัดที่มีความสดใหม่ มีความคิดสร้างสรรค์หรือไม่ โดยถือว่าตรงนี้เป็นคะแนนช่วยส่วนหนึ่ง อาจารย์ยรรยงถามเสริมว่าในกรณีนี้ดีพอสำหรับผู้รับ หรือว่าผู้เขียน คุณวินทร์ตอบว่าดีพอสำหรับผู้เขียน เพราะเชื่อว่าถ้านักเขียนพัฒนาตัวเองให้มีคุณสมบัติดีพอ ก็จะสามารถทราบได้ว่าเรื่องนั้นดีพอสำหรับผู้อ่านแล้วหรือยัง

อาจารย์ยรรยงถามว่าในการเขียนงานนั้น คุณวินทร์นึกถึงคนรับว่าเป็นเด็ก หรือเป็นคนที่ชอบอ่าน เรื่องงานจริงจังหรือไม่ คุณวินทร์ตอบว่าไม่ได้มองแบบนั้น เพราะการมองแบบนี้จะเป็นงานตลาดเกินไป คุณวินทร์กล่าวว่าเขียนในสิ่งที่อยากเขียน หากผู้อ่านรับไม่ได้ ก็ช่วยไม่ได้ เพราะถือเป็นการเขียนให้ตนเองอ่าน แต่ถ้าต้องการจะขาย ประเด็นอยู่ที่ว่าตัวผู้เขียนก็ต้องเป็นคนตัดสินใจ เมื่อได้รับคำวิจารณ์เพื่อที่จะปรับงานให้ดีขึ้น ให้สมบูรณ์ขึ้น แต่ไม่ได้ฟังมาเพื่อจะแก้ เพราะถ้าแก้ทุกอย่าง งานก็มีสิทธิที่จะพัง และโดยส่วนตัวได้อ่านหนังสือนับหมื่นเล่ม เมื่อถึงจุดหนึ่งก็สามารถทราบได้เองว่างานนั้นดีพอ หรือดีไม่พอ

ผู้เข้าร่วมสัมมนาคนหนึ่งถามว่าข้อวิจารณ์เหล่านี้ช่วยวิเคราะห์ให้เห็นว่างานของคุณวินทร์แห้งแล้งหรือไม่ คุณวินทร์ตอบว่านักเขียนสามารถจะวิเคราะห์ว่างานของตนแห้งแล้งหรือไม่ ดีพอหรือไม่ โดยส่วนตัวจะวิเคราะห์ตัวเองเสมอว่าตอนนี้อยู่ที่จุดใดแล้ว ภาษาเป็นอย่างไร จุดอ่อนของเราอยู่ที่ใด เช่น ใช้ภาษาสั้นในการบรรยายบางส่วน ซึ่งคิดมาจากนิสัยส่วนตัวที่ไม่ชอบทำอะไรรุ่มร่ามเกินไป ถ้าสามารถใช้สลิปคำในการบรรยายได้ก็จะใช้สลิปคำ จะไม่ใช่ใช้สลิปคำ เพราะว่าเป็นนิสัยส่วนตัว ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ดี เพราะบางครั้งฉากโรแมนติกการใช้สลิปคำก็หวนเกินไปสักหน่อย คือไม่มีคำหวานเลย เมื่อกลับมาอ่านอีกครั้งรู้สึกว่าตัวละครคู่นี้แห้งแล้งไปหน่อย แต่ในชีวิตจริงก็ทำอย่างนั้นเหมือนกัน เพราะชอบทำอะไรที่ไม่มีไขมัน ทุกอย่างไม่มีน้ำท่วมทุ่ง จึงอาจจะต่างจากการบรรยายฉากของนักเขียนสมัยก่อน เช่น ไม้ เมืองเดิม ที่บรรยายทุ่งให้เราเห็นภาพ เพราะเขาบรรยายหนึ่งย่อหน้า แต่เราบรรยายอยู่สลิปคำ ลักษณะเช่นนี้อาจเป็นลักษณะหรือจริตของนักเขียนโดยส่วนตัว คุณวินทร์ยอมรับว่าจะไม่ไปเน้นที่การบรรยายฉาก แต่จะเน้นที่แนวคิดของเรื่องมากกว่า เพราะ

จุดขายอยู่ที่ไอเดีย หรือแนวคิด ด้วยเหตุนี้ เวลาตัดสินใจขึ้นอยู่กับการใช้อะไรเป็นมาตรฐาน นักเขียนก็รู้ แต่ถ้ามากเกินไปก็เป็นการฝืนตัวเอง อาจารย์ธีรฤทัย กล่าวว่าแสดงว่านักเขียนทุกคนรู้จักจุดอ่อน ข้อจำกัดของตนเอง คุณวินทร์ยอมรับว่าใช่ แต่นักเขียนอาจไม่แก้ก็ได้

ผู้เข้าร่วมสัมมนาคนหนึ่งกล่าวว่า คุณวินทร์พยายามคิดนอกกรอบ สลายกรอบ งานที่ออกมาจึงมีลักษณะเช่นนั้น แต่ในขณะเดียวกันคุณวินทร์ก็บอกว่ามีแนวคิดในการนำเสนองาน นั่นก็แสดงว่าคุณวินทร์ก็มีกรอบ เช่น เรื่องนี้ต้องเขียนด้วยคำนามอย่างเดียว จึงอยากทราบว่าคุณวินทร์มีปัญหาหรือไม่ว่า ในกรอบที่แข็งและรูปแบบที่พยายามวาง และแนวคิดที่นำเสนอ บางครั้งกรอบที่วางไว้ก็ทำให้เสนอความคิดได้ไม่เต็มที่ หรือว่าสุดท้ายก็พยายามจะประสานแนวความคิดเข้ากับกรอบที่วางโดยที่คงรูปแบบไว้ได้

คุณวินทร์กล่าวว่าถ้าต้องการเสนอแนวคิดของเรื่องนี้ว่ามนุษย์เป็นผลิตภัณฑ์จากมนุษย์ต่างดาว นี่เป็นแนวความคิดที่สร้างขึ้นมาจากศูนย์ ไม่ใช่แนวคิดจะเขียนเรื่องนี้เป็นแต่คำนาม หรือเป็นคำอะไรทั้งสิ้น แต่เป็นแนวความคิดที่สร้างขึ้น หรือแนวความคิดที่จะเอาพระมาเสกผสมกับโสเภณีก็เป็นแนวคิดอันหนึ่ง หลังจากนั้นจะนำเสนอหรือเดินเรื่องอย่างไรก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง บางครั้งแนวคิดอาจแหวกโลกออกไป หรือแนวคิดบางอย่างที่ไม่คุ้นชิน นั่นคือแนวความคิด ส่วนกรอบคืออะไรที่สร้างขึ้นมาก่อน หรือ preconceive idea เมื่อจะสร้างเรื่องนี้ก็มีภาพอะไรบางอย่างขึ้นมาในใจแล้ว ภาพเหล่านั้นเป็นอันตรายที่จะทำให้งานที่จะเขียนไม่มีทางเลือก ในกรณีนี้คุณวินทร์ย้ำว่าตนคิดเสมอว่าในการเขียนทำอย่างไรถึงได้ทางเลือกมากที่สุด และหนังสือในชุดควายบินฯ จะบอกว่าการสร้างทางเลือกได้มากมาย ถ้าคุณสามารถมองเห็นทางเลือกหลากหลายนั้น ตั้งแต่แรกก็เจดี วิธีการเช่นนี้เป็นกระบวนการที่ใช้ในการทำโฆษณา คือ เมื่อเริ่มต้นครั้งแรก ขณะที่กำลังพูดถึงนางเอก และพระเอก ถ้าเริ่มต้นคิดแบบมีกรอบว่าพระเอกกับนางเอกต้องเล็กกัน คุณก็มีคำตอบในหัวเรียบร้อยแล้ว แต่ถ้าคุณคิดกว้างตั้งแต่ตอนแรกแล้วคือ ทางที่หนึ่งพระเอกกับนางเอกไม่ได้กัน ทางที่สองได้กัน ทางที่สามได้กันและหย่ากัน ทางที่สี่เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ทางที่ห้ามีตัวแปรเข้ามา คุณจะเล่าไปได้เรื่อยๆ มีทางเลือกมากมาย เมื่อคุณจะพัฒนาทางเลือกแรกที่คุณทำไปแล้วไม่ลงตัว คุณยังถอยกลับมาที่จุดเริ่มต้น และสามารถพัฒนาโดยที่คุณไม่ต้องลังเลสงสัยมากเกินไป เพราะว่าความคิดในการทำงานและการพยายามล้างของเก่า คุณล้างเป็นปีก็ล้างไม่ออก เพราะฉะนั้นวิธีการทำงานเริ่มต้นจากว่าคุณมีทางยี่สิบทาง คิดให้กว้างที่สุดและนำไปพัฒนา เมื่อไม่สำเร็จยังกลับมาจุดเดิมได้ ไม่หลงทางจนเกินไป นี่เป็นวิธีการคิดแบบหนึ่ง ไม่ใช่เป็นคำตอบสุดท้าย เป็นแค่วิธีการคิดแบบหนึ่งเฉยๆ คุณวินทร์กล่าวว่าไม่ได้หมายความว่าคิดแบบนี้ตลอดไป แต่สิ่งที่อยากจะสื่อคืออยากให้รู้ว่าบนโลกมีวิธีคิดอย่างนี้ด้วย เราสามารถใช้วิธีคิดอย่างนี้ในงานเขียนได้

ผู้เข้าร่วมสัมมนาถามต่อว่าคุณวินทร์มีรูปแบบการนำเสนอหลายรูปแบบมาก และมีสารที่จะนำเสนอ มีบ้างหรือไม่ที่คิดรูปแบบหนึ่งแล้วทำได้โดยไม่ต้องเปลี่ยนเป็นรูปแบบอื่น เช่น เริ่มจากคิดว่าเขียนแล้วมีการขีดฆ่า หรือเสนอด้วยคำนามอย่างเดียว สุดท้ายเปลี่ยนเป็นอย่างอื่น มีหรือไม่ หรือว่าสำเร็จทุกครั้ง หรือว่ามีลักษณะสำเร็จรูปมาแล้วว่า ความคิดกับรูปแบบมักจะลงตัวกัน หรือมีการเปลี่ยนความคิดในระหว่างกระบวนการเขียน คุณวินทร์อธิบายว่าลักษณะเช่นนี้เป็นความคิดในช่วงแรกๆ ที่ทำงาน โดยพยายามฉีกจนกระทั่งเป็นการสร้างกับดักให้ตัวเอง จากประสบการณ์ คุณวินทร์เล่าว่าเขียนเรื่องหนึ่งออกมา โดยใช้กราฟฟิก ใช้อะไรเข้ามาช่วยก็รู้สึกว่ดีแล้ว หลังจากนั้นเวลาเขียนเรื่องต่อไปก็จะคิดว่าทำอย่างไรจะดีกว่าเรื่องแรก ให้ฉีกออกไปจากเรื่องแรก เมื่อมาถึงจุดหนึ่งก็จะไปต่อไม่ได้แล้ว ทำงานอย่างนั้นไม่ได้แล้ว และจะพบสังขรณ์ว่า การพยายามออกนอกกรอบ ก็คือการสร้างกรอบขึ้นมาใหม่ ในที่สุดก็เข้าใจว่าถ้าสามารถนำเสนอลูกเล่นอะไรแปลกๆ ได้ และทำให้เรื่องดีขึ้นก็ทำ แต่ถ้าทำแล้วไม่ดีขึ้นก็ไม่ต้องทำ และไม่ต้องสร้างกฎด้วยว่าเรื่องต่อไปจะต้องดีกว่าเรื่องแรก เขียนอะไรก็ได้ที่อยากจะเขียน ถ้าเขียนแล้วรู้สึกดีก็โอเค และขณะนี้คุณวินทร์คิดว่าตนเองไม่มีกรอบอยู่ในตัวแล้ว